

Broj: 345-1-I/19

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ

OMBUDSMANA ZA DJECU za 2018. godinu

Banja Luka, mart 2019.

Sadržaj:

I	UVOD.....	5
II	KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA.....	6
III	OPŠTA OCJENA STANJA PRAVA DJECE	9
	Prijedlozi za opšte unaprijeđenje postojećeg sistema zaštite djece	18
IV	POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU	22
A)	POSTUPANJE PO PRIJAVAMA/ŽALBAMA.....	24
	<i>Podnositelac prijave.....</i>	24
	<i>Povrede prava djeteta.....</i>	25
	<i>Lična prava.....</i>	25
	<i>Broj djece .....</i>	26
	<i>Uzrast djece.....</i>	26
	<i>Pol djece.....</i>	27
	<i>Odgovorna strana.....</i>	27
	<i>Način prijema prijave/žalbe .....</i>	28
	<i>Faza rješavanja po prijavama/žalbama .....</i>	28
B)	POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI.....	29
	<i>Posebni izvještaji.....</i>	29
	<i>Preporuke.....</i>	29
	<i>Mišljenja.....</i>	30
V	PREGLED PRAVA PREMA OBLASTIMA	32
A)	LIČNA PRAVA DJETETA	32
	<i>Pravo djeteta na život u porodici i na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi.....</i>	32
	<i>Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima .....</i>	33
	<i>Pravo djeteta na izdržavanje.....</i>	36
	<i>Prava djece i višečlane porodice.....</i>	37
	<i>Izvršenje odluka nadležnih organa, ustanova i službi .....</i>	39
B)	DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA.....	41
	<i>Usvojenje .....</i>	42
	<i>Hraniteljstvo .....</i>	44
	<i>Pravo djece bez roditeljskog staranja na institucionalni smještaj.....</i>	45
C)	PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA	48
	<i>Nasilje nad djecom .....</i>	48
	<i>Vršnjačko nasilje .....</i>	51

<i>Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje) .....</i>	53
<i>Nasilje u porodici.....</i>	54
<i>Zabrana fizičkog kažnjavanja djece .....</i>	55
<i>Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.....</i>	56
<i>Pravo na privatnost.....</i>	58
D) PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠТИTU.....	59
<i>Zdravstvena zaštita.....</i>	59
<i>Ishrana djece.....</i>	61
<i>Sistematski pregledi.....</i>	62
<i>Podrška roditelja djetetu na bolničkom liječenju .....</i>	62
<i>Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju .....</i>	63
<i>Zaštita reproduktivnog zdravlja djece .....</i>	64
<i>Zaštita djece od bolesti ovisnosti.....</i>	65
<i>Zaštita djece sa problemima u ponašanju .....</i>	68
<i>Vakcinacija djece.....</i>	69
E) DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU.....	71
F) PRAVO NA OBRAZOVANJE.....	76
<i>Predškolsko vaspitanje i obrazovanje.....</i>	76
<i>Osnovno vaspitanje i obrazovanje.....</i>	81
G) PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME	85
H) DJECA U SAOBRAĆAJU.....	86
I) SOCIJALNO-EKONOMSKA PRAVA	89
<i>Eksploatacije djece – prosjačenje.....</i>	91
VI SARADNJA SA DJECOM	92
VII SARADNJA SA NEVLADINIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA....	102
VIII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA.....	104
IX ODNOSI SA JAVNOŠĆU.....	107
X OSTALE AKTIVNOSTI	109
XI IZVRŠENJE BUDŽETA	112
XII PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2019. GODINU	115

Poštovani,

U skladu sa članom 17. Zakona o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske podnosim Vam Izvještaj o radu institucije Ombudsmana za djecu za 2018. godinu.

Ombudsman za djecu

Dragica Radović

Dragica Radović

I UVOD

U skladu sa Zakonom o ombudsmanu za djecu, podnosim Narodnoj Skupštini Republike Srpske Godišnji izvještaj o radu za 2018. godinu.

Izvještajem se naglašava potreba kvalitetnijeg odnosa prema djeci, boljeg razumijevanja i dosljednije primjene osnovnih principa i zahtjeva UN Konvencije o pravima djeteta, te potreba za većom odgovornošću svih koji brinu o djeci i kvalitetnijom saradnjom između organa, ustanova i službi nadležnih za ostvarivanje i zaštitu prava djece.

Ovo je deseti po redu izvještaj Ombudsmana za djecu koji sadrži pregled stanja ostvarivanja i zaštite prava djece u Republici Srpskoj i prijedlog mjera za unapređenje postojećeg stanja.

Izvještajem su predstavljene aktivnosti Ombudsmana za djecu tokom 2018. godine, a naročito: postupanje ombudsmana za djecu po prijavama/žalbama građana i predmetima otvorenih po službenoj dužnosti, podatke o povredama prava djece, propusti nadležnih subjekata zaštite, analiza uzroka i posljedica konstatovanih povreda, te prijedlog mjera za unaprijeđenje postojećeg sistema zaštite prava djeteta.

Izvještaj obuhvata i ostvarenu saradnju sa djecom, raznim organima, ustanovama i službama, nevladinim i međunarodnim organizacijama i medijima, kao i pregled finansijskih sredstava.

U izvještajnom periodu izabrani su novi zamjenici ombudsmana za djecu jer je ranijim zamjenicima prestala funkcija zbog isteka mandata.

Institucija je organizovana tako da, osim sjedišta u Banja Luci, ima i terenske kancelarije u Doboju, Foči i Bijeljini, te jednom mjesечно dan za prijem stranaka u Istočnom Sarajevu i Modriči.

Ombudsman za djecu

Dragica Radović, dipl. pravnik

II KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

UN Konvencija o pravima djeteta (u daljem tekstu: Konvencija)¹, među brojnim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima uopšte, ima poseban značaj jer uspostavlja prava djeteta na način da su sva prava podjednako važna i ne mogu se rangirati po važnosti. Prihvatajući Konvenciju država je preuzeila obavezu da preduzme zakonodavne, administrativne, sudske i druge mjere u cilju stvaranja uslova za ostvarivanje svih prava djeteta. Dakle, država je dužna prije svega uskladiti svoje zakone sa zahtjevima Konvencije i potrebama djeteta, svoje programe i politike i stvoriti uslove za njihovu primjenu.

Značaj UN Konvencije o pravima djeteta odnosi se posebno na pravni status djece, jer Konvencija prvi put uvodi dijete u pravni sistem kao subjekt prava, kao osobe koje imaju svoja prava, te postavlja osnovne principe koji zahtijevaju kvalitetniji pristup djeci i zaštiti njihovih prava.

Sva prava koja su sadržana u Konvenciji zasnivaju se na četiri osnovna principa:

- pravo djeteta na rast i razvoj,
- pravo na zaštitu od diskriminacije.
- pravo na izražavanje mišljenja i učešće u postupku koji ga se tiče,
- pravo djeteta na najbolji interes.

Pravo djeteta na opstanak i razvoj djeci pripada samim rođenjem. Pravo djeteta na život, opstanak i razvoj je jedno od osnovnih prava i prepostavka je za ostvarivanje svih drugih prava, prepostavka za dostojan razvoj ličnosti svakog djeteta. Upravo zbog njegovog značaja, Konvencija ga uspostavlja i kao jedan od osnovnih principa Konvencije.

Rast i razvoj djeteta treba posmatrati u najširem smislu, kao potpun i sveobuhvatan koncept, koji podrazumijeva pravo djeteta na život, tj. pravo djeteta na fizički, moralni, socijalni i psihološki razvoj, a mjere za ostvarivanje ovog prava treba da budu usmjerene na postizanje maksimalnog razvoja, punih kapaciteta, te optimalnog razvoja za svu djecu.²

Prava djeteta na zaštitu od bilo kog oblika diskriminacije podrazumijeva da prava sadržana u Konvenciji pripadaju svakom djetetu, bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Svi subjekti zaštite su obavezni da obezbijede zaštitu djetetu od svih oblika diskriminacije, ili bilo koje kazne, zasnovane na statusu, aktivnostima, izraženom mišljenju roditelja, zakonitih staralaca ili članova porodice djeteta. S obzirom da je ovo jedno od osnovnih prava djeteta i prepostavka za ostvarivanje svih drugih prava, Konvencija ga uspostavlja i kao jedan od četiri osnovna principa.

Pravo djeteta na slobodno izražavanje mišljenja o svim pitanjima koja ga se tiču, kao jedan od principa Konvencije ne ostavlja prostor za procjenu državi da li će, već nalaže jasnu zakonsku obavezu, da prizna pravo djeteta na izražavanje mišljenja i

---

¹ Bosna i Hercegovina je notifikacijom o sukcesiji preuzeila UN Konvenciju o pravima djeteta 23.11.1993. godine („Službeni list RBiH”, broj: 25/93). UN Konvencija o pravima djeteta, dio je Aneksa I i pitanje njene primjene u BiH se različito tumačilo sve do stupanja na snagu odluke Ustavnog suda BiH, broj: U-9/0925 prema kojoj je Ustavni sud nadležan da u apelacionom postupku samostalno ispituje navodna kršenja prava iz međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu I Ustava BiH.

² UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br.13. Prava djeteta na slobodu od svih oblika nasilja, tačka 62.

preduzme sve odgovarajuće mjere da obezbijedi njegovu punu primjenu u svakom postupku koji se odnosi na dijete.

Samo priznanje prava djeteta, bez obezbjeđenja mehanizama za njegovu primjenu u praksi stvara probleme po različitim osnovama, što dovodi u pitanje ne samo pravo djeteta na izražavanje mišljenja već i njegov najbolji interes.

Pitanja o kojima djeca mogu izraziti svoje mišljenje odnose se na sva prava iz Konvencije, jer su sva prava podjednako važna za njihov život i odrastanje. Pri tome, izražavanje mišljenja djeteta mora biti slobodno, bez pritisaka, bez manipulacija od bilo koga i mora biti osigurano za svu djecu, i za djecu sa poteškoćama u razvoju, djecu bez roditeljskog staranja, djecu u sukobu sa zakonom itd. i to u svim postupcima koji se na njih odnose.

Naravno, izražavanje mišljenja djeteta je njegovo pravo i njegov izbor, a ne obaveza. To znači da dijete ima pravo odlučivanja da li će se koristiti ovim svojim pravom u postupcima pred državnim organima/ustanovama. Osnovni uslov u primjeni ovog principa je da dijete dobije sve potrebne informacije o postupku koji se vodi i njegovom učešću, na način prilagođen njegovom uzrastu i psihofizičkoj sposobnosti. Potrebno je da se sa sigurnošću utvrdi da je dijete shvatilo koji i kakav postupak se vodi, kakva je njegova uloga u tom postupku, kako njegovo mišljenje može uticati na ishod postupka i slično.

Osnovni problem u praksi koji je i dalje prisutan, i na koji se ukazuje, jeste način pribavljanja mišljenja, kad i u kojim slučajevima dijete ovo pravo ostvaruje neposredno, a kad putem zastupnika ili odgovarajućeg organa/službi, kao i ko zastupa mišljenje djeteta u tim postupcima. S obzirom na nedorečenost procedura, u praksi je pristup nadležnih organa/službi različit, od toga da se neposredno uzima mišljenje djeteta od npr. šest godina, a da u postupku ne učestvuje dijete od npr. četrnaest godina, ili da centar za socijalni rad prezentuje sudu svoje viđenje mišljenja djeteta, a ne stvarno mišljenje djeteta o određenom pitanju.

Centri za socijalni rad, postupajući u jednom broju predmeta, pozivaju se na mišljenje i želje djeteta kada zahtjevu udovoljavaju. Međutim, primjetno je kada zahtjevu ne udovoljavaju izostaje obrazloženje zašto je donesena odluka u najboljem interesu djeteta, bez obzira na stav i mišljenje djeteta o tome.

Poseban problem je da ovo pravo djeteta nije osigurano u postupcima izdvajanja djeteta iz porodice, a što je vidljivo iz donesenih rješenja o zbrinjavanju djece u ustanovu. Ovaj pristup je apsolutno neprihvatljiv. Zbrinjavanje djeteta izvan njegove porodice, u kome nema mišljenja djeteta, predstavlja povredu prava djeteta na izražavanje mišljenja i učešća u postupku, prava na život u porodici i prava na najbolji interes.

Razmatrajući Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta UN Komitet za prava djece izrazio je zabrinutost u vezi sa ostvarivanjem ovog osnovnog principa Konvencije, jer stvarna primjena zakona koji priznaju pravo djeteta da izradi svoje mišljenje u postupku donošenja odluka koje ga se tiču, uključujući i relevantne zakonske postupke, rijetko se sprovodi i nije sistemski praćena od strane socijalnih službi i sudova³.

Princip najbolji interes djeteta je i pravo djeteta i uslov za ostvarivanje svakog prava garantovanog Konvencijom i zahtijeva da u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne institucije, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora da bude na prvom mjestu.

---

³ UN Komitet za prava djeteta, zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 33. i 34.

Najbolji interes djeteta je standard koji nije unaprijed određen i definisan, već zahtijeva individualni pristup i procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa svakog djeteta pojedinačno u konkretnim situacijama.

Nadležne službe i institucije najčešće se samo deklarativno pozivaju na ovaj princip, a da pri tom ne obrazlažu na osnovu kojih činjenica i okolnosti je procjenjeno šta je i zašto najbolje za dijete. Brojni su primjeri u praksi gdje centri i službe za socijalni rad kod donošenja pojedinačnih odluka (rješenja) navode da je odluka donesena u „najboljem interesu djeteta”, a da uopšte ne obrazlažu zašto je ona u najboljem interesu djeteta.

Na inicijativu Ombudsmana za djecu zakonodavac je Porodičnim zakonom utvrdio pravo djeteta na najbolji interes⁴. Međutim, ostvarivanje ovog prava u praksi najčešće nije realizovano zbog njegovog nerazumijevanja.

Imajući u vidu probleme u praksi u procjeni i utvrđivanju najboljeg interesa djeteta, preporuke UN Komiteta o pravima djeteta, Ombudsman za djecu je dao Preporuku Ministarstvu porodice, omladine i sporta⁵ za preuzimanje potrebnih mjera i aktivnosti kojima će doprinijeti da ovo pravo djeteta bude obezbjeđeno u svim aktivnostima i postupcima, na način da: pokrene inicijativu za imenovanje radne grupe koja će raditi na izradi popisa elemenata koji mogu služiti nadležnim službama za procjenu najboljeg interesa djeteta, imajući pri tome u vidu da popis elemenata nije konačan i da nema hijerarhijski redoslijed.

Ombudsman za djecu nije dobio povratnu informaciju resornog ministarstva.

---

⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 63/14

⁵ Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta, broj: 1204-19-PŽS-26/15 od 12.11.2015.godine

III OPŠTA OCJENA STANJA PRAVA DJECE

Zbog činjenice da djeca kao ljudska bića zauzimaju posebno mjesto u društvu neophodno je da društvena zajednica u cjelini preduzme sve potrebne mjere i radnje u cilju obezbjeđenja posebne brige o djeci i njihovoj zaštiti. Važno je da se posveti posebna pažnja zdravom rastu i razvoju djece, obezbijede i stvore svi potrebni uslovi koji omogućavaju djeci da postanu ravnopravni i zaštićeni članovi društva, da se stvore uslovi u kojima će razvijati svoje obrazovne potencijale i svoju ličnost i omogućiti da izrastu u uzorne i odgovorne članove našeg društva.

U procesu razvoja i odrastanja djeteta mnogo je subjekata zaštite koji imaju specifične uloge (roditelji, vaspitno-obrazovne ustanove, centri/službe za socijalni rad, zdravstvene ustanove, pravosudni organi, mediji, itd). Svi oni imaju obavezu i odgovornost blagovremeno i odgovarajuće reagovati, u skladu sa svojom ulogom, a u najboljem interesu djeteta. Neophodna je kontinuirana saradnja, razmjena informacija, praćenje djeteta na putu od ranog rasta i razvoja pa do punog odrastanja. Samo zajedničkim aktivnostima, intervencijama i djelovanjem svih subjekata moguće je ostvariti punu zaštitu djeteta, te prepoznati situacije koje mogu stajati kao prepreke na njihovom putu zdravog odrastanja. I uvijek, ali baš uvijek, se moramo svi zapitati da li smo dovoljno učinili da zaštitimo djecu? Jer, „svi ideali ovog svijeta, ne vrijede suze jednog djeteta“. (Dostojevski)

Stvaranje uslova za jednake mogućnosti, jednaku participaciju i briga za pravilan psihološki, socijalni, moralni i emotivni razvoj dječje ličnosti jeste konstantan proces i imperativ svakog društva, pa tako i našeg. Gdje se danas nalazimo s aspekta ostvarivanja prava djeteta, primjene Konvencije, da li su nam djeca na većem nivou socijalnog, moralnog i psihološkog razvoja? Da li smo obezbijedili uslove za zdravo odrastanje, vaspitanje i obrazovanje djece?

Evidentno je da je u posljednjih nekoliko godina veći senzibilitet naše društvene zajednice za potrebe djece i bolje prepoznavanje i razumijevanje osnovnih principa Konvencije. Ali, evidentno je i da se kod pojedinih subjekata zaštite, o određenim pitanjima obuhvaćenim ovim izještajem, prepoznaju nedosljednosti i nedostatak punog razumijevanja za potrebe djece, a naročito, nedovoljno razumijevanje ostvarivanja njihovog najboljeg interesa. Zato ne iznenađuje, da ovakve pojave često izazivaju nezadovoljstvo i djece i roditelja, ali i negodovanje javnosti i otvaraju pitanje povjerenja građana u efikasnost sistema i postupanje pojedinih subjekata zaštite.

Radi stvaranja sigurnosti i jačanja povjerenja javnosti i građana u efikasnost sistema zaštite, Ombudsman za djecu smatra da je neophodno što više isticati primjere dobrih praksi, što utiče na promociju i zaštitu prava djeteta, na ostvarivanje najboljeg interesa djeteta. Na žalost, ovi pozitivni primjeri se često ne prepoznaju u potrebnoj mjeri od stručne i druge javnosti, i zato bi nadležni resori svoje aktivnosti, pored ostalog, trebali

usmjeriti na prepoznavanje pozitivnih primjera dobre prakse i efikasnosti u radu organa, ustanova i službi.

U Republici Srpskoj postoji značajan broj subjekata koji ulažu maksimalne napore u pojedinačnim slučajevima da pravilno odgovore na potrebe djece sa dobrim rezultatima, bez obzira na kapacitete kojima raspolažu. Nažalost, u praksi se prepoznaju situacije da pojedine ustanove i službe svoje neblagovremeno i neodgovarajuće reagovanje pravdu nedostatkom potrebnih materijalnih i/ili kadrovskih kapaciteta. Izgovori ove vrste se zapažaju naročito kod vaspitno-obrazovnih ustanova koje svoje neblagovremeno i neadekvatno reagovanje i postupanje u konkretnim slučajevima pravdu nedostatkom određenih kadrova, psihologa, pedagoga, pravnika.

Tokom 2018. godine, Ombudsman za djecu je postupao u ukupno 672 pojedinačna predmeta od kojih je 551 predmet otvoren po prijavama/žalbama, 49 predmeta je pokrenuto po službenoj dužnosti, dok su 72 predmeta prenesena iz ranijeg perioda.

Neposrednim dolaskom, telefonom ili na drugi način, Ombudsmana za djecu je kontaktiralo 1850 građana koji su tražili savjete za razna pitanja i situacije ili informacije o tome kome i kako da se obrate radi ostvarivanja ili zaštite prava djeteta.

Pored obrade pojedinačnih prijava/žalbi Ombudsman za djecu je uputio 12 preporuka, sačinio dva posebna izvještaja i dao dva mišljena vezana za ostvarivanje prava djeteta.

Kao i u ranijim izvještajima, prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu ukazuju na povrede prava djeteta u porodici po različitim osnovama. Ove povrede posebno dolaze do izražaja u postupku razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice, a naročito u postupcima povjeravanja djeteta, uređenja viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi i ostvarivanja prava djeteta na izdržavanje.

Ombudsman za djecu prepoznaće da su problemi u postupcima o uređenju ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim dijete ne živi nakon razvoda braka, odnosno prekida vanbračne zajednice veoma ozbiljni, jer praksa pokazuje da nedostaje efikasna zaštita prava djeteta u ovim postupcima, a propusti u radu nadležnih ustanova i službi se ponavljaju iz godine u godinu.

Razvod je sam po sebi traumatična situacija za cijelu porodicu, a posebno za djecu. Zato je veoma važno da tokom i nakon razvoda kod roditelja postoji minimum međusobne toleracije koji je potreban da se dijete i njegovi interesi stave na prvo mjesto. Roditelji u procesu razvoda često zaboravljaju da djeca znaju i više nego što to roditelji misle i da sigurno imaju svoje vlastito mišljenje o njihovom razvodu. Razvod braka je za djecu još više stresan ako povlači za sobom i neke druge promjene njihovog dosadašnjeg života: preseljenje, promjena škole, novi brak roditelja i slično.

Situaciju u ovim postupcima dodatno usložnjava neodgovarajuća i/ili neblagovremena reakcija nadležnih centara/službi za socijalni rad, koja se naročito manifestuje kroz:

- Izostanak odgovarajuće reakcije prema roditelju sa kojim dijete živi, a koji se namjerno ne pridržava odluke o načinu održavanja ličnih odnosa, odnosno, koji namjerno onemogućava sprovođenje odluke. U situaciji kada se djetetu uskraćuje

održavanje ličnih odnosa sa roditeljem, mjere organa starateljstva moraju biti efikasne i blagovremene.

- Nedovoljno razumljiva i slobodnom tumačenju ostavljena rješenja o načinu održavanja ličnih odnosa.
- Neefikasni i dugi postupci o načinu održavanja ličnih odnosa, što ima za krajnji rezultat uskraćivanje prava djeteta na oba roditelja.
- Neuvažavanje mišljenje djeteta.
- I dalje se u praksi prepoznaju slučajevi da pojedini centri/službe za socijalni rad ne odlučuju po zahtjevu stranke u zakonom propisanom roku i ne primjenjuju pravilno Zakon o opštem upravnom postupku.

Kada je riječ o ostvarivanju **prava djeteta na izdržavanje** nakon razvoda braka, odnosno prestanka vanbračne zajednice, treba istaći da je izbjegavanje doprinosa u izdržavanju djeteta veoma ozbiljan oblik zanemarivanja djeteta od strane roditelja. Prijave/žalbe Ombudsmanu kojima se ukazivalo na povrede prava djece na izdržavanje, pokazuju da postojeća zakonska rješenja nisu osigurala efikasne mehanizme za ostvarivanje ovog prava od strane djece. Dalje, nedostaju podaci o broju djece koja primaju izdržavanje, broj sudskeih postupaka radi naplate alimentacije, dosuđeni iznosi za izdržavanje, razloge za često prekidanje ovih postupaka na sudu, tačne razloge zašto centri/službe za socijalni rad ne koriste svoje zakonsko ovlaštenje za pokretanje postupka izvršenja. Nedostaju i kvalitetne analize o efektima postojećih zakonskih rješenja.

S obzirom na trenutno stanje u praksi, za unaprijeđenje sistema zaštite prava djeteta na izdržavanje neophodne su izmjene i dopune važećih propisa, a prije svih, Porodičnog zakona. Ombudsman za djecu je ukazivao i u ranijim izvještajima potrebu izmjena pojedinih dijelova Porodičnog zakona koji se odnose, prije svega, na ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje.

Takođe, Ombudsman za djecu je i u prethodnom izvještaju ukazivao na potrebu što prije donošenja **Zakona o osnivanju alimentacionog fonda**, čime bi djeca, u ovoj oblasti, dobila potrebnu sigurnost i zaštitu.

Efikasnost postupka pred organima, ustanovama i službama kada se odlučuje o nekom pravu ili interesu djeteta, još uvijek nije realnost. U postupku pred nadležnim ustanovama i/ili službama i dalje se ne poštuju zakonom utvrđena pravila postupka; dijete veoma često ne učestvuje u postupku iako se odlučuje o njegovim pravima i interesima; dijete nije zastupano od strane ovlaštenih lica (roditelja, staratelja...); obrazloženja pojedinih odluka su kontradiktorna sa dispozitivima ili odluke uopšte ne sadrže obrazloženje, i sl. I dalje se zapaža da pojedine ustanove ili službe ne utvrđuju u svakom pojedinačnom slučaju najbolji interes djeteta. Prisutan je nejednak pristup nadležnih službi u rješavanju zahtjeva istog sadržaja, a što je posljedica različitog tumačenja propisa. Građani često prijavama/žalbama ukazuju i na neprofesionalan odnos zaposlenih i na nedostatak potrebnih informacija o načinu ostvarivanja nekog prava.

Izvršenje odluka nadležnih organa, ustanova i službi - Ažurnost i efikasnost nadležnih organa u izvršavanju svojih odluka cijeni se na osnovu blagovremenog preduzimanja mjera u periodu njihovog sprovođenja, tako da nepoštovanje zakonskih

rokova i odugovlačenje postupka izvršenja bez obzira na razloge kojima se to pravda, nije u najboljem interesu djeteta. Dodatno vrijeme koje se po raznim osnovama ostavlja za izvršenje pravosnažnih odluka, ne rješava problem, već samo dodatno komplikuje i onako teške odnose u porodici i dodatno udaljava dijete od roditelja sa kojim ne živi.

Prijave/žalbe kod Ombudsmana za djecu vezane za **povredu prava djeteta na mišljenje**, ukazuju da se povrede u ovoj oblasti mogu svrstati u nekoliko kategorija:

- neuzimanje izjave/mišljenja djeteta u postupcima u kojima se odlučuje o pravu djeteta kada je dijete sposobno da izrazi svoje mišljenje,
- neadekvatan način uzimanja izjave (djetetu nisu predočene potrebne informacije, postavljanje sugestivnih pitanja, zastrašivanja, prijetnje i sl.),
- neuzimanje u obzir, odnosno, neposvećivanje dužne pažnje mišljenju djeteta u svim pitanjima koja ga se tiču i u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima,
- donošenje odluke nadležnog organa isključivo na osnovu mišljenja djeteta.

Usvojenje - Strategija za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020.godine, između ostalog, definiše specifičan cilj vezan za usvojenje: Unaprijediti postupke sprovođenja usvojenja i afirmisati ga u stručnoj praksi kao najpoželjniji i najefikasniji model zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja.

Strategijom se istovremeno konstatiše da su Konvencija o pravima djeteta i Porodični zakon u dobroj mjeri međusobno nekompatibilni, te da se prepreke u primjeni usvojenja odnose kako na pojedine odredbe porodičnog zakonodavstva i pripadajuće podzakonske akte tako i na praksu usvojenja u Republici Srpskoj.

Posebno se, između stalog, naglašava:

- niska gornja dobna granica djeteta za potpuno usvojenje⁶;
- nedefinisana donja uzrasna granica djeteta za usvojenje;⁷
- nemogućnost usvojenja od strane lica koja žive sami ili su vanbračni partneri, s obzirom na zakonsku odredbu da bračni supružnici mogu zajednički usvojiti dijete, te da dijete može usvojiti samo jedan od njih, uz pristanak drugog bračnog druga⁸;
- nepostojanje jedinstvene evidencije - baze podataka o licima potencijalnim usvojiocima, ali ni o djeci, koja u skladu sa Zakonom mogu biti usvojena.

Pored navedenog, Ombudsman za djecu ovim izještajem ukazuje i na probleme koji se odnose na:

- Nedefinisana priprema i edukacija lica potencijalnih usvojitelja. Zakon uopšte ne sadrži odredbe o pripremama potencijalnih usvojilaca, ali ni pripremama djeteta za tako važan odnos koji se usvajanjem djeteta uspostavlja. Program pripreme za usvojenje

⁶ Porodični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik republike Srpske”, broj: 54/02, 41/08 i 63/14: *Zakonom je utvrđena gornja starosna granica djeteta za usvojenje od 5 godina, što onemogućava usvajanje djece starije od 5 godina, član 157.*

⁷ Zakonom nije utvrđena donja uzrasna granica djeteta za usvojenje, tako da je centrima za socijalni rad prepustena ocjena o mogućnosti usvojenja djece dok su još bebe, s tim da, prema Uputstvu o postupku usvojenja djece, na usvojenje ne mogu dati dijete iz porodilišta

⁸ Porodični zakon, član 153.

mora biti jedinstveno definisan i kao takav obavezivati i potencijalne usvojioce i nadležne centre za socijalni rad.

- Zakon utvrđuje samo kao mogućnost probni smještaj, u okviru kojeg roka bi se procjenjivala uspješnost obavljenog usvojenja, i taj rok iznosi samo tri mjeseca, s tim da isti, ni takav nije predviđen kod usvajanja djeteta od strane stranih državljanina.
- Zakon ne utvrđuje kriterije po kojima strani državljanin može biti usvojilac, utvrđuje samo da izuzetno, usvojilac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi.⁹ Šta su naročito opravdani razlozi Zakon ne utvrđuje, ali prema Uputstvu, tačka 12. nadležni centar za socijalni rad, u tim postupcima je dužan zatražiti odobrenje o dozvoli usvojenja od Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite.
- Zakon ne utvrđuje pravo djeteta da zna da je usvojeno.

Strategijom unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine, između ostalog definisane su obaveze nadležnih na:

- izmjene i dopune Porodičnog zakona i izmjenu podzakonskih akata - rok 2015-2016. godine i
- uspostavljanje centralnog registra usvojenja i jedinstvenih obrazaca za usvojenje - rok 2015. godina.

Navedene aktivnosti još uvijek nisu realizovane.

Institucionalni smještaj djece bez roditeljskog staranja – Ombudsman za djecu naročito ističe sljedeće probleme i nedostatke u praksi:

- Rješenje kojim se dijete izdvaja iz porodice i zbrinjava u ustanovu ne sadrži obrazloženje iz kojeg je vidljivo da je smještaj u ustanovu u njegovom najboljem interesu, ne konstatuje se da su iscrpljene sve druge mogućnosti zbrinjavanja djeteta niti da li su korištene mjere porodično-pravne zaštite, ne obrazlažu se stvarni razlozi za smještaj, ne određuje da je smještaj u domu privremen i na koje vrijeme, ne uređuje kontakt sa porodicom, nevidljivo je da li i po kom osnovu ostanak djeteta u porodici ugrožava njegovo odrastanje, odnosno da li su i koje posljedice po dijete već nastupile usled nepovoljnog porodičnog okruženja;
- U postupku zbrinjavanja nedostaje mišljenje djeteta;
- Posebno zabrinjava da su u domu i dalje zbrinuta djeca uzrasta do tri godine života, iako je Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno da je zbrinjavanje djece u ovom uzrastu moguće samo izuzetno, uz saglasnost resornog ministarstva i da je privremeno;
- Neophodno je podići kvalitet pružanja stručnih usluga u institucijama uvođenjem standarda, normativa i procedura stručnog rada¹⁰.

U zaštiti djece od nasilja u Republici Srpskoj učinjeni su značajni pomaci: u primjeni je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, stupio je na snagu novi Krivični zakonik 2017. godine kojim se uvode određene novine u krivično-pravnoj zaštiti djece od nasilja, urađen je Prvi godišnji izvještaj o nasilju nad djecom u

---

⁹ Porodični zakon, član 147.

¹⁰ Obaveza utvrđena Strategijom unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, sa planom akcije za period 2015-2020. godine

Republiki Srpskoj za 2015. godinu, programi prevencije nasilja su sastavni dio nastavnog plana i programa u školama.

U 2018. godini usvojen je Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece kojim se dodatno osigurava zaštita djece od seksualne zloupotrebe, zlostavljanja i iskorištavanja, te sprečavanje lica pravosnažno osuđenih za ta krivična djela da ponovo izvrše isto ili slično krivično djelo.

Ombudsman za djecu zapaža da se u praksi najčešće prepoznaju samo slučajevi fizičkog nasilja koji su često i veoma medijski eksponirani. Međutim, razni drugi oblici nasilja sa veoma teškim fizičkim i psihičkim posljedicama po dijete – žrtvu ostaju na marginama i nisu uopšte prepoznati, naročito ako se pojavljuju u nekim skrivenijim oblicima.

Djecu treba ohrabriti da prijavljuju nasilje, bez obzira da li su sami žrtve nasilja ili ne. Razgovarajući sa djecom, Ombudsman za djecu je prepoznao da se djeca plaše da prijave nasilje. Na pitanje kako pomoći drugu koji je žrtva nasilja, mišljenja djece bila su vrlo različita, od toga da se u te stvari ne treba miješati do razmišljanja da druga treba saslušati, razgovarati s njim, utješiti ga, što upućuje na potrebu da aktivnosti treba usmjeriti na važnosti prijavljivanja nasilja i pomoći djetetu žrtvi. Nažalost, stiče se utisak da svijest o potrebi prijavljivanja nasilja, nerijetko ima samo deklarativni karakter.

Vršnjačko nasilje se ne dešava samo u školi. Međutim, prema našoj praksi ipak je škola mjesto gdje je vršnjačko nasilje najprisutnije zbog velikog i svakodnevnog protoka djece. Veoma često se pojedini oblici nasilja nastavljaju i van škole, a naročito upotrebom savremenih sredstava komunikacije.

Razvoj informaciono-komunikacijskih tehnologija ima nesporne prednosti, ali je istovremeno otvorio i niz pitanja vezanih za problem bezbjednosti njihove upotrebe. Zaštita djece od elektronskog nasilja zahtijeva multidisciplinaran pristup i saradnju svih nadležnih organa, službi i institucija. Pri tome roditelji imaju posebnu obavezu i odgovornost, da od najranijeg uzrasta djece rade i na razvijanju njihove svijesti da na internetu mogu biti izloženi i neprijatnim situacijama i kako da ih sprječe, odnosno, kako da se zaštite kada se nasilje već desi.

Vaspitanje je proces formiranja ličnosti sa svim fizičkim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim kvalitetima. Brojne su teorije o savremenim metodama vaspitanja djece i jačanju pozitivnog roditeljstva. Međutim, još uvijek je prisutna predrasuda našeg društva da je **fizičko kažnjavanje** „najbolja vaspitna metoda“, a pritom zaboravljamo da je zakonom izričito zabranjeno udariti odraslu osobu. Ako udarimo odraslu osobu to je „nasilje“, a ako udarimo dijete to je „vaspitanje“. Jasno se zaključuje da djeca i odrasli u ovom segmentu nisu izjednačeni pred zakonom.

Fizičko kažnjavanje djece grubo krši niz njihovih prava, a prije svega pravo djece na tjelesni integritet i ljudsko dostojanstvo, pravo na pravilan psihofizički razvoj, na sigurnu okolinu, pa čak i pravo na život. Djeci šaljemo poruku da je nasilje prihvatljiv metod rješavanja sukoba ili za prisiljavanje nekoga da uradi ono što drugi želi. Ombudsman za djecu je podnio inicijativu za izmjene i dopune Porodičnog zakona koje, između ostalog, treba da uključe i zabranu fizičkog kažnjavanje djece.

Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, između ostalih, utvrđena je i obaveza uspostavljanja i vođenja odgovarajuće službene evidencije i izradu **godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom**. Prvi izvještaj o nasilju nad djecom je urađen za 2015. godinu kada je evidentirano 650 djece žrtava raznih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Međutim, u vrijeme pisanja ovog godišnjeg izvještaja Ombudsmana za djecu nisu objavljeni godišnji izvještaji o nasilju nad djecom za 2016., 2017. i 2018. godinu.

Cilj sačinjavanja Godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom nije samo da sadrži statističke podatke o broju djece žrtava i izvršilaca nasilja, vrstama nasilja, mjestu izvršenja, i sl. Svakako su svi ovi podaci veoma važni s aspekta učestalosti i vrste pojave. Međutim, izvještaj treba da bude i podloga za sveobuhvatnu analizu o tome kako funkcioniše naš sistem i prevencije i intervencije u oblasti zaštite djece od nasilja i da argumentovano prepozna koje dijelove sistema zaštite i u kojem pravcu treba nadograditi da bi sistem pravilno odgovorio na potrebe djece.

S obzirom da je 2018. godina bila izborna, Ombudsman za djecu je povodom početka **predizborne kampanje**, javnim saopštenjem upozorio javnost, naročito političke subjekte i medije da je neprimjereno svako iskorištavanje djece u političke svrhe. Naglašeno je da je nedopustiva bilo koja zloupotreba djece u predizbornim aktivnostima. „*Tim načinom se grubo povređuju prava djece čija zaštita treba da bude primarni cilj i odgovornost svih nas. Veoma je važno da svi subjekti koji na bilo koji način učestvuju u izborima, a naročito tokom predizbornih aktivnosti pokažu svojim primjerom vlastitu odgovornost i prema društvu u cjelini i prema pojedincu, a posebno prema djeci.*” Ombudsman za djecu je pozvao sve političke stranke da dobrobit djece bude u fokusu njihovih programa s ciljem da se djeci pruži podsticajno okruženje kako bi se razvijali do punog potencijala i izrasli u kreativne i odgovorne članove društva. UN Konvencija o pravima djeteta jasno obavezuje sve subjekte da moraju sve svoje aktivnosti koje se tiču djece i u koje su uključena djeca sprovoditi isključivo u najboljem interesu najmlađih, pa tako i tokom održavanja izbora kao jednog od najvažnijeg stuba demokratskog društva. Nažalost, Bosna i Hercegovina svojim izbornim pravilima nije prepoznala potrebu i važnost zaštite djece i njihovih interesa u političkoj kampanji. Ombudsman za djecu je u svojoj preporuci avgusta 2017. godine, koja je ponovljena i 2018. godine, predložio Centralnoj izbornoj komisiji da se iniciraju odgovarajuće izmjene i dopune Izbornog zakona u smislu da se zakonom zabrani upotreba djece u političke svrhe i propišu odgovarajuće sankcije za njihovu zloupotrebu.

Na osnovu svega iznesenog, neophodna je dalja nadogradnja sistema zaštite djece od nasilja, a naročito sistema prevencije. Neophodno je uspostavljati kontinuiranu saradnju svih subjekata zaštite. Potrebno je uložiti dodatne napore u izgradnju odnosa povjerenja sa djecom, jer se djeci mora vjerovati kada ukazuju na probleme u odrastanju i pravilno i potpuno provjeravati njihove navode.

Do povrede **prava na privatnost djeteta** može doći na bilo kojem mjestu i u bilo kojim okolnostima. Povreda prava na privatnost djeteta u najvećem broju slučaja nastaje medijskim izvještavanjem o djeci. Praćenjem stanja u ovoj oblasti, Ombudsman za djecu konstatiše veći stepen osjetljivosti u načinu izvještavanja o djeci nego ranijih godina. Ipak, u izvještajnom periodu, mada u jednom manjem broju slučajeva, je zabilježeno da je sam način iznošenja informacija u javnost otvarao pitanje povrede prava djeteta na privatnost. Najčešće se radilo o slučajevima izvještavanja o djeci koja žive u teškim životnim uslovima, bolesnoj djeci ili djeci sa smetnjama u razvoju. U kontekstu navedenog, potrebno je istaći da je u Republici Srpskoj zabilježen veliki pomak u zaštiti djece na privatnost donošenjem novog Krivičnog zakonika koji uvodi novo krivično djelo u članu 189: „Povreda privatnosti djeteta”.

Zaštita djece od bolesti ovisnosti¹¹ – U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu sproveo je istraživanje o načinima i praksama prevencije upotrebe alkohola i duvana među djecom i mladima. Istraživanje je uključilo analizu domaćeg i međunarodnog pravnog okvira, intervjuje sa relavantnim akterima u zajednici i koristilo je rezultate projekata na ovu temu koje je ranije sproveo Ombudsman za djecu kao i druge organizacije, ustanove i/ili institucije. Na osnovu saznanja, pripremljen je i objavljen Poseban izvještaj o prevenciji upotrebe alkohola i duvana među djecom i mladima.

Da bi se obezbijedila adekvatna zaštita djece u ovoj oblasti, aktivnosti se moraju istovremeno odvijati u dva pravca:

- Edukacija djece o štetnim posljedicama uzimanja alkohola, droga i duvana te učešća u igrama na sreću. Ova edukacija mora početi u najranijem uzrastu, još od predškolskog doba, i mora biti dio obrazovnog sistema;
- Pravovremeno i adekvatno reagovanje prema svima koji u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja ne preduzimaju mjere da zaštite djecu kao i reagovanje prema onima koji suportno interesu djeteta ne poštuju postojeće zakonske propise.

Praksa nažalost pokazuje da ne postoje jasno definisani programi edukacije u školama i da nema kontinuiranog djelovanja u vaspitno-obrazovnim institucijama koje bi doprinijelo jačanju prevencije od bolesti zavisnosti.

U praksi izostaje blagovremena i efikasna reakcija nadležnih inspekcijskih organa prema subjektima koji suprotno interesima djeteta dozvoljavaju ili ne sprečavaju upotrebu alkohola, duvana i droga. Takođe, izostaje stalni nadzor nad primjenom propisa. Povremeni pojedinačni nadzori ostaju na relaciji inspekcija - kontrolisani subjekt i nisu dostupni javnosti, te nemaju preventivnu i upozoravajući ulogu prema ostalim subjektima.

U praksi je evidentno da nadležni kontrolni organi nisu posvetili dužnu pažnju nadzoru u ovoj oblasti. I pored važećih propisa usklađenih sa međunarodnim standardima, izostaju mjere koje bi suštinski doprinisile smanjenju izloženosti djece i omladine alkoholu i duvanu.

¹¹ Narodna skupština Republike Srpske usvojila je 2016. godine Strategiju nadzora nad opojnim drogama i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj od 2016. do 2021. godine

Djeca sa smetnjama u razvoju – Govoreći o pravu na obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju u oblasti osnovnog obrazovanja i vaspitanja, najveći broj žalbi/prijava Ombudsmanu za djecu se odnosio na angažovanje asistenta za podršku učenicima sa smetnjama u razvoju zbog toga što je donošenje odluke od strane Ministarstva prosvjete i kulture o angažovanju asistenta bilo uslovljeno postojanjem obezbijeđenih finansijskih sredstava za finansiranje asistenta. S obzirom na to da je članom 84. stav 6. Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju propisano da „Ministarstvo može dati saglasnost za angažovanje asistenta ukoliko postoje obezbijeđena sredstva za finansiranje asistenta”, u praksi se dešavalo da onda kada sredstva nisu bila obezbijeđena nije bilo ni saglasnosti za angažovanje asistenta, a to je direktno uticalo na pravo djece sa smetnjama na redovno školovanje pod jednakim uslovima.

Ustavni sud Republike Srpske je svojom Odlukom broj: U-53/17 od 20.12.2018. godine utvrdio da odredba člana 84. stav 6. Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju¹² nije u saglasnosti sa Ustavom Republike Srpske.

Zbog uočenih povreda prava djece u praksi, zakonodavac i resorno ministarstvo treba da detaljno urede pitanje angažovanja asistenta kao podrške i pomoći djetetu u školi, ne ograničavajući to angažovanje na bilo koji način i ostavljajući dovoljno prostora u praksi da se svaki pojedinačni slučaj riješi u najboljem interesu djeteta.

Hraniteljstvo - Hraniteljstvo treba da bude primarni način zaštite djece u odnosu na druge vidove zbrinjavanja djece (smještaj u ustanovu itd.), iz razloga što se dijete zbrinjava u porodičnoj atmosferi, samo zbrinjavanje je prirodnije, humanije a i sami psihosocijalni efekti zbrinjavanja su daleko bolji. Srećan razvoj djeteta podrazumijeva toplo porodično okruženje koje na najbolji način podstiče pozitivan fizički, mentalni i emocionalni razvoj. Čak ni najuslovnije institucije sa najposvećenijim osobljem ne mogu djetetu pružiti ljubav i brigu koju mogu da mu pruže hranitelji u okviru svoje prirodne porodice. Hranitelj obezbeđuje, koliko je to moguće, prirodne uslove za optimalni razvoj i odrastanje ove dece do njihovog konačnog profesionalnog i socijalnog osposobljavanja za samostalni život.

Djeca pješaci - Kada je u pitanju ova kategorija djece, učesnika u saobraćaju, postoji nekoliko faktora koji utiču na njihovu bezbjednost, a to su između ostalog:

- nepostojanje pješačkih staza, odnosno trotoara na putu od kuće do škole,
- nepostojanje ili neadekvatna signalizacija (semafori, saobraćajni znakovi i sl.),
- nepostojanje ili neadekvatni pješački prelazi, nadvožnjaci i sl, ali i
- neadekvatno i neodgovorno ponašanje učesnika u saobraćaju (prelazak ulica na nepropisnim mjestima, kretanje duž saobraćajnica i sl.).

Podaci o demografskoj slici u Republici Srpskoj su zabrinjavajući, jer Republika Srpska još od 2002. godine, bilježi negativan prirodni priraštaj, a ovakav nepovoljan trend kulminirao je 2007. godine, kada je zabilježena i rekordna recesija od -2,8 promila. Negativan prirodni priraštaj ima brojne dalekosežne posljedice: konstantno smanjenje broja učenika, smanjenje radnospособnog i fertilnog stanovništva, starenje stanovništa, i

¹² „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 44/17 i 31/18

još mnoge druge. Veoma je zabrinjavajuće da je pad stope nataliteta konstanta već godinama unazad, ali je zabrinjavajuća i aktuelna regresija ovih podataka iz godine u godinu.

Uspješna primjena Konvencije zahtijeva i **vođenje odgovarajućih evidencija** koje se odnose na sve faze dječjeg života. Praksa pokazuje da prikupljeni podaci iz postojećih evidencija (ako su uopšte i uspostavljene) nisu sistematizovani u samoj ustanovi, što onemogućava bilo kakvu analizu i praćenje pojave. Npr, iako zakon obavezuje centre/službe socijalne zaštite da vode evidenciju izdržavanih lica i dalje ne postoje podaci o broju djece koja alimentaciju uopšte ne primaju ili podaci o djeci koja primaju umanjenu alimentaciju ili periodično.

Ono što je zajedničko u zaštiti prava djeteta jeste da je puno subjekata zaštite (roditelji, vaspitnoobrazovne ustanove, centri/službe za socijalni rad, pravosuđe, policija...) koji svako u domenu svojih ovlaštenja ima obavezu i odgovornost prepoznati povredu prava djeteta i blagovremeno reagovati u skladu sa najboljim interesom djeteta. Važno je da ovi subjekti zaštite sarađuju kontinuirano i svakodnevno, jer ako samo jedan od ovih subjekata zaštite ne reaguje blagovremeno, posljedice po dijete mogu biti vrlo teške i dugotrajne.

Ostvarivanje prava djeteta u pojedinim oblastima u kojima izostaju sistemska rješenja ili su ona neadekvatna i nedorečena, ostavlja prostor za različita tumačenja i različit pristup u njihovoj primjeni u praksi, što onemogućava ili otežava ostvarivanje prava djece.

Svjedoci smo da dnevno bar jedan članak u medijima ima sadržaje o povredi prava djeteta. Na žalost, ako samo jedno dijete pati, ako trpi nasilje, ako se ugrožava ili povrijeđuje neko njegovo pravo, nismo dovoljno učinili u zaštiti prava djeteta. Odrasli moraju svakodnevno da se preispituju da li su dovoljno učinili da zaštite djecu, da li smo neka rješenja mogli unaprijediti, neke situacije predvidjeti, da li smo mogli drugačije i bolje reagovati?

Sva su prava djece podjednako važna na njihovom putu zdravog odrastanja. Nijedno pravo nema prioritet u odnosu na drugo. Neophodno je da se ranom rastu i odrastanju djece posveti posebna pažnja, jer se u tom najranijem uzrastu otkrivaju mnoge poteškoće u razvoju, ali i nadarenost i potencijal djece za mnoge aktivnosti.

Prijedlozi za opšte unaprijeđenje postojećeg sistema zaštite djece

Prihvatanjem Konvencije država je preuzeila obavezu na usklađivanje cjelokupnog zakonodavstva sa zahtjevima i principima Konvencije. Ovo usklađivanje je trajni proces i zahtijeva analizu svih zakona i drugih propisa. Postavljena institucionalna rješenja pojedinih pitanja moraju biti dovoljno jasna da ne ostave prostor za različita tumačenja, ali dovoljno fleksibilna da uvažavaju specifičnost svakog djeteta i njegovog najboljeg interesa u različim životnim situacijama.

Analiza sistema zaštite prava i interesa djece pokazuje da je i dalje potrebna nadogradnja, te Ombudsman za djecu naročito ukazuje na sljedeće potrebe:

- **Donošenje dugoročnog strateškog dokumenta** za unaprijeđenje društvene brige o djeci i dalje je potreba i obaveza društva, ali istovremeno i odgovor na zahtjev Konvencije i drugih međunarodnih dokumenata, koji zahtijevaju da međunarodni standardi budu obezbijedeni pod jednakim uslovima za svako dijete bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Ovaj dokument mora da aktivno uključi sve subjekte zaštite djece: porodicu, vaspitno-obrazovne ustanove, resorna ministarstva i sve druge subjekte republičkog nivoa, lokalnu zajednicu, nevladine organizacije, medije, itd. Osnovni cilj ovog dokumenta je definisanje politika za postizanje najboljeg interesa djece u svim segmentima života. Dokument mora da identificuje potrebna institucionalna rješenja i mјere sa dinamikom njihove realizacije. Vlada Republike Srpske je 2013. godine zadužila nadležna ministarstva za izradu i donošenje strateškog planskog dokumenta za unaprijeđenje položaja djece u Republici Srpskoj. Međutim, dosadašnje aktivnosti na donošenju ovog strateškog dokumenta još uvijek nisu dale rezultate.
- Ombudsman za djecu i dalje naglašava potrebu za dodatnim **izmjenama i dopunama Porodičnog zakona**. Činjenica je da je ovaj zakon u proteklom periodu pretrpio određene izmjene i unio značajne odredbe, npr. pravo na izražavanje vlastitog mišljenje djeteta i pravo na blagovremenu informaciju¹³. Međutim, i dalje je potrebna njegova nadogradnja u oblasti dječijih prava u skladu sa zahtjevima UN Konvencije o pravima djeteta.

Neefikasnost centara/službi za socijalni rad u postupcima razvoda braka, odnosno, prekida vanbračne zajednice i ostvarivanja prava djeteta u tim situacijama je jednim dijelom i posljedica nedorečenih zakonskih rješenja.

Takođe, neadekvatna i nedovoljno jasna postojeća zakonska rješenja dovode u pitanje efikasno i blagovremeno ostvarivanje pravo djeteta na izdržavanje nakon razvoda braka, odnosno, prekida vanbračne zajednice, pa čak i u situacijama kada roditelj ima redovna primanja.

Dalje, problemi prilikom usvojenja djece na koja se ukazuje ovim izvještajem su jednim dijelom i posljedica postojećeg zakonskog okvira.

Porodični zakon mora da obezbijedi jednakost pred zakonom djece rođene u braku i van braka. U Ustavu Republike Srpske jasno je utvrđeno da djeca rođena van braka imaju jednakaka prava i dužnosti kao i djeca rođena u braku.

Takođe, zakon mora dodatno pojačati odgovornost nadležnih ustanova i službi prilikom vođenja postupaka i donošenju odluka u najboljem interesu djeteta. Najbolji

---

¹³ Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 63/14

interes djeteta u svakom pojedinačnom slučaju se mora učiniti realno ostvarljivim, a ne samo deklarativnim.

- Ombudsman za djecu i ovim godišnjim izvještajem ukazuje na potrebu za donošenjem novog **Zakona o sportu**, jer svakodnevna praksa pokazuje prevaziđenost važećeg zakona. Novi zakon treba da posebno naglasi važnost sporta za psihofizički razvoj djeteta, a posebno sporta u školama. Potrebno je da zakon obezbijedi lakši pristup djece ovom pravu i prilagodi odredbe novonastalim prilikama i potrebama kada su u pitanju razni sportski klubovi. Zakon mora utvrditi i jasne obaveze pojedinih subjekata zaštite u ostvarivanju prava djece po ovom osnovu. Ovaj Zakon je bio predviđen i programom rada Narodne skupštine u 2016. godini, ali još nije usvojen.
- Briga za **zdravo odrastanje i razvoj djeteta**, zahtijeva, između ostalog, da Nastavni plan i program u školama uključi i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece. Tako bi djeca, u obrazovnom sistemu, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u školi dobila potrebne informacije i znanja o zdravoj ishrani, važnosti fizičke aktivnosti, štetnosti alkohola, droga, duvana, igara na sreću. Imajući u vidu uzroke i, posebno, posljedice **rizičnog seksualnog ponašanja mladih**, neophodno je da obrazovni sistem prepozna potrebu i utvrdi program učenja mladih o seksualnosti i reprodukciji kojim će se, između ostalog, djeca i mladi podsticati na razmišljanje o svome zdravlju, posebno reproduktivnom, o odnosima među polovima, rizičnom ponašanju, polno prenosivim bolestima, prekidima trudnoće i slično i koji će prije svega biti u funkciji prevencije.
- Da bi **vakcinacija** bila prihvaćena kao potreba djeteta neophodno je unaprijeđivati sistem obrazovanja i informisanja, uvažavati i jačati povjerenje u stručna mišljenja i stavove. Pored toga, u primjeni zakona mora se osigurati stalni nadzor, kako bi se blagovremenom reakcijom ublažile moguće posljedice.
- Na osnovu obaveze utvrđene Zakonom, a radi podrške talentovanoj djeci, donijeti Pravilnik o kriterijumima i postupku za identifikovanje i praćenje **talentovane djece**.
- **Djeca sa smetnjama u razvoju:** Da se sačini obvezni Protokol o saradnji koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući i razmjenu podataka između svih institucija koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju (centra/službi za socijalni rad kao koordinatora ovih komisija) i stučnih opservacionih timova u školama;
  - Hitno izraditi udžbenike za utvrđene posebne programe za učenike određene vrste i stepena ometenosti i omogućiti njihovu upotrebu u praksi;
  - Da se utvrde obavezne mjere za ranu identifikaciju i tretman za djecu sa smetnjama u razvoju u cilju njihovog uključivanja u predškolske ustanove;

- Da se proširi propisani krug zanimanja koje mogu da pohađaju djeca s posebnim obrazovim potrebama;
- Preduzeti konkretne aktivnosti da se u svim vaspitno-obrazovnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonске barijere;
- Obavezati sve subjekte zaštite na vođenje **odgovarajućih evidencija i prikupljanje podataka** o djeci. Objedinjeni izvještaji o ostvarivanju prava djeteta u različitim oblastima i njihova analiza moraju biti u funkciji praćenja pojave i analize problema, a posebno se ukazuje na:
  - Godišnji izvještaj o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju djece;
  - Godišnji izvještaj o vršnjačkom nasilju;
  - Godišnji izvještaj o alternativnoj brizi za djecu bez roditeljskog staranja;
  - Godišnji izvještaj o ostvarivanju prava djeteta na izdržavanje;
  - Godišnji izvještaj o ostvarivanju prava maloljetnika u sukobu sa zakonom,
  - Kao i niz drugih evidencija koje su od značaja za praćenje stanja i povrede prava djeteta u raznim oblastima zaštite.

IV POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU

Aktivnosti Ombudsmana za djecu tokom 2018. godine odnose su se na postupanja u ukupno 672 pojedinačna predmeta od kojih je 551 predmet otvoren po primljenim prijavama/ žalbama, 49 predmeta pokrenuto na inicijativu Ombudsmana za djecu po službenoj dužnosti, dok su 72 predmeta prenesena iz ranijeg perioda. Pored obrade pojedinačnih prijava/žalbi Ombudsman za djecu je uputio 12 preporuka, sačinio dva posebna izvještaja, te dostavio dva mišljenja u pripremi pravnih propisa vezanih za ostvarivanje prava djeteta.

Ombudsman za djecu je postupao i u 32 predmeta koji se odnose na ovlaštenja da kontinuirano sarađuje sa djecom, upoznaje ih sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa¹⁴ i savjetuje djecu kako da ostvare i/ili zaštite svoja prava i interes, tako da je Ombudsman za djecu postupao u ukupno 720 predmeta po raznim osnovama.

U izvještajnom periodu smanjen je broj podnesenih prijava/žalbi sa 561 na 551 prijavu/žalbu, smanjen je broj predmeta prenesenih iz prethodne godine sa 92 na 72, kao i broj predmeta po službenoj dužnosti sa 69 na 49.

Neposrednim dolaskom u kancelarije Ombudsmana za djecu, telefonom ili na drugi način Ombudsmana za djecu je kontaktiralo 1850 građana koji su tražili savjete za određene situacije ili informacije o tome kome i kako da se obrate radi ostvarivanja prava djeteta. Obraćanja se odnose na nadležnosti i ovlašćenja nekih od institucija koje brinu o djeci, informacije o tome koja zakonska regulativa se primjenjuje i kako su definisana pojedina pitanja vezana za ostvarivanje prava djeteta. Zainteresovana lica traže objašnjenja i tumačenja dobijenih odluka, mogućnost učešća Ombudsmana za djecu u postupcima koji se vode pred nadležnim organima, mogućnost besplatne pravne pomoći, ostvarivanje prava kod organa i institucija Federacije Bosne i Hercegovine i zajedničkih organa Bosne i Hercegovine, te u zemljama u okruženju i dr. Građani pitaju koji stručnjaci mogu učestvovati u postupcima vezanim za ostvarivanje prava djeteta prvenstveno na izradi procjene stanja djeteta te da djetetu pruže odgovarajuću pomoć i podršku u brakorazvodnim parnicama, postupcima kada su djeca žrtve nasilja i sl.

Građani se obraćaju Ombudsmanu za djecu i za pitanja koja se ne odnose na povrede prava djeteta, te na situacije koje se odnose na ostvarivanja prava djece koja su punoljetna. Iako znaju šta su nadležnosti Ombudsmana za djecu, traže pomoć i objašnjenja kome i kako da se obrate za rješavanje pojedinih problema koje imaju.

Pored građana, Ombudsmana za djecu je kontaktirao i jedan broj institucija koje su tražile pomoć i mišljenje za specifična proceduralna i meritorna rješavanja predmeta koje vode i koji su u toku rješavanja. Ombudsman za djecu nema nadležnosti za davanje mišljenja u pojedinačnim predmetima u kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, ali je i u takvim

---

¹⁴ Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 103/08 i 70/12, član 6.

okolnostima, zauzimao stav koji može doprinijeti da se u ostvarivanju prava djeteta doneše odluka u skladu sa zakonom i u najboljem interesu djeteta.

Članovi pojedinih tijela, naročito savjeta roditelja u školama kontaktirali su Ombudsmana za djecu po raznim pitanjima vezano za zaštitu djece u obrazovnom sistemu.

U prijavama/žalbama i drugim obraćanjima građani pored konkretnih povreda prava djeteta ukazuju i na nedostatke postojeće pravne regulative nalazeći da izmjenama i dopunama, ili pak donošenjem novih zakona i drugih propisa, određena pitanja treba drugačije urediti.

Postupanje Ombudsmana za djecu u 2018. godini	
Žalbe – primljene	551
Žalbe po službenoj dužnosti	49
Žalbe prenesene iz 2017. godine	72
Preporuke	12
Mišljenja	2
Posebni izvještaji	2
Saradnja sa djecom i edukacija djece o pravima	32
Ukupno:	720

A) POSTUPANJE PO PRIJAVAMA/ŽALBAMA

Podnositac prijave

Podnosioci prijava/žalbi Ombudsmanu za djecu su prije svega roditelji, jedan ili oba, koji su u izvještajnom periodu podnijeli 407 prijava. Njihove prijave se odnose najviše na lična prava i zaštitu od nasilja. Povrede ličnih prava u pretežnom dijelu se odnose na uređenje viđanja, odnosno na ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim dijete ne živi, te na povjeravanje djeteta, a prijave na zaštitu od nasilja ukazuju na vršnjačko nasilje, zanemarivanje djece, seksualno nasilje i dr.

Na inicijativu Ombudsmana za djecu po službenoj dužnosti je obrađeno 49 predmeta, dok je šira rodbina djeteta (baka, djed, tetka, stric, ujak, strina, ujna) podnijela 41 prijavu kojima ukazuju na različite oblike zanemarivanja djeteta, nasilja nad djecom ili nemogućnost kontakta sa djetetom.

Različite institucije i udruženja (NVO, bolnice, škole) inicirale su postupke u 36 predmeta.

Ombudsman za djecu je u posmatranom periodu obradio 36 anonimnih prijava, odnosno žalbi sa nepotpunim podacima o podnosiocima prijave kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po različitom osnovu. Budući da su podnesene prijave sadržavale dovoljno elemenata koji su upućivali na potrebu provjere iznesenih navoda, anonimnost podnosioca nije bila smetnja za postupanje Ombudsmana za djecu da u okviru svojih ovlaštenja preduzme odgovarajuće mjere i utvrdi da li su povrijeđena prava djeteta na koja se tim prijavama ukazuje.

Punomoćnici, advokati, komšije, privredna društava i drugi, podnijeli su 26 prijava/žalbi, dok je petoro djece, učenika podnijelo prijave Ombudsmanu za djecu zbog povrede njihovih prava.

Podnositac prijave			
Roditelji	407	67.8%	
Inicijativa Ombudsmana za djecu	49	8.2%	
Rodbina	41	6.8%	
Institucije i udruženja	36	6.0%	
Anonimni	36	6.0%	
Treća lica	26	4.3%	
Dijete, učenici	5	0.8%	
Ukupno:	600	100%	

Prijave koje nisu sadržavale dovoljno elemenata koji ukazuju da su povrijeđena prava djeteta ili se nisu odnosile na djecu i povredu njihovih prava, Ombudsman za djecu nije provjeravao, odnosno nije provodio poseban ispitni postupak, već je na osnovu sadržaja same prijave i njenih priloga donio odgovarajuću odluku da nema elemenata za pokretanje postupka.

Povrede prava djeteta

Od ukupnog broja prijava po kojima je postupao Ombudsman za djecu u izvještajnom periodu, najviše je onih koje ukazuju na povredu ličnih prava djeteta 182, te kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na zaštitu od nasilja 137 prijave.

Povrijeđena prava		
Lična prava	182	30.3%
Zaštita od nasilja	137	22.8%
Socijalno ekonomска prava	75	12.5%
Obrazovna prava	70	11.7%
Prava djece sa smetnjama u razvoju	49	8.2%
Pravosudno zaštitna prava	34	5.7%
Prava djece - članova društvene zajednice	18	3.0%
Pravo na zdravstvenu zaštitu	11	1.8%
Pravo na kulturu, slobodno vrijeme i rekreaciju	5	0.8%
Ostala prava	19	3.2%
Ukupno:	600	100%

Prijave/žalbe koje ukazuju na povrede ostalih prava djece nisu imali značajnija odstupanja u odnosu na prethodne izvještaje, a odnose se na socio-ekonomска prava 75 prijava, obrazovna prava 70, prava djece sa smetnjama u razvoju 49, pravosudno zaštitna prava 34, prava djece – članova društvene zajednice 18, pravo djeteta na zdravstvenu zaštitu, pravo na kulturu, slobodno vrijeme igru i rekreaciju 5, te ostala prava 19 prijava.

Lična prava

Prema Konvenciji, lična prava djeteta uključuju: pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo na posebnu zaštitu i alternativnu brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

Lična prava	182
Uređenje ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi	102
Pravo djeteta na roditeljsku brigu	20
Povjeravanje djece	16
Pravo na prijavu rođenja i pravo na ime	9
Pravo na kontakte djeteta sa srodnicima	9
Zaštita djece bez roditeljskog staranja	9

Pravo na privatnost, zaštita privatnosti	7
Pravo na putnu ispravu i putovanje u inostranstvo	6
Bezbjednost djece u saobraćaju, učenika na ekskurziji	2
Pravo djeteta na saznanje porijekla	1
Prevoz učenika	1

Prijave/žalbe na povrede ličnih prava u pretežnom dijelu se odnose na uređenje viđanja, odnosno na ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim dijete ne živi 102 prijave, pravo djeteta na roditeljsku brigu 20, povjeravanje djeteta 16, pravo na prijavu rođenja i pravo na ime 9, pravo djeteta na kontakte sa srodnicima 9, zaštita djece bez roditeljskog staranja, odnosno pravo djeteta na posebnu zaštitu i alternativnu brigu 9, pravo na privatnost i zaštitu privatnosti 7, pravo djeteta na putnu ispravu i putovanje u inostranstvo 6, bezbjednost djece u saobraćaju učenika na ekskurziji 2, te po jedna prijava za pravo djeteta na saznanje svog porijekla i pravo na prevoz učenika.

Broj djece

Broj djece čija su prava prema podnesenim prijavama povrijeđena nije moguće u svakom slučaju precizno izkazati s obzirom da prijavu/žalbu pored pojedinaca podnose i grupe roditelja ili djece, ili što se prijavama ukazuje na potrebu izmjena pojedinih normativnih rješenja, odnosno izmjena i dopuna postojeće pravne regulative koja definiše prava djeteta. Ovakve prijave/žalbe se procesuiraju kao jedna, pa se statistički i prikazuje kao povreda prava samo jednog djeteta. Predmeti u kojima je Ombudsman za djecu sproveo posebno istraživanje i upoznavanje djece o njihovim pravima ne sadrže broj djece čija su prava eventualno povrijeđena, nego samo broj djece koja su učestvovala u tim aktivnostima.

Iz navedenih razloga, statistički pokazatelji izneseni u ovom izvještaju odnose se samo na predmete u kojima se jasno vidi broj, pol i uzrast djece.

Uzrast djece

Zaprimljene prijave ukazuju da su djeca od 6-10 godina života i od 11-14 godina, najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava, a potom djeca do 5 godina, te djeca od 15-18 godina.

Broj prijava s obzirom na uzrast djece odražava situacije i rizike koji dovode do povrede prava djeteta kao i njihove potencijale da prepoznaju i razumiju pojave koje mogu uticati da se ugrožavanja prava izbjegnu ili umanje.

Iz prijava zaprimljenih u izvještajnom periodu, za 112 djece nije bilo moguće odrediti kojeg su uzrasta, odnosno dobi.

Uzrast djece	
0-5 god.	138
6-10 god.	225
11-14 god.	157
15-18 god.	108
Nepoznat	112

Pol djece

Prijave Ombudsmanu za djecu prema polnoj zastupljenosti djece i u ovom izvještajnom periodu pokazuju da je 369 dječaka i 279 djevojčica bilo izloženo situacijama koje dovode do povrede njihovih prava, dok u 92 prijave nije bilo podataka o polu djeteta. Pol djece nije moguće odrediti ni u slučajevima kada su prijave/žalbe podnesene od strane grupe roditelja, djece i prijava podnesenih u ime razreda.

Pol djece	
Dječaci	369
Djevojčice	279
Nepoznat	92

Odgovorna strana

Najveći broj prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta odnose se na centre za socijalni rad, što je s jedne strane razumljivo s obzirom na njihova vrlo široka ovlaštenja u zaštiti prava djeteta, a s druge neprihvatljivo jer se redovno ukazuje na iste propuste u njihovom radu.

Vaspitno obrazovne ustanove prije svega škole, ali i predškolske ustanove, vrtići i igraonice, kao i domovi u značajnom broju su predmet prijava/žalbi kojima se ukazuje na povrede prava djeteta na obrazovanje.

Pravosudni organi, gradske uprave i lokalne samouprave, ministarstva, centri javne bezbjednosti, policije i druge institucije, javne ustanove, fondovi, političke stranke, privredna društva i drugi, se pojavljuju kao odgovorne strane u prijavama/žalbama kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djeteta.

Odgovorna strana	
Centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite	313
Vaspitno - obrazovne ustanove	121
Pravosudni organi	60
Gradske/opštinske uprave	35
Ministarstva	23
Institucije	21
Centri javne bezbjednosti, policija	10

Javne ustanove	9
Fondovi	7
Privredna društva	3
Političke stranke	3
Organi/službe FBiH i drugih država	2
Udruženja	1
Nije navedena	34

Način prijema prijave/žalbe

Najveći broj prijava/žalbi u izvještajnom periodu, kao i prethodnih godina, građani su predali lično, dolaskom u kancelarije Ombudsmana za djecu 292 prijave, telefonom 98, putem e-maila 82, poštom 59, putem faksa 1, medija 10 prijava, dok je 49 predmeta pokrenuto po službenoj dužnosti na inicijativu Ombudsmana za djecu.

Način prijema žalbe		
Lično	292	48.7%
Telefonom	98	16.3%
E-mail	82	13.7%
Poštom	59	9.8%
Po službenoj dužnosti	49	8.2%
Faksom	10	1.7%
Iz medija	10	1.7%
Ukupno:	600	100%

Faza rješavanja po prijavama/žalbama

Ombudsman za djecu riješio je 516 prijava/žalbi, a u fazi rješavanja su ostale 84 prijave.

Žalbe u radu 2018.		
Riješene	516	86%
U fazi rješavanja	84	14%

Od ukupno 516 riješenih prijava/žalbi, 40 prijava se odnosilo na slučajeve za koje Ombudsman za djecu nije imao nadležnost za postupanje, a 27 prijava je bilo neosnovano. U navedenim predmetima se radilo o slučajevima za ostvarenje prava djece koja su postala punoljetna, o ostvarivanju prava na penziju i druga primanja, na finansijske pomoći, ostvarivanje prava u vezi sa radom i zapošljavanjem, rješavanju stambenih pitanja i drugih pitanja za koje Ombudsman za djecu nije nadležan.

Od 516 riješenih žalbi		
Nenadležnost	40	7.8%
Neosnovano	27	5.2%

B) POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

Kada se u radu i postupanju Ombudsmana za djecu ili na bilo koji drugi način dođe do saznanja da postoje indicije i okolnosti koje upućuju na povrede prava i interesa djeteta Ombudsman za djecu na vlastitu inicijativu formira predmet, pokreće i provodi odgovarajući postupak u cilju zaštite prava i interesa djeteta. U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je inicirao 49 takvih postupanja koja su se odnosila na zaštitu od nasilja, zanemarivanja i nemarnog odnosa prema djeci, vršnjačkog nasilja, prava djeteta na bezbjednu igru, prava na obrazovanje, prava na zdravstvenu zaštitu, uređenje viđanja, socio-ekonomска prava i dr.

Posebni izvještaji

Ombudsman za djecu, u skladu sa Zakonom¹⁵, je ovlašten podnijeti i poseban izvještaj kada ocijeni da je to potrebno radi preuzimanja mjera od značaja za zaštitu prava i interesa djece.

Posebnim izvještajem ukazuje se na propuste koji mogu biti vrlo različiti, a dovode do povrede prava djeteta. Ti propusti mogu biti vezani za postojeća zakonska rješenja koja nisu dovoljna garancija za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta u skladu sa zahtjevima i principima Konvencije i drugim međunarodnim dokumentima u oblasti prava djeteta, ili nadležni organi nepravilnom primjenom važećih zakona dovode do povrede prava djeteta ili ne provode procedure u skladu sa zakonom kada rješavaju po zahtjevu za ostvarivanje prava djeteta.

Posebni izvještaji treba da doprinesu sistemskom rješavanju problema kako bi se ostvarila zaštita većeg broja djece čija su prava ugrožena ili bi zbog različitih rizika mogla biti ugrožena po istom osnovu koji je predmet izvještaja.

Ombudsman za djecu je 2018. godine uputio posebne izvještaje:

- Pravo na predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Republici Srbiji,
- Prevencija upotrebe duvana i alkohola među djecom i mladima.

Preporuke

U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti, Ombudsman za djecu je ovlašten da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preuzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interes, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preuzetim mjerama.¹⁶

Preporuke date u izvještajnom periodu odnose se i na pojedinačne slučajeve, kojima je nadležnom organu naloženo preuzimanje određenih mjera radi zaštite prava djeteta u konkretnim situacijama, ali i resornim ministarstvima radi preuzimanja potrebnih mjera u

---

¹⁵ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 17.

¹⁶ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

određenim oblastima, kako bi se odgovarajućim sistemskim rješenjima otklonile situacije koje dovode do povrede prava i interesa djece.

Preporuke date nadležnim organima radi zaštite prava i interesa djece u pojedinačnim slučajevima, mjera je koju Ombudsman za djecu koristi u situacijama kada u postupku medijacije sa odgovornom stranom nije našao kompromisno rješenje.

U izvještajnom periodu upućene su sljedeće preporuke:

- Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite – Vakcinacija MRP vakcinom, potreba povećanja informisanosti roditelja/staratelja i senzibilizacija javnosti,
- JU Centar za socijalni rad Bijeljina – Ostvarivanje ličnog kontakta maloljetnog djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi,
- JU Predškolstva „Beli anđeo“ Brod - Personalni asistent za dijete u predškolskoj ustanovi,
- Načelnik opštine Brod – Personalni asistent za dijete u predškolskoj ustanovi,
- Ministarstvu prosvjete i kulture – Donošenje pravilnika o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju,
- Centralna izborna komisija BIH – Povreda prava djece u političkoj kampanji (ponovljena preporuka),
- Tehnološka škola Banja Luka – Zaštita prava i interesa maloljetnog djeteta,
- Ministarstvo prosvjete i kulture – Donošenje pravilnika o načinu organizovanja proširenog programa,
- Ministarstvo prosvjete i kulture – Donošenje pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika u osnovnoj školi,
- JU Centar za socijalni rad Trebinje – Zaštita prava i interesa maloljetnog djeteta,
- Ministarstvo prosvjete i kulture - Strategija razvoja obrazovanja - Akcioni plan,
- Republički pedagoški zavod - Stručno uputstvo o organizovanju takmičenja i smotri učenika osnovnih i srednjih škola.

Mišljenja

Ombudsmanu za djecu je ovlašten¹⁷ da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta.

Postupanje u skladu sa članom 7. Zakona, za Ombudsmana za djecu je posebno važno, ali je vrlo često, zbog kratkog vremenskog perioda u kome treba dati mišljenje, ograničeno,

---

¹⁷ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 7.

iz razloga što resorna ministarstva ne dostavljaju uvijek Ombudsmanu za djecu predloženi tekst zakona.

U skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima Ombudsman za djecu je dostavio:

- Mišljenje na Prijedlog Zakona o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece,
- Mišljenje oko određivanja godina djeteta u skladu sa članom 8. Opšte uredbe (EU) 2016/679 o zaštiti podataka – Agencija za zaštitu ličnih podataka u BiH.

V PREGLED PRAVA PREMA OBLASTIMA

A) LIČNA PRAVA DJETETA

Pravo djeteta na život u porodici i na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi

Kao i u ranijim izvještajima, prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu ukazuju na povrede prava djeteta u porodici po različitim osnovama, koje posebno dolaze do izražaja u postupku razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice i posebno u postupcima povjeravanja djeteta jednom od roditelja, uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi i osiguranja prava djeteta na izdržavanje.

Osnovno pravo svakog djeteta – pravo na život u porodici, garantovano je svim međunarodnim dokumentima i domaćim propisima, jer je porodica osnovna, prirodna i nezamjenljiva sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece.¹⁸

S tim u vezi je i obaveza države da obezbjedi da nijedno dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležni organi na osnovu sudskog uvida odluče, u skladu s odgovarajućim zakonom i procedurama, da je takvo razdvajanje neophodno i u najboljem interesu djeteta¹⁹.

Roditelji imaju i dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju, i ne mogu se odreći roditeljskog prava, ali im ono, u slučajevima utvrđenim zakonom, može biti i oduzeto.²⁰

Nažalost, jedan broj roditelja zaboravlja da razvodom braka ne prestaju biti roditelji, da su djetetu potrebna oba roditelja i poslije razvoda braka, zaboravlja da su oni roditelji i poslije razvoda braka, da je odluka o razvodu njihova odluka na koju djeca nisu mogla uticati i svoje nezadovoljstvo i sukobe prenose i u brakorazvodnu parnicu ne birajući sredstva i bez obzira na moguće posljedice na razvoj djeteta.

Statistika upozorava na činjenicu da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava i u postupku razvoda braka, a što potvrđuju i prijave Ombudsmanu za djecu.

Posljedice po dijete i njegov razvoj mogu biti vrlo teške i dugotrajne naročito ako izostaje potrebna roditeljska briga u najranijem uzrastu djeteta, tj. u periodu koji bi trebao biti najintenzivniji u smislu roditeljskih obaveza usmjerenih na rast i razvoja djeteta.

Prijave Ombudsmanu za djecu kojima se ukazuje na povredu prava djeteta, jednako se odnose na djecu bez obzira da li se radi o razvodu braka ili prekidu vanbračne zajednice.

¹⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, Preamble

¹⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.

²⁰ Porodični zakon, član 81.

Iako je Ustavna odredba da djeca rođena van braka imaju jednaka prava i dužnosti kao i djeca rođena u braku, zakonsko rješenje dovelo ih je u različite pozicije. Tako je Porodičnim zakonom uređeno²¹ da u postupcima za razvod braka, sud odlučujući o razvodu braka istovremeno odlučuje i o povjeravanju djeteta jednom od roditelja i obavezi drugog roditelja da doprinosi izdržavanju djeteta, a da o pravu djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi odlučuje centar za socijalni rad.

Istovremeno, kada je u pitanju ostvarivanje prava djece uslijed prekida vanbračne zajednice, pristup je potpuno drugačiji, jer o povjeravanju djeteta nakon prekida vanbračne zajednice odlučuje centar za socijalni rad.

Djeca iz vanbračnih zajednica imaju pravo na sudsku zaštitu, pod istim uslovima kao i njihovi vršnjaci iz bračnih zajednica. I zbog toga su, između ostalog potrebne izmjene Porodičnog zakona, kojima će povjeravanje djece biti u isključivoj nadležnosti suda bez obzira da li je u pitanju bračna ili vanbračna zajednica.

	2014.	2015.	2016.	2017.
Zaključeni brakovi ²²	5823	5895	5563	5954
Razvedeni brakovi	1106	1143	1025	985

Trajanje razvedenih brakova	2014.	2015.	2016.	2017.
Manje od godinu	31	24	31	29
1 – 2 godine	96	136	111	110
3 – 4 godine	113	117	114	93
Ukupno do 5 godina	240	277	262	232
Više od 5 godina	866	866	769	753
Ukupno:	1106	1143	1025	985

Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao je u 102 predmeta kojima se ukazuje na povrede prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, kao i na kontakte sa bakom i djedom, te trećim licima sa kojima ga vezuje bliskost.

²¹ Porodični zakon, član 88.

²² Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak za 2018. godinu

Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi je pravo djeteta i ne zavisi od odnosa među roditeljima niti statusa bračne zajednice i najčešće se dovodi u pitanje u slučaju razvoda braka.

Ombudsman za djecu godinama ukazuje na brojne probleme zbog kojih se ovo pravo djeteta dovodi u pitanje. Nažalost, osim veće osjetljivosti jednog broja centara za socijalni rad u postupanju u ovim predmetima, sistemski nije napravljen iskorak, tako da su problemi praktično isti, samo se stranke mijenjaju:

1. Centri/službe za socijalni rad ne odlučuju po zahtjevu stranke u zakonom propisanom roku²³, ili po zahtjevu stranke ne odlučuju na način da donose odgovarajući upravni akt, ili ne postupaju po nalogu drugostepenog organa u zakonom utvrđenom roku²⁴ što ove postupke čini neefikasnim jer jako dugo traju, a za posljedicu vrlo često imaju uskraćivanje prava djetetu na oba roditelja.

Centri/službe najčešće ističu da je to posljedica neriješenih i poremećenih odnosa i otvorenog konflikta između razvedenih roditelja koji ne biraju sredstva da povrijede bivšeg supružnika. S druge strane, roditelji odgovornost za nepotrebno odugovlačenje postupka prebacuju na centre/službe najčešće ističući njihovu navodnu pristrasnost drugom roditelju i neuvažavanje mišljenja djeteta i njegov najbolji interes. Prebacivanje odgovornosti s jedne na drugu stranu samo dodatno usložnjava ionako tešku situaciju nastalu razvodom braka, a posljedice uvijek snose djeca, jer najčešće i nemaju kontakt sa roditeljem sa kojim ne žive za sve vrijeme trajanja postupka pred centrom/službom za socijalni rad.

- Ombudsman za djecu je dana 20.08.2018. godine, zaprimio žalbu²⁵ kojom se navodi da po zahtjevu majke na povjeravanje i vaspitanje maloljetnog djeteta nakon prekida vanbračne zajednice, centar za socijalni rad nije donio odluku ni poslije godinu dana. U svom odgovoru Ombudsmanu za djecu Centar za socijalni rad navodi između ostalog: „*Postupak je pokrenut po zahtjevu majke u oktobru 2017. godine, u toku postupka održano je nekoliko usmenih rasprava, saslušani svjedoci kako bi se jasnije sagledala slika i eventualno pokušao postići sporazum između stranaka, zbog čega se postupak prilično odužio.*” Stručno vijeće je tek dana 23.10.2018. godine zauzelo stav o povjeri maloljetnog djeteta poslije prekida vanbračne zajednice.
- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu²⁶ kojom se ukazuje da je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Rješenjem broj:11/05-544-152/18 od 27.6.2018. godine poništilo Zaključak Centra za socijalni rad Banja Luka od 07.02.2018. godine i predmet vratilo prvostepenom organu na ponovni postupak i odlučivanje, ali da Centar do novembra nije donio odgovarajući upravni akt.

²³ Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 13/02, 87/07, 50/10, član 206. utvrđuje: *U ostalim slučajevima kada se postupak pokreće povodom zahtjeva stranke, odnosno po službenoj dužnosti ako je to u interesu stranke, organ je dužan donijeti rješenje i dostaviti ga stranci najkasnije u roku od dva mjeseca, ako posebnim propisom nije određen kraći rok.*

²⁴ Zakon o opštem upravnom postupku, član 227.

²⁵ Predmet broj: 1074-90-8-PŽ/18

²⁶ Predmet broj: 1277-111-2-PŽ/18

Na zahtjev Ombudsmana za djecu, Upravna inspekcija u svom odgovoru od 30.11.2018. godine konstatuje: „*Centar za socijalni rad izvršio je povrede odredaba člana 227. stav 2. Zakona o opštem upravnom postupku, jer u propisanom roku od 30 dana od dana prijema drugostepenog rješenja, a niti do dana vršenja inspekcijskog nadzora nije postupio po drugostepenom rješenju i nije donio odgovarajući upravni akt. Rješenjem upravnog inspektora Centru za socijalni rad Banja Luka je naloženo da u roku od 15 dana od dana prijeme rješenja, doneše upravni akt u navedenom predmetu.*“

2. Nedovoljno precizna rješenja o načinu održavanja ličnih odnosa ostavljaju prostor za različito tumačenje i dovode u pitanje njihovo izvršenje, što roditelji koriste u ostvarivanju svojih interesa:

- vrijeme i/ili mjesto preuzimanja djeteta nije dovoljno precizno uređeno ili
- prepusteno je roditeljima da se dogovore i urede viđanje djeteta tokom praznika ili za vrijeme školskog raspusta i slično, što je apsolutno neprihvatljivo. Da su se roditelji mogli dogovoriti, o tome i ne bi odlučivao centar, ali onda kad dogovora između njih nema, centar mora preuzeti odgovornost za donesena rješenja.

3. Zaključkom organa starateljstva se ne navodi na osnovu čega – kojih kriterija i okolnosti su stručni radnici, odlučujući o pravu djeteta, došli do zaključka, nepoznat je sadržaj pojedinačnih mišljenja stručnih radnika, što dovodi do poništavanja prvostepenih rješenja po žalbi nezadovoljnih roditelja. Svaki stručni radnik treba dati mišljenje sa aspekta svoje struke o zaštiti interesa djece, u dатoj situaciji, a službeno lice koje vodi postupak treba da cijeni tako data mišljenja posebno i zajedno sa ostalim dokazima i na osnovu toga i rezultata cjelokupnog postupka da odluci koje će činjenice uzeti kao dokazane.²⁷

4. Izostaje odgovarajuća reakcija centra/službe za socijalni rad prema roditelju sa kojim dijete živi, a koji se namjerno ne pridržava odluke o načinu održavanja ličnih odnosa, odnosno, koji namjerno onemogućava sprovođenje odluke i ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi. U situaciji kada se djetetu uskraćuje održavanje ličnih odnosa sa roditeljem na način kako je to utvrđeno pravosnažnim rješenjem, mjere organa starateljstva moraju biti efikasne i blagovremene.

5. Centri/službe socijalne zaštite u postupku za ostvarivanje prava djeteta ne pribavljaju mišljenje djeteta, a što su razlozi za osporavanje donesenih rješenja, a to ponovo znači novi postupak i novo vrijeme u kojem dijete svoje pravo na kontakte ne ostvaruje²⁸.

- Rješenjem Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite poništava se Rješenje Centra za socijalni rad Banja Luka jer bez pribavljenog mišljenja djeteta i prezentovanja

²⁷ Rješenje Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite broj: 11/05-544-612/18 od 27.11.2018.godine

²⁸ Porodičnim zakonom je uređeno da dijete ima pravo na izražavanja vlastitog mišljenja u skladu sa uzrastom i zrelošću. Dijete ima pravo da dobije potrebne informacije i obaviještenja koja su mu potrebna za formiranje vlastitog mišljenja. Mišljenju djeteta mora se posvetiti dužna pažnja u svim pitanjima koja ga se tiču i u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima, u skladu sa djetetovim godinama i zrelošću.

informacija djetetu u vezi sa postupkom koji se vodi, nisu se stekli uslovi za donošenje prvostepene odluke. Stručni radnici organa starateljstva ne samo da nisu pribavili mišljenje djeteta nego dijete nisu ni vidjeli, što je povreda materijalnog prava koja mora ishoditi poništavanje prvostepenog rješenja.

6. Ombudsmanu za djecu su se, pored roditelja, obraćali i drugi srodnici djeteta, najčešće baka i djed, zbog nemogućnosti da ostvare kontakt sa unucima, poslije razvoda braka roditelja.

- Ombudsmanu za djecu obratio se svojom žalbom djed²⁹ u kojoj navodi da je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite poništilo rješenje Centra za socijalni rad Banja Luka, ali da u novom postupku još uvijek nije donesen upravni akt kojim se reguliše kontakt djeda i unuka. Na zahtjev Ombudsmana za djecu upravna inspekcija u svom odgovoru konstatuje: „Centar za socijalni rad Banja Luka izvršio je povredu odredaba člana 277. stav 2. Zakona o upravnom postupku, te je Centru naloženo da u roku od 15 dana od dana prijema rješenja, doneše odluku u navedenom predmetu”.

Pravo djeteta na izdržavanje

Pravo djeteta na izdržavanje je osnovno pravo svakog djeteta garantovano i međunarodnim i domaćim propisima. Dužnost je i pravo roditelja, prema Porodičnom zakonu, da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju, i oni su prvenstveno odgovorni da izdržavaju maloljetnu djecu i u izvršavanju te obaveze moraju da iskoriste sve svoje mogućnosti.

Pravo djeteta na izdržavanje je pravo djeteta i ne zavisi od odnosa medju roditeljima niti od statusa bračne zajednice, bez obzira da li su roditelji u braku ili nisu, da li žive zajedno ili ne, da li je dijete rođeno u bračnoj zajednici ili nije, da li roditelj ostvaruje kontakt sa djetetom. Neplaćanje alimentacije je zanemarivanje djeteta i njegovog prava na izdržavanje.

Problem u praksi je posljedica kako nedorečenih zakonskih propisa, tako i neadekvatne primjene postojećih zakonskih rješenja i izostanka potrebnog nadzora nad organima starateljstva da odgovore svojoj zakonskoj obavezi.

Teško je razumjeti situacije prisutne u praksi kada razvodom braka roditelj dokazuje da nema sredstava da plaća alimentaciju, a taj isti roditelj je izdržavao svoje dijete dok je trajala bračna zajednica. Prisutne su i one situacije kada je roditelj, koji je obavezan plaćati izdržavanje do te mjere opteretio svoju platu da za plaćanje alimentacije ne preostaju potrebna sredstva³⁰.

- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu kojom se ukazuje na povredu prava djeteta na izdržavanje iz razloga što je sud dostavio poslodavcu rješenje o izvršenju iznosa 30% od plate koju ostvaruje kod poslodavca, ali je poslodavac obavijestio sud da vrši

²⁹ Predmet broj: 627-59-PŽ/18

³⁰ Predmet broj: 159-12-PŽ/18

obustavu plate, ali u manjem iznosu, jer je imenovani raspoređen na drugo radno mjesto sa manjom platom.

Takvom pristupu roditelja u prilog ide i postojeće zakonsko rješenje koje utvrđuje da se izdržavanje djeteta određuje u procentu od stalnih novčanih primanja, čime pravo djeteta na izdržavanje zavisi od mogućnosti davaoca izdržavanja, a ne od potreba djeteta.

S obzirom da se izdržavanje određuje u procentu od stalnih novčanih primanja, dosuđeni iznosi alimentacije su vrlo različiti i u određenom broju slučajeva ne pokrivaju ni minimalne potrebe djeteta. S obzirom da zakonodavac nije definisao donju granicu iznosa izdržavanja zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba, roditelj sa kojim dijete živi, i kada uredno prima dosuđeni iznos alimentacije, je suočen sa brojnim problemima da osigura potrebna sredstva radi zadovoljenja elementarnih potreba djeteta.

Iako je Porodičnim zakonom utvrđena obaveza organa starateljstva da vodi evidenciju o izdržavanju djece i roditelja, a prema uputstvu koje propisuje rukovodilac republičkog organa uprave za poslove socijalne zaštite,³¹ nema zvaničnih podataka o broju djece koja prema pravosnažnoj sudskoj odluci primaju izdržavanje, o broju djece čiji roditelji ne izvršavaju svoju obavezu izdržavanja, bilo da izdržavanje ne plaćaju uopšte ili uplate vrše jednom u dva ili tri mjeseca ili u manjem iznosu od dosuđenog.

Prava djece i višečlane porodice

Strategijom razvoja porodice u Republici Srpskoj za period 2009-2014. godine definisan je cijeli niz mjera i aktivnosti u različitim resorima za unaprijeđenje brige za djecu.

Prvi zadatak definisan Strategijom je izmjena i dopuna zakona u oblastima koje su povezane sa porodicom i porodičnim životom, a koje će poboljšati ukupno stanje i perspektive porodice, prije svih Porodični zakon i Zakon o dječijoj zaštiti. Na žalost brojne mjere predviđene strateškim dokumentom nisu realizovane, a nova strategija nije donesena.

U izvještajnom periodu počeo je sa primjenom novi Zakon o dječijoj zaštiti, dok Porodični zakon nije ušao u skupštinsku proceduru.

Novim Zakonom o dječijoj zaštiti³² kojim se utvrđuju prava u oblasti dječije zaštite, u odnosu na prethodni, uvode se mjere pronatalitetne naknade³³ koju ostvaruje majka sa prebivalištem u Republici Srpskoj za svako trećerođeno i četvrtorođeno dijete, bez obzira na materijalni status porodice i mjesto rođenja djeteta. Ova naknada se isplaćuje u jednokratnom iznosu od 600 KM za trećerođeno dijete i u iznosu od 450 KM za četvrtorođeno dijete.

---

³¹ Porodični zakon, član 257.

³² „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 114/17

³³ Zakon o dječijoj zaštiti, član 36.

Novim Zakonom se uvodi i pravo na materinski dodatak koji ostvaruje nezaposlena majka u trajanju od 12 mjeseci, a za blizance i svako treće i naredno dijete u trajanju od 18 mjeseci i priznaje se u novčanom iznosu od 405 KM³⁴. Zakonom je, kao što je bilo regulisano i ranije, priznato pravo na pomoć za opremu novorođenčeta, koju ostvaruju roditelji za svako novorođeno dijete u porodici, bez obzira na materijalni položaj porodice i iznos naknade je isti za sve, 250 KM.

U Republici Srpskoj trenutno **ne postoji jedinstvena službena baza podataka o broju višečlanih porodica niti broju djece iz višečlanih porodica**, iako je i to bila jedna od aktivnosti definisana strateškim dokumentom, a iz koje bi bio vidljiv broj višečlanih porodica, broj djece u višečlanim porodicama, njihov uzrast, zdravstveno stanje, uključenost u obrazovni sistem, dostupnost predškolskih ustanova, zaposlenost roditelja, stambena situacija i sl.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske³⁵ daje mogućnost jedinicama lokalne samouprave da svojom odlukom, pored prava utvrđenih ovim zakonom, a u skladu sa potrebama stanovništva, mogu da utvrde i druga prava i usluge, uslove i kriterijume za njihovo ostvarivanje. Međutim, nivo ostvarivanja prava višečlanih porodica na lokalnom nivou zavisi od finansijske mogućnosti budžeta lokalnih zajednica i razlikuje se od opštine do opštine. Tako npr. subvencionisanje boravka u predškolskim ustanovama za treće dijete u porodici nije realizovano u svim lokalnim zajednicama.

Osnovni problem, prema podacima udruženja roditelja sa četvoro i više djece je nezaposlenost roditelja, uslijed čega je veliki broj ovih porodica zavisao od socijalne pomoći i različitih donacija. Jedan broj porodica su stalni korisnici novčane pomoći centra za socijalni rad, i tu pomoć usmjeravaju uglavnom na prevladavanje trenutnih problema - kupovina udžbenika, nabavka ogrijeva, liječenje.

Zbog nemogućnosti da najveći broj višečlanih porodica odgovore na potrebe djece za odrastanje djeteta u sredini u kojoj će mu biti obezbijeđeni uslovi za nesmetan razvoj, **potrebne su sistemske mjere i aktivnosti, koje između ostalih uključuju:**

- Prije svega, neophodno je izvršiti procjenu dosadašnjih mjera i aktivnosti usmjerenih na podršku porodici, posebno višečlanim porodicama i efektima njihove primjene.
- Novom Strategijom razvoja porodice, između ostalog, identifikovati probleme porodica i djece iz višečlanih porodica u različitim oblastima ostvarivanja i zaštite njihovih prava, te na, realno zasnovanim potrebama i mogućnostima, definisati dugoročne politike i prioritete radi unaprijeđenja položaja djece iz višečlanih porodica.
- Preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti na izradi službene baze podataka o višečlanim porodicama, kako bi se na osnovu redovnih analiza dobili odgovori da li su i u kojoj mjeri realizovane predviđene mjere i aktivnosti, te kakvi su efekti njihove primjene u poboljšanju položaja porodice da odgovori na potrebe djece.
- Preduzmu potrebne mjere radi kontinuirane informativne kampanje o pozitivnim primjerima iz života višečlanih porodica s ciljem razbijanja stereotipa i predrasuda o

³⁴ Zakon o dječjoj zaštiti, član 30.

³⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 37/12, član 11.

- tim porodicama i podizanja svijesti građana da ove porodice nisu problem društva nego jedan od najvažnijih resursa ekonomskog i društvenog razvoja.
- Da se Odlukom o besplatnim udžbenicima obuhvate svi učenici-djeca osnovnih škola iz višečlanih porodica, a ne samo učenici koji su postigli odličan uspjeh, a naročito ako se radi o djeci sa smetnjama u razvoju.

Izvršenje odluka nadležnih organa, ustanova i službi

Postupak izvršenja obuhvata skup mjera i aktivnosti s ciljem da se i prinudno protiv volje izvršenika obezbijedi pravna zaštita djeteta. S obzirom da je pravo djeteta predmet zaštite u izvršnom postupku, izvršenje se mora sprovoditi sa posebnom pažnjom i senzibilitetom tako da dijete čije se pravo štiti, ni na koji način ne trpi posljedice prinude koje se u tom postupku primjenjuje prema trećim licima.

Prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu ukazuju i na povredu prava djeteta u postupku izvršenja pravosnažnih odluka, a koje se najčešće sprovode u postupcima održavanja ličnih kontakata djeteta sa roditeljem sa kojim dijete ne živi i postupcima prinudne naplate izdržavanja djeteta.

Kada je u pitanju prinudno izvršenje pravosnažnih odluka o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, osnovni problem na koji se prijavama ukazuje je, da se takve odluke i ne izvršavaju, pa roditelji s pravom pitaju zašto su uopšte vodili postupak, zašto su mjesecima odlazili u centar za socijalni rad, ako donesena odluka u konačnom neće biti i izvršena. Poseban problem je, na koji se takođe ukazuje, kada do izvršenja i dođe da se ono izvršava na način da dijete nije pripremljeno, jer samom postupku izvršenja ne predhode aktivnosti, prije svega centra za socijalni rad kako bi se otklonile ili ublažile posljedice i moguće stresne situacije koje postupak izvršenja može imati na dijete.

- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu³⁶ kojom roditelj ukazuje da je nadležni centar za socijalni rad dana 15.09.2017. godine donio rješenje kojim je uređeno održavanje ličnih kontakata sa maloljetnim djetetom, ali da se doneseno rješenje ne izvršava i da on još uvijek nije ostvario kontakt sa maloljetnim djetetom.

Pravosnažne i izvršne odluke nadležnih službi i organa obavezuju i roditelje, ali i nadležne službe i njihovo izvršenje se ne može i ne smije dovoditi u pitanje.

Izvršne sudske odluke izvršavaju sudovi prema pravilima Zakona o izvršnom postupku³⁷, a upravne i druge akte izvršavaju organi uprave prema pravilima Zakona o opštem upravnom postupku. I u jednom i u drugom slučaju najbolji interes djeteta mora biti osiguran i u provođenju izvršnog postupka.

Nepoštovanje potписанog sporazuma, i/ili pravosnažnih i izvršnih upravnih akata, i/ili odluka, od strane roditelja, kao i neadekvatan odgovor nadležnih institucija prilikom

---

³⁶ Predmet broj: 1508-178-5-PŽ/17

³⁷ Zakon o izvršnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 59/03, 85/03, 64/05, 118/07, 29/10, 57/12 i 67/13

primjene i sprovođenja tih akata i odluka, predstavlja povredu prava djeteta, jer se time uskraćuje pravo djeteta koje je u odgovarajućem postupku utvrđeno.

Ažurnost i efikasnost nadležnih organa u izvršavanju svojih odluka cjeni se na osnovu blagovremenog preuzimanja mjera u periodu njihovog sprovođenja, tako da nepoštovanje zakonskih rokova i odgovlačenje postupka izvršenja bez obzira na razloge kojima se to pravda, nije u najboljem interesu djeteta. Dodatno vrijeme koje se po raznim osnovama ostavlja za izvršenje pravosnažnih odluka, ne rješava problem, već samo dodatno komplikuje i onako teške odnose u porodici i dodatno udaljava dijete od roditelja sa kojim ne živi.

B) DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Porodica, kao osnovna jedinica društva, prirodna je i nezamjenljiva sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece. Tu dijete stiče prva znanja, upoznaje druge i drugačije, tu odrasta i uči. Ono što mu je potrebno je briga i pažnja odraslih, prije svih roditelja. Ali, ako dijete nema biološku porodicu, ako su roditelji napustili dijete ili iz bilo kojih drugih razloga nisu u mogućnosti odgovoriti svojim roditeljskim obavezama³⁸, djetetu je opet potrebna porodica.

Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoći države. Države članice u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete.³⁹

Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece⁴⁰ ukazuju na potrebu za relevantnom politikom i praksom u pogledu dva osnovna principa: nužnost i prikladnost. U osnovi nužnosti je potreba da se djeca podrže kako bi ostala sa svojom porodicom i kako bi u njoj bila zbrinuta. Izdvajanje bilo kojeg djeteta iz njegove, odnosno, njene porodice trebala bi biti krajnja mjera, a prije donošenja takve odluke, potrebno je provesti rigoroznu procjenu.

Država je obavezna da izradi nacionalne ili stručne smjernice koje se nadovezuju na slovo i duh ovih Smjernica⁴¹ i da osigura standardni proces za upućivanje ili prijem djeteta u neki vid alternativnog zbrinjavanja⁴².

Strategija za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine⁴³ poseban naglasak stavlja na osnovne principe Konvencije, utvrđujući između ostalog da: *Svaka odluka koja se donosi na bilo kojem nivou i tiče se djeteta mora da sadrži rješenje koje je najviše usaglašeno sa razvojnim i drugim potrebama djeteta. Cilj svake donesene odluke je izabrati rješenje koje najbolje odgovara interesu i dobrobiti djeteta, kako trenutnom, tako i budućem. Za nepoštovanje ovog principa i povredu prava djeteta biće utvrđena odgovornost počinilaca i preduzete zakonske sankcije.*⁴⁴

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, dijete bez roditeljskog staranja je dijete koje nema roditelje, koje je napušteno od roditelja, čiji roditelji nisu u mogućnosti da mu pruže

³⁸ Ustav Republike Srpske, član 36: *Maloljetnici o kojima se roditelji ne staraju, imaju posebnu zaštitu.*

³⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

⁴⁰ Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece, Generalna skupština UN 20.11.2009.godine, Uvod

⁴¹ Smjernice, tačka 26

⁴² Smjernice, tačka 73

⁴³ Strategija za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine usvojena je Odlukom Narodne Skupštine broj: 02/1-021-1326/15 od 29.10.2015. godine

⁴⁴ Strategija unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, str. 12.

potpuno staranje zato što su ograničeni u vršenju roditeljskog prava ili su lišeni tog prava.⁴⁵

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtjevna obaveza države i pored jasno definisanih i postavljenih normativnih okvira i definisanih procedura, zahtijeva i angažovanje stručnjaka različitih profila, u različitim sektorima, prije svega u centrima/službama za socijalni rad, u čijoj je nadležnosti izbor oblika alternativne brige o djeci, ali i stalni nadzor nad brigom o djeci i onda kada je rješenjem centra/službe djeci obezbijeđena odgovarajuća alternativna briga.

Razdvajanje djeteta od roditelja je represivna mjera koja se primjenjuje samo onda kada je nadležni organ utvrdio da nije u najboljem interesu djeteta da živi sa roditeljima i u pravilu kad su iscrpljene sve druge preventivne mjere. Osnovni kriterij za izdvajanje djece iz porodice je ugroženost psihofizičkog razvoja djeteta, a kao okolnosti najčešće se navode siromaštvo, alkoholizam, teško zdravstveno stanje roditelja, nasilje nad djecom.

U svim ovim situacijama i svakom pojedinačnom slučaju, nadležni centar/služba za socijalni rad dužan je uraditi procjenu potreba djeteta, uključujući stvarnu situaciju djeteta, njegovu ličnu, porodičnu i socijalnu situaciju, izvršiti procjenu rizika kojima je dijete u porodici izloženo i planirati mјere zaštite za dijete, vodeći računa da se osigura potrebna ravnoteža između prava djeteta na život u porodici i obaveze države da zaštiti najbolji interes djeteta. U svim ovim aktivnostima moraju biti osigurani osnovni principi Konvencije - najbolji interes djeteta, pravo djeteta na učešće u postupku koji se njega tiče i izražavanje mišljenja, nesmetan rast i razvoj i zaštita od bilo kojeg oblika diskriminacije.

Usvojenje

Strategija za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine, pored toga što definiše opšte ciljeve i poseban naglasak stavlja na osnovne principe Konvencije, specifičan cilj vezan za usvojenje utvrđuje na način: **Unaprijediti postupke sprovоđenja usvojenja i afirmisati ga u stručnoj praksi kao najpoželjniji i najefikasniji model zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja.**

Strategijom se istovremeno konstatuje da su Konvencija o pravima djeteta i Porodični zakon u dobroj mjeri međusobno nekompatibilni, te da se prepreke u primjeni usvojenja odnose kako na pojedine odredbe porodičnog zakonodavstva i pripadajuće podzakonske akte tako i na praksu usvojenja u Republici Srbiji.

Posebno se, između stalog, naglašava;

- Niska gornja dobna granica djeteta za potpuno usvojenje.⁴⁶ Zakonom je utvrđena gornja starosna granica djeteta za usvojenje od 5 godina, što onemogućava usvajanje djece starije od 5 godina;

---

⁴⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 18.stav a) tačka 1.

- Nedefinisana donja uzrasna granica djeteta za usvojenje. Zakonom nije utvrđena donja uzrasna granica djeteta za usvojenje, tako da je centrima za socijalni rad prepuštena ocjena o mogućnosti usvojenja djece dok su još bebe, s tim da, prema Uputstvu o postupku usvojenja djece, na usvojenje ne mogu dati dijete iz porodilišta;
- Nemogućnost usvojenja od strane lica koja žive sami ili su vanbračni partneri, s obzirom na zakonsku odredbu da bračni supružnici mogu zajednički usvojiti dijete, te da dijete može usvojiti samo jedan od njih, uz pristanak drugog bračnog druga (član 153. Porodičnog zakona);
- Nepostojanje jedinstvene evidencije - baze podataka o licima potencijalnim usvojiocima, ali ni o djeci, koja u skladu sa Zakonom mogu biti usvojena.

Na sve naprijed navedene probleme koji dovode u pitanje ostvarivanje prava djece bez roditeljskog staranja i njihovog najboljeg interes, Ombudsman za djecu je ukazao još svojim Godišnjim izvještajem za 2012. godinu.

Pored navedenog, Ombudsman za djecu istim izvještajem je ukazao i na probleme koji se odnose na:

- Nedefinisana priprema i edukacija lica potencijalnih usvojitelja - Zakon uopšte ne sadrži odredbe o pripremama potencijalnih usvojilaca, ali ni pripremama djeteta za tako važan odnos koji se usvajanjem djeteta uspostavlja. Program pripreme za usvojenje mora biti jedinstveno definisan i kao takav obavezivati i potencijalne usvojioce i nadležne centre za socijalni rad.
- Zakon utvrđuje samo kao mogućnost probni smještaj, u okviru kojeg roka bi se procjenjivala uspješnost obavljenog usvojenja, i taj rok iznosi samo tri mjeseca, s tim da isti, ni takav nije predviđen kod usvajanja djeteta od strane stranih državljanina.
- Zakon ne utvrđuje kriterije po kojima strani državljanin može biti usvojilac, utvrđuje samo da izuzetno, usvojilac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi.⁴⁷ Šta su naročito opravdani razlozi Zakon ne utvrđuje, ali prema Uputstvu, tačka 12. nadležni centar za socijalni rad, u tim postupcima je dužan zatražiti odobrenje o dozvoli usvojenja od Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite.
- Zakon ne utvrđuje pravo djeteta da zna da je usvojeno.

S obzirom da se problemi u sprovođenju usvojenja ne odnose samo na postojeći normativni okvir, već i na praksi postupanja centara za socijalni rad, Ombudsman za djecu je 2016. godine⁴⁸ Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite uputio preporuku da preduzme potrebne mjere i aktivnosti i izvrši nadzor u postupanju jednog broja centara za socijalni rad, radi oticanja situacija da nadležni centri za socijalni rad imaju različit pristup u primjeni istih normativnih rješenja u postupku usvojenja, posebno kada je usvojilac strani državljanin.

---

⁴⁶ Porodični zakon, član 157: *Potpuno usvojiti se može samo dijete uzrasta do 5 godina.*

⁴⁷ Porodični zakon, član 147.

⁴⁸ Preporuka broj: 758-2-I-9/16

Strategijom unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, između ostalog definisane su obaveze nadležnih na:

- **izmjene i dopune Porodičnog zakona i izmjenu podzakonskih akata - rok 2015-2016. godina;**
- **uspostavljanje centralnog registra usvojenja i jedinstvenih obrazaca za usvojenje - rok 2015. godina.**

Nažalost, navedene aktivnosti još uvijek nisu realizovane.

Usvojenje kao najkompletniji oblik porodično - pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja, koje istovremeno doprinosi i ostvarivanju roditeljstva, u Republici Srpskoj još uvijek nije u dovoljnoj mjeri ni afirmisano ni korišteno, a što potvrđuju i podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite unazad nekoliko godina.

Hraniteljstvo

Hraniteljstvo kao najhumaniji oblik zaštite djece, koje je u interesu prije svega djeteta, a onda i porodice i biološke i hraniteljske, a i društva u cjelini, nažalost, još uvijek nije zastupljeno, kao oblik alternativne brige za djecu, u mjeri u kojoj je to potrebno.

Sigurno je da postoje porodice koje to žele, iako sama želja nije dovoljna - za sticanje svojstva hranitelja neophodno je ispunjavanje strogih zakonom predviđenih uslova, i djeca kojima su takve porodice potrebne, ali se brojna pitanja moraju jasno postaviti i definisati, kako bi se osiguralo da hraniteljska porodica, u najboljem interesu djeteta odgovori na njegove potrebe - a to zahtijeva stroge procedure za izbor hranitelja, njihovu edukaciju i pripremu za hraniteljstvo i posebno nadzor nad njihovim radom koji mora biti stalan i kontinuiran.

Nažalost, u slučajevima kada je hraniteljstvo prepoznato kao oblik alternativne brige za djecu, prijavama se ukazuje na povredu prava djeteta.

- U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu grupe hranitelja kojom se navodi da od maja 2018.godine hraniteljima nije isplaćena naknada za rad i troškove izdržavanja korisnika, te da se u nekim slučajevima sa područja njihove opštine prilikom zbrinjavanja djeteta u hraniteljsku porodicu ne vodi računa o interesima djeteta, već o mogućnostima finansiranja.⁴⁹

Poseban problem je i neadekvatan nadzor nad hraniteljskim porodicama koji nije stalna aktivnost. U slučajevima kada se takav nadzor i sprovede onda je to samo formalno, što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta bez roditeljskog staranja na adekvatnu brigu.

S obzirom da Pravilnik o hraniteljstvu⁵⁰ nije prepoznao standarde koji se odnose na prava djece u hraniteljstvu, kako u postupku njegovog zasnivanja tako i za vrijeme trajanja

---

⁴⁹ Predmet broj:1376-111-8-PŽ/18

⁵⁰ Pravilnik o hraniteljstvu, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 27/14

hraniteljstva, Ombudsman za djecu je 2014.godine uputio preporuku Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite da izvrši izmjene i dopune Pravilnika. Pravilnik još uvijek nije izmjenjen.

Pravo djece bez roditeljskog staranja na institucionalni smještaj

Ni jedan dom nije dovoljno dobar da zamjeni porodicu bez obzira na uslove koje djeci obezbjeđuje. Istraživanja provedena u nekim evropskim zemljama potvrđuju da je razvoj djeteta izvan porodice uvijek ugrožen. Prije svega, ugrožen je njegov emocionalni i socijalni razvoj. Zbog toga je smještaj djeteta u odgovarajuće institucije posljednja mogućnost koja se primjenjuje samo kao privremeno rješenje u izuzetnim situacijama i pod uslovima utvrđenim zakonom. Polazeći od uloge i važnosti porodice u odrastanju svakog djeteta, institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.⁵¹

Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno je da pravo na smještaj u ustanovu ima dijete bez roditeljskog staranja do povratka u vlastitu porodicu ili zbrinjavanja u porodicu usvojioца ili hraniteljsku porodicu, do završetka redovnog školovanja, najduže do 26.godine života, a ne duže od šest mjeseci nakon završetka redovnog školovanja⁵².

Zbrinjavanje djece u instituciju prate problemi koji se odnose na prepoznavanje djece u riziku, izdvajanja iz porodičnog okruženja i samu proceduru zbrinjavanja djece, boravak djece u domu i uslovi pod kojima napuštaju dom.

Problemi koji se odnose na samu proceduru zbrinjavanja odnose se na:

- Rješenje kojim se dijete izdvaja iz porodice i zbrinjava u ustanovu ne sadrži obrazloženje iz kojeg je vidljivo da je smještaj u ustanovu u njegovom najboljem interesu, ne konstatuje se da su iscrpljene sve druge mogućnosti zbrinjavanja djeteta niti da li su korištene mjere porodično-pravne zaštite, ne obrazlažu se stvarni razlozi za smještaj, ne određuje da je smještaj u domu privremen i na koje vrijeme, ne uređuje kontakt sa porodicom itd.
- U postupku u kojem se odlučuje o pravu djeteta nema mišljenja djeteta o tako važnom pitanju koje se njega tiče.
- Rješenjem se ne konstatuje da li i po kom osnovu ostanak djeteta u porodici ugrožava njegovo odrastanje, odnosno da li su i koje posljedice po dijete već nastupile uslijed nepovoljnog porodičnog okruženja. Prerano izdvajanje djeteta iz porodice može dovesti do teških posljedica i povrede prava djeteta po više osnova, ali i povrede prava

⁵¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9: *Strane ugovornice će obezbijediti da dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti, uz sudski nadzor, odrede u skladu sa važećim zakonom i postupkom, da je takvo odvajanje neophodno u najboljem interesu djeteta. Takva odluka može biti neophodna u određenom slučaju, kao npr. ako roditelji zlostavljaju ili zanemaruju dijete ili žive odvojeno pa se mora donijeti odluka o mjestu stanovanja djeteta.*

⁵² Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40. stav a) tačka 1.

roditelja. Istovremeno, predugo čekanje, odlaganje izdvajanja djeteta iz porodice može dovesti do teških posljedica za dijete.

Ovakav pristup organa starateljstva u zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja u instituciju dovodi u pitanje njihov najbolji interes, jer on nije primarno razmatran kod izbora oblika alternativne brige.⁵³ Istovremeno dovodi do povrede prava djeteta na izražavanje mišljenja i učešća u postupku koji se njih tiče, kao i prava na kontakte i druženja sa roditeljima i trećim licima sa kojima ih vezuje bliskost, naravno pod uslovom da je održavanje kontakta u najboljem interesu djeteta.

Boravak djece u domu - Institucionalno zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja definisano je Zakonom o socijalnoj zaštiti i Porodičnim zakonom.

Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ u Banjoj Luci zbrinjava najveći broj djece. Jedan broj djece smješten je u Centar za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju „Budućnost“ Derventa, Dom za lica sa invaliditetom Prijedor, Dom za lica sa invaliditetom Višegrad, kao i u ustanove koje su izvan Republike Srpske, najveći broj u Federaciji BiH, zatim u Srbiji i Crnoj Gori.

JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“, Banja Luka, je najveća ustanova u Republici Srpskoj za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja. Ustanova sa svojim prostornim kapacitetima i sadržajima koji se nude, zadovoljava potrebe za ovaj vid zbrinjavanja djece.

Prema podacima doma⁵⁴ u Domu je zaključno sa danom 31.12. 2018. godine, boravilo 80 djece i mlađih. Djeca koja su zbrinuta u domu su svih uzrasta. Posebno zabrinjava da su u domu i dalje zbrinuta djeca u uzrastu do tri godine života, iako je Zakonom o socijalnoj zaštiti⁵⁵ utvrđeno da je zbrinjavanje djece u ovom uzrastu moguće samo izuzetno, uz saglasnost resornog ministarstva i da je privremeno.

Međutim, s obzirom na probleme koji se u praksi javljaju, posebno imajući u vidu kadrovske kapacitete doma, dom se mora dodatno angažovati i preuzeti obavezu i u dijelu da smještaj djece u ustanovu u svemu bude u skladu sa zakonom.

Dom mora od nadležnog centra za socijalni rad dobiti kompletну procjenu stanja i potreba djeteta, da bi mogao definisati individualni plan podrške za svako dijete; dom mora znati ko je staralac svakog djeteta, dom mora znati zdravstveno stanje djeteta koje se zbrinjava u domu, kao i njegovo zdravstveno stanje prilikom napuštanja doma čime bi se između ostalog, izbjegle mogućnosti da su djeca zbrinuta u instituciju, a nisu vakcinisana. Dom mora znati da li je dijete uključeno u obrazovni sistem; prije nego dijete napusti ustanovu u domu su obavezni razmotriti mogućnosti primjene drugih oblika socijalne zaštite.

---

⁵³ Smjernice, tačka 56: *Odlučivanje o alternativnom zbrinjavanju u najboljem interesu djeteta treba se odvijati u okviru pravosudnog, upravnog ili drugog prihvaćenog postupka, uz zakonske zaštitne mehanizme, uključujući prema potrebi pravno zastupanje djeteta u svim pravnim postupcima. Odluka treba biti zasnovana na rigoroznoj procjeni, planiranju i analizi, kroz utvrđene strukture i mehanizme, i trebaju ga provesti pojedinačno za svaki slučaj stručnjaci odgovarajućih kvalifikacija okupljeni u multidisciplinarnom timu kad god je to moguće.*

⁵⁴ Dopis broj: 03/30/2019 od 4.1.2019.godine

⁵⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40.

Prema rješenju o zbrinjavanju djece u ustanovu, staraoci djece najčešće su zaposleni u centru za socijalni rad, ali i jedan od roditelja ili oba roditelja i drugi bliži srodnici, međutim u praksi su prisutne i situacije da je dijete zbrinuto u ustanovu, a da mu nije određen staralac.

Zakonom je utvrđena mogućnost⁵⁶ da jedno lice može biti staralac za veći broj djece. Iako u domu ističu da se radi o posvećenim i odgovornim staraocima djece, postavlja se pitanje opravdanosti i realne mogućnosti da jedno lice preuzme odgovornost i za desetoro djece?

Strategijom unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020.godine, između ostalog definisana je obaveza: **podići kvalitet pružanja stručnih usluga u institucijama uvođenjem standarda, normativa i procedura stručnog rada.**

Nedefinisane procedure postupanja stručnog rada - od prepoznavanja djece u riziku do napuštanja porodičnog okruženja, izbora alternativne brige za djecu i procedure postupanja, te vrijeme provedeno izvan porodice, ne samo da dovodi do povrede prava djeteta po različitim osnovama, već dovodi do prebacivanja odgovornosti sa jednog na drugi subjekt zaštite u svim pojedinačnim situacijama kojima se ukazuje na povredu prava djeteta.

Napuštanje doma - U Republici Srpskoj, prema podacima doma, godišnje, u prosjeku dom napusti petoro ili šestoro djece po osnovu završenog srednjeg školovanja. Nažalost, ne postoje programi i definisan sistem podrške mladima u procesu njihovog osamostaljivanja.

Jedan broj centara za socijalni rad, svojim programima rada predviđa i podršku stanovanja u trajanju od šest mjeseci po izlasku iz ustanove, ali ako im se za to vrijeme ne pruži podrška vezana za zapošljavanje, protekom šest mjeseci su opet na početku.

Strategijom unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, posebna pažnja posvećana je ovoj kategoriji djece. Strategijom se obavezuju nadležne institucije na:

- ostvarivanje koordinacije u djelovanju različitih institucija i ustanova na različitim nivoima koje mogu i izražavaju spremnost pružiti podršku mladima,
- obezbijediti materijalnu i stručnu podršku programima osamostaljivanja mladih koji su odrasli bez roditeljskog staranja.

Imajući u vidu da su u domu smještena djeca iz različitih lokalnih zajednica, u koje bi se po izlasku iz doma trebali vratiti, neophodna su sistemska rješenja koja će dugoročno riješiti pitanje ove kategorije djece. Bez obzira što iz doma izlaze kada su već punoljetni I nisu djeca, neprihvatljivo je da poslije toliko godina boravka u domu, isti napuštaju bez adrese na koju idu, bez porodice i podrške da započnu novi život.

---

⁵⁶ Porodični zakon, član 180.

C) PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Nasilje nad djecom

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao u ukupno 137 predmeta koji se odnose na nasilje nad djecom, od kojeg broja se 50 predmeta odnose na vršnjačko nasilje, 10 predmeta na nasilje u porodici gdje se kao žrtve pojavljuju i djeca, te 12 predmeta koji se odnose na seksualno nasilje.

Nasilje se definiše kao svaki oblik ponašanja prema djetetu koje ima za cilj povređivanje ili nanošenje bola, bilo fizičkog ili psihičkog, zapostavljanje i/ili zanemarivanje djeteta, maltretiranje i/ili bilo koji oblik eksploracije djeteta, uključujući i seksualnu eksploraciju⁵⁷.

Nažalost, u praksi se najčešće prepoznaju samo slučajevi fizičkog nasilja koji su često i veoma medijski eksponirani. Međutim, razni drugi oblici nasilja sa veoma teškim fizičkim i psihičkim posljedicama po dijete – žrtvu ostaju na marginama i nisu uopšte prepoznati, naročito ako se pojavljuju u nekim perfidnjim oblicima. Nasilje nad djecom se može izvršiti i nečinjenjem, tj. propuštanjem odgovornih da preduzmu određenu radnju koja može na bilo koji način spriječiti, otkloniti ili umanjiti povredu djeteta, npr. kod zanemarivanja djeteta: neadekvatnim i/ili neblagovremenim liječenjem, izbjegavanjem vakcinacije djeteta, neredovnom ishranom, itd.

U Republici Srpskoj je na snazi **Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske**, kao i **Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece** koji definisu nasilje i pojedine oblike nasilja i utvrđuju jasne obaveze svih subjekata zaštite, a naročito: vaspitno-obrazovnih ustanova, centra/službi za socijalni rad, policije i zdravstvenih ustanova. Protokol utvrđuje pravila i postupak njihove primjene i obavezuje na stalnu saradnju svih nadležnih subjekata zaštite djeteta.

Protokolom je utvrđena i obaveza uspostavljanja i vođenja odgovarajuće službene evidencije i izrada godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom. Jedna od Protokolom utvrđenih obaveza je i obaveza Ministarstva porodice, omladine i sporta sačinjavanja i javnog objavljivanja godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom. Ministarstvo je uradilo ovaj izvještaj za 2015. godinu, ali izostaju **izvještaji o nasilju nad djecom za 2016., 2017. i 2018. godinu.**

---

⁵⁷ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 82/13. Protokol su potpisali Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo unutrašnjih poslova

Iako je Ombudsman za djecu **Ministarstvu porodice, omladine i sporta uputio preporuku u martu 2017. godine** za preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti, radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece, tako da:

- u godišnji izvještaj o nasilju nad djecom u 2016. godini uključi sve pokazatelje i svih subjekata zaštite kako je to Protokolom definisano,
- da izvještaj objavi na stranici Ministarstva u prvoj polovini 2017. godine.⁵⁸ **do danas preporuka nije ispoštovana.**

Ombudsman za djecu, svakim svojim godišnjim izvještajem ukazuje na potrebu i važnost prikupljanja podataka, vođenja odgovarajućih evidencija i izradu potrebnih izvještaja. **Cilj godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom** nisu samo statistički podaci o broju djece žrtava i izvršilaca nasilja, vrstama nasilja, mjestu izvršenja, i sl. Svakako da su svi ovi podaci važni s aspekta učestalosti i vrste pojave. Međutim, izvještaj i njegova sveobuhvatna analiza treba da daju odgovor da li je sistem odgovorio na potrebe djeteta i njegovog prava na zaštitu i u dijelu prevencije i intervencije i treba da bude podloga za nove mjere i nove aktivnosti, da prepozna dobru praksu u postupanju nadležnih i eliminiše ona postupanja koja nisu u najboljem interesu djeteta.

U Republici Srpskoj je 2017. godine stupio na snagu novi **Krivični zakonik⁵⁹** kojim se uvode značajne novine u krivično-pravnoj zaštiti djece od nasilja. Praćenjem ove oblasti, Ombudsman za djecu primjećuje pozitivne pomake, ali i dalje ostaje pitanje efikasnosti tužilačkih odluka u predmetima u kojima se kao oštećeni pojavljuju djeца.

U 2018. godini usvojen je **Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece⁶⁰** kojim se dodatno osigurava zaštita djece od seksualne zloupotrebe, zlostavljanja i iskorištavanja, te sprečavanje lica pravosnažno osuđenih za ta krivična djela da ponovo izvrše isto ili slično krivično djelo. Zakonom je propisan i način čuvanja ličnih podataka i davanja na korištenje, stepen njihove povjerljivosti, kao i posebne mjere koje se provode prema pravosnažno osuđenima za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece. U registar se upisuju lica pravosnažno osuđena za krivična djela propisana Krivičnim zakonikom Republike Srpske, kao što su trgovina djecom, obljuba nad djetetom mlađim od 15 godina, polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina, navođenje djeteta na prisustvovanje polnim radnjama, iskorištavanje djece za pornografiju, iskorištavanje djece za pornografske predstave.

Prema ovom Zakonu sve vaspitno-obrazovne i druge ustanove koje rade sa djecom dužne su, prilikom prijema u radni odnos i angažovanja trećih lica, zatražiti informaciju o njihovom eventualnom upisu u registar.

⁵⁸ Preporuka Ombudsmanna za djecu Ministarstvu porodice, omladine i sporta, broj: 126-3-PŽS-3/17 od 01.03.2017. godine

⁵⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 64/17

⁶⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 31/18

U JZU Univerzitetska bolnica Foča uspostavljen je **Centar za zlostavljanu i zanemarenju djecu** čije djelovanje je od izuzetnog značaja, jer djeca-žrtve nasilja dobijaju potrebnu pomoć i podršku stručnjaka različitih profila. Centar u saradnji sa roditeljima, centrima za socijalni rad i policijom, pruža podršku djeci na ublažavanju traumatskih posljedica izazvanih nasiljem. Međutim, za dječiji oporavak i dalje je otežavajuća okolnost neodgovarajuća reakcija sredine u kojoj dijete živi, naročito kada se radi o malim sredinama, gdje se nasilje često smatra sramotom porodice i/ili djeteta-žrtve, pa i sredine u kojoj dijete živi. Dijete-žrtva je naročito uplašeno reakcijom svojih vršnjaka kada saznaju za nasilje.

U organizaciji Centra i Ombudsmana za djecu u Foči je 10.10.2018. godine održan okrugli sto na temu: „*Zaštita prava djece i borba protiv nasilja*”, u čijem radu su učestvovali predstavnici centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova i policijskih uprava sa područja Hercegovine. Ombudsman za djecu je iskoristio priliku i ponovo podsjetio na obaveze subjekata zaštite djece i njihovih prava, na neophodnost postupanja u skladu sa odredbama Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, te na odgovornost svih institucija, ustanova i službi da osiguraju adekvatnu zaštitu djeteta, prije svega kroz preventivno djelovanje i prepoznavanje problema.

Prepoznavanje raznih oblika nasilja i blagovremeno preuzimanje odgovarajućih mjera podrške je veoma važno za budući psihofizički razvoj djeteta. Zajednička je ocjena učesnika okruglog stola, da je potrebno raditi na jačanju i osnaživanju Centra, da bi što veći broj djece dobio što kvalitetniju pomoć.

U Republici Srpskoj, u zadnjih nekoliko godina učinjen je značajan napredak u zaštiti djece od nasilja kako u normativnom smislu, jer su doneseni potrebni zakoni i podzakonski akti, tako i u sve većoj osjetljivosti nadležnih subjekata zaštite.

Međutim, problem je još uvijek prisutan u dijelu da se različiti oblici nasilja nad djecom ne prepoznaaju na vrijeme, uslijed čega izostaje potrebna reakcija u dijelu pomoći djetetu-žrtvi tako i prema počiniocima. Ali i kada se nasilno ponašanje prepozna, vrlo često se dešava da se odgovorna strana proglaši nenadležnom ili se očekuje da nasilno ponašanje prema djetetu prestane protekom vremena ili da problem neko drugi riješi-odgovornost se traži uvijek u nekom drugom (naročito u slučajevima vršnjačkog nasilja).

Prema službenim podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske u toku 2018. godine registrovana su 52 krivična djela protiv polnog integriteta: 19 krivičnih djela polno nasilje nad djetetom, osam krivičnih djela obljuba nad nemoćnim licem, sedam krivičnih djela silovanje, četiri krivičnih djela zadovoljenje polnih strasti pred drugima, tri krivična djela polno uzneniranje, dva krivična djela polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina, dva krivična djela obljuba sa djetetom mlađim od 15 godina, te po jedno krivično djelo obljuba zloupotrebom položaja, krivično djelo proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječje pornografije, krivično djelo iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju, krivično djelo upoznavanje djece s pornografijom, krivično djelo trgovina maloljetnim licima, krivično djelo polna ucjena i krivično djelo bludne radnje. Broj krivičnih

djela protiv polnog integriteta veći je za 8,3% u odnosu na 2016. godinu. Pored toga, evidentirano je i 412 krivičnih dijela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (prethodne godine 403). Evidentirana su i 123 maloljetnika koji su narušili javni red i mir, od kojih je 29 mlađih maloljetnika (uzrast od 14 do 16 godina).

U periodu januar - juni 2018. godine registrovano je 26 krivičnih djela protiv polnog integriteta i seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta: krivično djelo Silovanje (4), krivično djelo Iskoristištanje djece za pornografiju (8), krivično djelo Obljuba sa djetetom mlađim od 15 godina (5), krivično djelo Polno uznemiravanje (5), krivično djelo Polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina (2), krivično djelo Upoznavanje djece s pornografijom (1) i krivično djelo Proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječje pornografije (1). Broj krivičnih djela protiv polnog integriteta veći je za duplo u odnosu na isti period 2017. godine. Od ukupnog broja evidentiranih krivičnih djela (26 krivičnih djela) protiv polnog integriteta i seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, 11 krivičnih djela su izvršila nepoznata lica, ali su naknadno otkrivena. Pored toga, evidentirano je i 156 krivičnih dijela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. Evidentirano je i 68 maloljetnika koji su narušili javni red i mir, od kojih je 18 mlađih maloljetnika (uzrast od 14 do 16 godina).

S obzirom da je 2018. godina bila izborna, Ombudsman za djecu je povodom početka predizborne kampanje, javnim saopštenjem upozorio javnost, naročito političke subjekte i medije da je neprimjereni svako iskorištavanje djece u političke svrhe. Naglašeno je da je nedopustiva bilo kakva zloupotreba djece, pa i zloupotreba u predizbornim aktivnostima, jer se time grubo povređuju prava djece čija zaštita treba da bude primarni cilj i odgovornost svih. Veoma je važno da svi subjekti koji na bilo koji način učestvuju u izborima, a naročito tokom predizbornih aktivnosti pokažu svojim primjerom vlastitu odgovornost i prema društvu u cjelini i prema pojedincu, a posebno prema djeci.

Ombudsman za djecu je pozvao sve političke stranke da dobrobit djece bude u fokusu njihovih programa s ciljem da se djeci pruži podsticajno okruženje kako bi se razvijali do punog potencijala i izrasli u kreativne i odgovorne članove društva. UN Konvencija o pravima djeteta jasno obavezuje sve subjekte da moraju sve svoje aktivnosti koje se tiču djece i u koje su uključena djeca sprovoditi isključivo u najboljem interesu najmlađih, pa tako i tokom održavanja izbora kao jednog od najvažnijeg stuba demokratskog društva.

Vršnjačko nasilje

U 2018. godini Ombudsman za djecu je zaprimio 50 prijava kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na zaštitu od vršnjačkog nasilja. Žalbe su uglavnom podnosili roditelji, ali i djeca i sve su bile osnovane - konstatovane su povrede prava djeteta.

Ombudsman za djecu i ovim izvještajem konstatiše da u slučajevima vršnjačkog nasilja nadležni subjekti zaštite u pojedinačnim slučajevima nisu postupali u skladu sa svojim obvezama i odgovornostima, prije svega izostaje blagovremeno prepoznavanje nasilnog i neprimjerenog ponašanja kod djece, a onda i adekvatna reakcija.

Analizom predmetnih slučajeva naročito se zapaža:

- Zbog nedovoljnog poznavanja problematike ili jednostavno zbog nezainteresovanosti da se problem uopšte i prepozna, pojedine škole ne prepoznaju konkretne događaje ili konkretna ponašanja djece kao nasilje: „*dječija posla*“; „*uvijek je toga bilo*“, „*desilo se samo jednom*“, „*problem vršnjačkog nasilja nije problem škole i to treba neko drugi da rješava*“ i sl. Ignorisanje problema vršnjačkog nasilnog ponašanja nije opravdano niti u jednom slučaju i samo ohrabruje djecu da nastave sa problematičnim ponašanjem, a kod djece-žrtava nasilja stvara osjećaj nepovjerenja u efikasnost sistema zaštite.
- I dalje se bilježe slučajevi da neke škole sa velikim zakašnjenjem reaguju u slučaju vršnjačkog nasilja. Do reakcije dođe tek kad situacija eskalira.
- Jedan broj škola identifikuju samo posljedice nasilnog ponašanja bez utvrđivanja uzroka takvog ponašanja u svakom konkretnom slučaju. Škola mora identifikovati i uzroke nasilnog ponašanja. Samo sveobuhvatna slika može dovesti do odgovarajućeg psihološko-pedagoškog rada (u saradnji sa roditeljima) i sa djetetom-žrtvom i sa djetetom-izvršiocem nasilja i biti osnova za odgovarajuće preventivno djelovanje.
- Jedan broj škola pokušava da problem vršnjačkog nasilja riješi kažnjavanjem i djeteta-izvršioca nasilja i djeteta-žrtve pravdujući takav postupak „nultom tolerancijom“ škole na nasilje. Međutim, u ovim slučajevima redovno izostaje pravilno i potpuno utvrđivanje činjeničnog stanja konkretnog događaja. Ovakva reakcija škole izaziva potpuno suprotan efekat kod učenika.

U praksi je danas prisutno više oblika vršnjačkog nasilja, a najčešći su: fizičko, psihičko, elektronsko i socijalno nasilje. Iako se vršnjačko nasilje ne dešava samo u školi, škola je mjesto gdje je vršnjačko nasilje najprisutnije. Veoma često se pojedini oblici nasilja nastavljaju i van škole, na putu do škole, a naročito upotreboru savremenih sredstava komunikacije, npr. kada se slučaj fizičkog nasilja u školi proširi putem društvenih mreža i raznim neprimjerenim ili uvredljivim komentarima prouzrokuje i posljedice psihičkog nasilja.

U slučajevima vršnjačkog u školi, škola je obavezna utvrditi sve činjenice i okolnosti u konkretnom slučaju i postupiti u skladu sa Protokolom. Roditelji u tome imaju izuzetno važnu ulogu. Međutim, saradnja sa roditeljima vrlo često izostaje. Roditelji pokušavaju naći opravdanje za svako ponašanje svoga djeteta i problem uglavnom vide u neadekvatnoj reakciji škole. Škola osnovni problem vidi u roditeljima i u njihovoj nespremnosti na saradnju. Prebacivanje odgovornosti s jednih na druge ne doprinosi rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja, naprotiv, dodatno ga komplikuje.

- Ombudsman za djecu zaprimio je žalbu⁶¹ kojom se ukazuje na ponašanje učenika jedne osnovne škole koji kontinuirano vrši vršnjačko nasilje nad djecom u svom okruženju, a da ni vaspitno-obrazovna ustanova, a ni nadležni centar za socijalni rad nisu ispitivali ni utvrdili uzroke takvog ponašanja učenika. Tek, na inicijativu Ombudsmana za djecu, stručnjaci su konstatovali da je dijete kontinuirano žrtva porodičnog nasilja, i da se dječak ponaša po modelu ponašanja svog oca, što samo

---

⁶¹ Predmet broj: 315-207-PŽ/18

ukazuje na potrebu pravilnog i potpunog utvrđivanja uzroka nasilnog ponašanja u svakoj konkretnoj situaciji.

Uloga centara/službi za socijalni rad je veoma važna kada konkretno ponašanje djeteta izlazi iz kruga kompetencija škole, a naročito u slučajevima odsustva saradnje roditelja. Kada mjere koje je škola primjenila u konkretnom slučaju ne daju pozitivne rezultate, škola je ovlašćena i dužna da o tome obavijesti centar/službu za socijalni rad, a po potrebi i druge subjekte zaštite djeteta. Roditelji moraju biti uključeni u problem rješavanja vršnjačkog nasilja.

Mora se istaći da jedan broj škola krajnje odgovorno pristupa ovom problemu. Pravilno prepoznaju vršnjačko nasilje bez obzira u kom obliku se pojavi, zauzmu jasan stav i mjere intervencije i prema djeci – žrtvama i prema djeci – izvršiocima nasilja. Imaju kvalitetnu saradnju sa roditeljima i redovne aktivnosti prevencije. Nažalost, u svakodnevnom životu primjeri ovih škola ostaju neprimjećeni i u potpunoj sjenci slučajeva nasilja kada se nisu preduzele potrebne mjere i aktivnosti, naročito još ukoliko se ovakav slučaj medijski veoma eksponira. U prevenciji nasilja veoma je važno isticanje primjera dobre prakse.

Povodom Međunarodnog dana ljudskih prava u Sarajevu je održana konferencija „Međuvršnjačko nasilje na osnovu različitosti - razmjena iskustava i razgovor o strategijama borbe protiv vršnjačkog nasilja“. Cilj konferencije je iznošenje problema sa kojima se suočavaju djeca, razmjena saznanja, iskustava i dobrih praksi borbe protiv vršnjačkog nasilja koje su razvile pojedine institucije i nevladine organizacije iz BiH.

U panelu su učestvovali predstavnici Ombudsmana za djecu, sa posebnim naglaskom da škole moraju biti ustanove sa nultom tolerancijom nasilja, da je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, prvi veoma važan korak koji bi trebao voditi ka smanjenju nasilja nad i među decom, te da prevencija vršnjačkog nasilja mora biti sistematska i kontinuirana i od najranijeg uzrasta djeteta.

Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronско nasilje)

Najčešći pojavnii oblici elektronskog nasilja nad djecom odnose se na ugrožavanje prava djeteta na njegovu privatnost iznošenjem ličnih podataka i otkrivanje njegovih ličnih i porodičnih prilika, zatim uznemiravanje, vrijedanje, slanje neprimjerenih, prijetećih i uvredljivih poruka, podsticanje na mržnju i nasilje, vrbovanje raznim društveno-neprihvatljivim grupama koje mogu biti štetne i opasne za dijete.

Najčešći pojavnii oblik nasilja upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija koje odrasli čine nad djecom se odnosi na dječiju pornografiju.

Nesporno je da, internet i nova informaciono-komunikaciona sredstava omogućavaju djeci da lakše pristupaju raznim veoma korisnim informacijama i sadržajima, da se edukuju, da izraze svoje mišljenje, da izgrade svoju kreativnost, i sl. Za djecu je posebno značajna komponenta lako ostvarive komunikacije sa drugima, ali ta lako ostvariva komunikacija

nosi i rizike koje djeca često ne znaju prepoznati. Razvoj informaciono-komunikacijskih tehnologija ima nesporne prednosti, ali je istovremeno otvorio i niz pitanja vezanih za problem bezbjednosti njihove upotrebe.

Bezbjednosni aspekt je naročito značajan kada su u pitanju djeca. Praćenjem ove oblasti, Ombudsman za djecu konstatiše da se pojam ovog oblika nasilja nad djecom ili eksploatacije djece različito shvata i tumači u praksi, a da mu se često i ne pridaje potreban značaj. Činjenica je da elektronsko nasilje i ekspolatacija djece upotrebom interneta postaje sve prisutnije.

Posebna „pogodnost“ virtuelne komunikacije je mogućnost anonimnog ostvarenja kontakta sa drugim osobama, što je vrlo prihvatljivo i pogodno za dječiji i adolescentски uzrast. Međutim, ova mogućnost ostavlja širok prostor za razne vrste zloupotreba, pri čemu su djeca najranjivija kategorija. Značaju ove vrste zlostavljanja djece doprinosi i laka dostupnost virtuelnoj komunikaciji. Računari i telefoni i besplatan pristup internetu su danas lako dostupni. Elektronsko vršnjačko nasilje danas je sve prisutnije među djecom sa stalnim trendom porasta putem društvenih mreža i raznih blogova. To je oblik nasilja koji se redovno pojavljuje u sticaju sa psihičkim i socijalnim nasiljem i ima veoma duboke i dalekosežne posljedice po dijete.

Zaštita djece od elektronskog nasilja zahtijeva multidisciplinaran pristup i saradnju svih nadležnih organa, službi i institucija. Pri tome roditelji imaju posebnu obavezu i odgovornost, da od najranijeg uzrasta djece rade i na razvijanju njihove svijesti da na internetu mogu biti izloženi i neprijatnim situacijama i kako da ih spriječe, odnosno, kako da se zaštite kada se nasilje već desi.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece obavezuje sve subjekte zaštite na zaštitu djece od svih oblika nasilja, uključujući i elektronsko, kako u dijelu prevencije tako i u dijelu intervencije i adekvatne podrške djeci, ali i u prikupljanju podataka o ovoj vrsti nasilja nad djecom.

Nasilje u porodici

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici obavezuje sve subjekte zaštite nasilja - policiju, tužilaštvo, centar za socijalni rad i sudove na hitno postupanje u svim slučajevima prijave nasilja u porodici. Odmah nakon što je nasilje u porodici prijavljeno, policija je dužna obavijestiti centar/službu za socijalni rad koji je tada bez odlaganja dužan pružiti socijalnu zaštitu i psihološku podršku žrtvi nasilja. Mjere zaštite protiv izvršioca nasilja se mogu izreći na zahtjev žrtve ili po službenoj dužnosti na zahtjev policije, tužilaštva, centra/službe za socijalni rad. Međutim, u praksi je veoma česta situacija da subjekti zaštite ne prepoznaju da je dijete žrtva i kada ono prisustvuje nasilju nad nekim članom porodice, u praksi najčešće nad majkom.

- Ombudsman za djecu zaprimio je žalbu kojom se ukazuje na povrede prava djeteta i moguće traume po dijete: „*Naime, pred nadležnim sudom vodio se krivični postupak*

protiv supruga zbog nasilja nad suprugom, a kojem događaju je prisustvovalo i dijete uzrasta sedam godina. U predmetnom slučaju, ne samo da dijete nije prepoznato kao oštećeno lice – žrtva nasilja, nego je sud čak pozvao dijete kao svjedoka, po zahtjevu odbrane, da svjedoči protiv jednog od roditelja."

Poseban problem koji dodatno traumatizira dijete u slučaju nasilja u porodici je napuštanje roditeljskog doma i najčešće smještaj u „sigurnu kuću“ **dok izvršilac nasilja nesmetano ostaje da koristi porodičnu kuću ili stan.** Problem se dodatno usložnjava za dijete ukoliko zbog promjene boravišta mora da promijeni i školu, napusti svoje prijatelje i sl.

Iako Zakon o zaštiti od nasilja u porodici izričito zabranjuje nasilje nad djecom i predviđa mjere zaštite i prekršajne sankcije, Krivični zakonik propisuje krivično djelo nasilja u porodici, neprihvatljivo je da se nasilje u porodici veoma često završi samo informativnim razgovorima izvršioca nasilja u policiji ili eventualno prekršajnim postupkom.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje da je svaka osoba koja je upoznata sa pojmom nasilja u porodici dužna o tome obavijesti nadležne subjekte zaštite. Ova obaveza se posebno odnosi na osobe koje za vrijeme obavljanja svojih redovnih dužnosti dođu u saznanje o izvršenom nasilju, a naročito ako je žrtva nasilja dijete (osoblje u školi, zdravstveni radnici i sl.). Takođe i svaki građanin je dužan da prijavi nasilje za koje ima saznanja. Međutim, danas je još uvijek prisutan stereotip da je nasilje u porodici privatni problem te porodice, a ne probem društva, te prijave građana veoma često izostaju. Zaboravlja se činjenica da je svako nasilje u porodici, koja ima maloljetnu djecu, istovremeno i nasilje nad djecom.

Zabrana fizičkog kažnjavanja djece

„Roditelji i ostali članovi porodice ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima, duševnom i tjelesnom kažnjavanju, odnosno zlostavljanju. Ako su roditelji, odnosno onaj roditelj kod kojeg dijete živi zlostavljadi dijete, ili zanemarili brigu o djetetu, zanemarili vaspitanje djeteta ili je kod djeteta došlo do poremećaja u vaspitanju, organ starateljstva može dijete oduzeti i povjeriti ga drugom roditelju, nekom drugom licu ili odgovarajućoj ustanovi ukoliko ne postoji sudska odluka o povjeravanju djeteta.“⁶²“

Pod fizičkim kažnjavanjem, UN Komitet za prava djeteta definiše svako kažnjavanje djece u kojem se primjenjuje fizička sila i koje ima za namjeru nanijeti određeni stepen boli ili neugodnosti, ma kako blagi oni bili.⁶³

UN Komitet za prava djeteta je svojim zaključnim razmatranjima⁶⁴ pozvao BiH da preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama, uključujući i porodično okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet

⁶² Porodični zakon Republike Srpske, član 97. stav 1.

⁶³ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 8: Zabrana od tjelesnog kažnjavanja i ostalih okrutnih ili ponižavajućih oblika kažnjavanja.

⁶⁴ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2012, tačka 4.

predlaže da BiH ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštovanja dječijih prava, uz učešće djece, ujedno podižući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje fizičko kažnjavanje.

Savjet Evrope je osudio fizičko kažnjavanje i predložio njegovu zabranu kroz seriju preporuka koje datiraju još iz 1985. godine: preporuke o nasilju u porodici (1985.), o društvenim mjerama koje se odnose na nasilje u porodici (1990.), o medicinsko-socijalnim aspektima zlostavljanja djece (1993.) i o politici podrške pozitivnom roditeljstvu (2006.).

Vaspitanje je proces formiranja ličnosti sa svim fizičkim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim kvalitetima. Brojne su teorije o savremenim metodama vaspitanja djece i jačanju pozitivnog roditeljstva. Međutim, još uvijek je prisutna predrasuda našeg društva da je fizičko kažnjavanje „najbolja vaspitna metoda“, a pri tom zaboravljamo da je zakonom izričito zabranjeno udariti odraslu osobu. Ako udarimo odraslu osobu to je „nasilje“, a ako udarimo dijete to je „vaspitanje“. Jasno se zaključuje da djeca i odrasli u ovom segmentu nisu izjednačeni pred zakonom. Fizičko kažnjavanje djece grubo krši niz njihovih prava, a prije svega pravo djece na tjelesni integritet i ljudsko dostojanstvo, pravo na pravilan psihofizički razvoj, na sigurnu okolinu, pa čak i pravo na život. Djeci šaljemo poruku da je nasilje prihvatljiv metod rješavanja sukoba.

Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja

Ni jedan oblik nasilja nad djecom ne ostavlja tako teške i dalekosežne traumatske posljedice kao razni oblici seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece. Posljedice su posebno teške ukoliko se to zlostavljanje dešava u najranijem uzrastu djeteta, kada traje godinama i/ili kada dolazi od najbližih članova porodice, što je nažalost i najčešće slučaj.

Samo seksualno nasilje se manifestuje kao perfidan i skriven oblik i vrlo teško se otkriva. S jedne strane, razlog je u prisutnom patrijarhalnom vaspitanju i vjerovanju da je nasilje privatni problem porodice kojoj dijete pripada, a s druge strane, razlog je moć izvršioca za koje je dijete vezano i od koga je vrlo često zavisno bilo emocionalno ili ekonomski. Poseban problem je trgovina djecom radi seksualnog iskorištavanja gdje se radi zarade djeca navode i podstiču na pružanje seksualnih usluga.

Istraživanja pokazuju da se nasilje dešava u svim društvenim slojevima nezavisno od prihoda, vrste i stepena obrazovanja, kulture i društvenog statusa. Počinilac je načešće lice koje žrtva veoma dobro poznaje i kome bez rezerve vjeruje i sa kojima dijete ima određeni odnos povjerenja, to su lica za koje nikada ne bi pomislili da bi to uradili, to su lica bez prethodno postavljenih psihijatrijskih dijagnoza i bez policijskog dosjea. Nažalost, poražavajuća je spoznaja da mnoga stručna lica koja su u kontaktu sa zlostavljanim djetetom nisu u stanju da prepoznaju ove pokazatelje, pa se često dešava da djeca izgube povjerenje i nadu da će im neko pomoći i o zlostavljanju čute i godinama nakon što je zlostavljanje prestalo.

Kada se govori o zaštiti djece od ovog oblika nasilja, obično se misli na ulogu pravosudnih institucija i krivično procesuiranje počinilaca takvih dijela. Naravno da je izuzetno važno da krivično zakonodavstvo prepozna sve oblike ove vrste nasilja nad djecom i da adekvatnim sankcijama djeluje i prema počiniocu, ali i preventivno. Međutim, zakonska procedura dokazivanja seksualnog zlostavljanja je uvek i duga i stresna. Najčešće se sve svodi na suprostavljenje iskaze okrivljenog i oštećenog, a zbog nepostojanja svjedoka samo mali broj seksualnih delikata se i procesira. Česti su slučajevi u praksi da oštećeni u sudskom procesu povuče ranije datu izjavu ili čak da jedan roditelj stane na stranu drugog roditelja i optuži dijete da je ono nešto pogrešno shvatilo. Ni kod jednog krivičnog djela, kao kod npr. silovanja nema toliko ispitivanja i utvrđivanja odgovornosti i doprinosa žrtve. Prisutne su i tvrdnje da je žrtva sama doprinijela silovanju svojim ponašanjem ili stilom oblačenja.

Zaštita djece od različitih oblika nasilja, pa i od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja zahtjeva mnogo više. To zahtjeva da i resor porodično pravne zaštite, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, obrazovanja djece, svako u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja, adekvatnim mjerama i definisanim programima odgovori na potrebe djece i njihovo pravo na odgovarajuću zaštitu.

Ako se imaju u vidu sve posledice koje počinjeno djelo ostavlja na odrastanje djeteta, onda je jasno da su psihosocijalne mjere neophodne i djetetu - žrtvi ali i njegovoj porodici, da bi se koliko je to moguće ublažile posljedice počinjenog. Nažalost, praksa pokazuje da pravovremena i adekvatna pomoć i podrška i djetetu i porodici veoma često izostaje. Djeca – žrtve su prepustena sama sebi. Iz analize slučajeva seksualnog nasilja nad djecom, proizilazi da se učešće centara/službi za socijalni rad uglavnom svodi samo na prisustvo socijalnog radnika u krivičnom postupku.

Ombudsman za djecu je u više navrata resornim ministarstvima upućivao prijedloge i inicijative za preduzimanje potrebnih sistemskih mjer, kako bi se u svakom pojedinačnom slučaju obezbijedila adekvatna reakcija nadležnih službi i institucija, imajući pri tome u vidu da se između svih subjekata zaštite mora obezbijediti i stalna i koordinirana saradnja.

Takođe, Evropski dan za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja obilježava se 18. novembra svake godine. Dan je posvećen podizanju svijesti o ovoj pošasti, razmjeni dobroih praksi, kao i promociji ratifikacije i implementacije Konvencije iz Lanzarota.

Donošenje 2012. godine Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, na inicijativu Ombudsmana za djecu, imalo je za cilj da se nadležne službe i institucije učine odgovornijim za preduzimanje svih potrebnih mjer iz njihove nadležnosti radi zaštite djeteta i njegovih interesa.

Nepostupanje na način kako je Protokolom definisano, potpuni izostanak reakcije nadležnih službi i institucija ili njihova neadekvatna reakcija, zanemarivanje je djece od strane institucija. Zanemarivanje djece je nasilje nad djecom, tako da su djeca žrtve seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja,

ponovo izložena nasilju od strane institucije koja ne koristi zakonom utvrđena ovlaštenja u zaštiti djece i njihovih interesa.

Pravo na privatnost

Konvencija obavezuje da ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled, te da dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada⁶⁵.

Do povrede prava na privatnost djeteta može doći na bilo kojem mjestu i u bilo kojim okolnostima. Međutim, povreda prava na privatnost djeteta u najvećem broju slučajeva nastaje medijskim izvještavanjem o djeci. Postavlja se pitanje, gdje je granica između afirmacije i promocije dječijih prava, s jedne strane i kršenja dječijih prava, s druge strane? Gdje je granica između javnosti i privatnosti? Izvještavanje o djeci zahtjeva posebnu pažnju i veliki stepen senzibilnosti. Pravo djeteta na privatnost treba uskladiti sa pravom na slobodu štampe i govora i prava javnosti na informaciju. Javna glasila ne podliježu cenzuri i dužna su da istinito, objektivno i blagovremeno izvještavaju javnost. U obavljanju svoje djelatnosti novinari su dužni da se pridržavaju zakona i novinarske etike. Stav je da javna glasila trebaju omogućiti djeci da javno iznose svoja mišljenja, ali na način da se zaštiti njihova dobrobit, jer je ona važnija od interesa javnosti. Na sredstvima javnog informisanja stoji težak zadatak da u svakoj konkretnoj situaciji povuku granicu između javnosti i privatnosti u cilju najboljeg interesa djeteta. Prioritetno je pravo na privatnost i dostojanstvo djeteta.

Krivičnim zakonikom iz 2017. godine uvodi se novo krivično djelo – „**Povreda privatnosti djeteta**“⁶⁶, kojim se inkriminiše iznošenje iz ličnog ili porodičnog života djeteta ili suprotno propisima objavljivanje djetetove fotografije ili otkrivanje identiteta djeteta i time kod djeteta stvari stanje uznemirenosti ili ga izloži poruzi vršnjaka ili drugih lica ili na neki drugi način ugrozi sigurnost djeteta. Teži oblik ovog djela je ukoliko se izvrši putem sredstava masovne komunikacije, kompjuterskog sistema ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način, zbog čega je ono postalo pristupačno većem broju lica ili ukoliko ovo djelo izvrši službeno lice ili lice u obavljanju profesionalne djelatnosti.

I ovim izvještajem, Ombudsman za djecu konstatuje veći stepen osjetljivosti prilikom izvještavanja o djeci, posebno kada se radi o maloljetnicima u sukobu sa zakonom. Ipak, u jednom broju slučajeva, izvještavanje o djeci koja žive u teškim životnim uslovima, u stanju socijalne potrebe, bolesnoj djeci ili djeci sa smetnjama u razvoju, dovodi u pitanje njihov najbolji interes.

---

⁶⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 16

⁶⁶ Krivični zakonik, grupa krivičnih djela protiv braka i porodice, član 189.

D) PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

Zdravstvena zaštita

Obezbeđivanje najvišeg standarda zdravstvene zaštite djece je obaveza koja je preuzeta prihvatanjem Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata u oblasti dječijih prava. Ombudsman za djecu ukazuje na neophodnost jednakog pristupa u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu za svako dijete bez izuzetka, jer je najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i rehabilitacije osnovno pravo svakog djeteta.

Konvencija ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu zaštitu postavlja široko:

- Strane ugovornice će obezbijediti, u najvećoj mogućoj mjeri, opstanak i razvoj djeteta (član 6. Konvencije)⁶⁷,
- Strane ugovornice priznaju pravo djeteta na uživanje najvišeg ostvarivog zdravstvenog standarda i na kapacitete za liječenje i zdravstvenu rehabilitaciju. Države će nastojati da obezbijede da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa takvim uslugama zdravstvene zaštite (član 24. Konvencije).

UN Komitet za prava djeteta⁶⁸ posebno ukazuje da strane ugovornice nisu poklonile dovoljno pažnje posebnim potrebama adolescenata kao imaočima prava i unaprijeđivanju njihovog zdravlja i razvoja, ističući da „zdravlje i razvoj” na koji obavezuju navedeni članovi Konvencije, zahtijeva mnogo više i nikako nije ograničeno na odredbe člana 6. i 24. Konvencije.

Važećim propisima⁶⁹ dijete osiguranika ima prava iz zdravstvenog osiguranja do navršenih 15 godina, odnosno do navršene 26 godine života, ako je na redovnom školovanju, odnosno do navršenih 27 godina života ako je za vrijeme redovnog školovanja bio na odsluženju vojnog roka. Takvo zakonsko rješenje dovodi u pitanje ostvarivanja prava za djecu od 15 do 18 godina starosti. Iako prema informacijama iz Fonda zdravstvenog osiguranja, nijednom djetetu nije uskraćen pristup zdravstvenoj zaštiti zbog postojećeg zakonskog okvira (15 godina), niti je Ombudsman za djecu zaprimio žalbe po tom osnovu, neophodno je izmjenama Zakona o zdravstvenom osiguranju osigurati zdravstvenu zaštitu za svu djecu do 18 godina života, pod istim uslovima.

Politika unaprijeđenja zdravlja stanovništva Republike Srpske do 2020. godine, kao osnovni planski dokument u oblasti zdravlja predviđa i razvijanje specifičnih planskih dokumenata usmjerenih na investiranje u zdravlje posredstvom osiguranja zdravog početka života, zaštite od loših iskustava u toku odrastanja i promociju sigurnosti i

⁶⁷ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 13. Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja, tačka 62: *Komitet očekuje od države da tumače „razvoj” u najširem smislu kao potpun koncept, obuhvatajući pravo djeteta na fizički, mentalni, duhovni, moralni, psihološki i socijalni razvoj. Mjere sprovodenja treba da budu usmjerene na postizanje optimalnog razvoja za svu djecu.*

⁶⁸ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata

⁶⁹ Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 106/09, 110/16, član 16.

blagostanja u djetinjstvu. Politikom se konstatuje da su sociokултурne promjene dovele do djelimično bolje informisanosti stanovništva, ali su dovele i do narušavanja strukture porodice i rastuće učestalosti različitih vrsta rizičnog ponašanja, nezdrave ishrane, smanjenja fizičke aktivnosti, raznih vrsta zavisnosti.

Republika Srpska je usvojila politiku za unaprijeđenje ranog rasta i razvoja djece⁷⁰, a 2016.godine je usvojila Program za rani rast i razvoj djece u RS-u 2016-2020.

S ciljem unaprijeđenja zdravstvene zaštite lica oboljelih od rijetkih bolesti usvojen je Program za rijetke bolesti u Republici Srpskoj 2015-2020.⁷¹ Ciljevi programa odnose se na: prevenciju, rano prepoznavanje i dijagnostiku rijetkih bolesti, unaprijeđenje evidentiranja, unaprijeđenje informisanosti zdravstvenih radnika i opšte javnosti o rijetkim bolestima, koordinaciju s referentnim medicinskim i naučnoistraživačkim institucijama i udruženjima pacijenata s rijetkim bolestima.

U 2018.godini donesen je i Pravilnik o načinu, postupku, obliku, obimu i rokovima korišćenja sredstava JU Fonda solidarnosti za dijagnostiku i lijeчењe oboljenja, stanja i povreda djece u inostranstvu⁷².

Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu⁷³ za preispitivanje načina dodjele sredstava za liječeњe djeteta s rijetkom bolesti izvan Republike Srpske. Rješenjem JU Fonda solidarnosti za dijagnostiku i liječeњe oboljenja, stanja i povreda djece u inostranstvu odbijen je zahtjev stranke iz razloga što, kako je to zakonom propisano, nisu iscrpljene sve mogućnosti liječeњa u zdravstvenim ustanovama sa kojima Fond ima potpisani ugovor o saradnji, a Rješenjem je i dat prijedlog liječeњa u referentnoj klinici.

Kvalitet i dostupnost adekvatne zdravstvene zaštite značajno utiče na kvalitet života svakog djeteta i na ostvarivanje drugih prava. Kvalitetna prevencija može preduprijediti mnoge medicinske probleme i napredovanje već stečenih oboljenja kod djece. U cilju ostvarivanja najvećeg stepena razvoja u skladu sa individualnim mogućnostima neophodno je obezbijediti svakom djetetu pravovremenu dijagnostiku, preporučenu njegu i neophodnu rehabilitaciju. Sistem zdravstvene zaštite se mora unaprijeđivati kako bi usluge bile dostupne svoj djeti, a u cilju ostvarivanja najboljeg interesa djeteta i obezbjeđivanja rasta i razvoja djece u skladu sa individualnim kapacitetima i mogućnostima.

Rano djetinjstvo kao i doba adolescencije predstavljaju važan trenutak za prevenciju mentalnih poremećaja, za promociju zdravog načina života, zbog činjenice da veliki broj mentalnih poremećaja, uključujući i poremećaje ponašanja i zloupotrebu opojnih supstanci koje izazivaju zavisnost počinje upravo u tom periodu.

Briga za zdravo odrastanje i razvoj djeteta, zahtijeva, između ostalog, da Nastavni plan i program u školama uključi teme koje bi se odnosile na promociju zdravlja, zdravih stilova

⁷⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 115/14

⁷¹ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 115/14

⁷² „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 9/18

⁷³ Predmet broj:1471-125-2-PŽ/18

života i usvajanje zdravih životnih navika kod djece. Na taj način bi djeca, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u školi dobila potrebne informacije i znanja o zdravoj ishrani, važnosti fizičke aktivnosti, štetnosti droge, alkohola, duvana, igara na sreću, reporoduktivnom zdravlju.

Ombudsman za djecu i u ovom izvještaju ukazuje na nedostatak sistemskih mjera i preventivnih programa i potrebu njihovih definisanja, a koji se između ostalog, odnose na: dostupnost osnovnih zdravstvenih usluga, zaštitu djece od upotrebe alkohola, duvana, droga, igre na sreću, na zaštitu zdravlja djece i posebno reproduktivnog zdravlja, na podršku djeci sa smetnjama u razvoju, sa problemima u ponašanju, težinu školske torbe, pravilnu ishrane djece, važnost fizičke aktivnosti i sl.

Ishrana djece

Ishrana, pored fizičke aktivnosti, predstavlja osnovni vanjski faktor pravilnog rasta i razvoja djece. Navike u ishrani se stiču u najranijem uzrastu, a primarno modelom ponašanja roditelja, a potom i okruženja. Odgovarajuća ishrana i njega potrebni su za djetetov optimalan fizički i mentalni razvoj.

Pravilna i uravnotežena ishrana spada među najvažnije pozitivne činioce zdravlja. Važno je uspostaviti ravnotežu između unosa energije i hranjivih materija, a pri tom ispuniti specifične potrebe djece i adolescenata u fazi rasta i razvoja. Načela pravilne ishrane se, prema preporukama Svjetske zdravstvene organizacije, zasnivaju na usklađivanju izbora i količine hrane u skladu sa uzrastom, polom i energetskim i nutritivnim zahtjevima.

Politika unaprijeđivanja zdravlja stanovništva Republike Srpske do 2020. godine u oblasti zdravlja, predviđa razvijanje specifičnih planskih dokumenata usmjerenih na socijalne odrednice zdravlja usredsređenih na ključna područja, kao što je rani rast i razvoj. Takođe, predviđa investiranje u zdravje posredstvom osiguravanja zdravog početka života, zaštite od loših iskustava u toku odrastanja i promovisanja sigurnosti i blagostanja u djetinjstvu.

Ishrana djece u vaspitno-obrazovnim institucijama definisana je samo u predškolskoj oblasti Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju⁷⁴, odnosno Pravilnikom o uslovima i načinu ostvarivanja ishrane, njege, preventivno-zdravstvene zaštite djece u predškolskoj ustanovi,⁷⁵ **dok je pitanje ishrane djece osnovnoškolskog uzrasta potpuno zapostavljeno.**

⁷⁴ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, član 42

⁷⁵ Pravilnik o uslovima i načinu ostvarivanja ishrane, njege, preventivno-zdravstvene zaštite djece u predškolskoj ustanovi, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 88/16

Sistematski pregledi

Rano djetinjstvo je najvažnija faza cjelokupnog životnog razvoja. Kao važna polazna tačka za djecu i njihove porodice, zdravstveni sektor igra ključnu ulogu u primjeni djelotvornog pristupa ranog rasta i razvoja djece i omogućava pozitivne promjene u životima djece, doprinosi i promociji zdravlja i zdravih stilova života. Radi osiguranja pravilnog rasta i razvoja djeteta, sistematskim pregledima djece, koje bi trebalo organizovati jednom godišnje, mora se posvetiti dužna pažnja.

Prema važećim propisima, svakom djetetu do navršenih godinu dana života obezbjeđena su tri sistematska pregleda. Svakom djetetu predškolskog uzrasta takođe se obezbjeđuju tri sistematska pregleda, i to u drugoj, četvrtoj i šestoj godini. Svakom djetetu školskog uzrasta obezbjeđuju se sistematski pregledi i to u trećem, petom i šestom razredu.

Rezultati sistematskih pregleda već godinama najčešće ukazuju na loše tjelesno držanje, krivu kičmu i ravna stopala, ali i na neadekvatnu ishranu i gojaznost, probleme sa vidom i stomatološke probleme. Ljekari rješenje problema vide u preventivnim programima i edukaciji o zdravim stilovima života, fizičkoj aktivnosti, izbjegavanju dužeg sjedenja, pogotovo za računarama, uključivanje djece u sportske aktivnosti i adekvatnoj ishrani.

Nažalost, djeca sve manje borave na otvorenom i bave se fizičkom aktivnošću. Najčešće vrijeme provode pred ekranima u zatvorenim prostorima. Rezultati sistematskih pregleda su posljedica propuštenog u odrastanju djeteta i poziv su na preuzimanje odgovarajućih mjera radi zaštite zdravlja djece dugoročno.

Iako rezultati sistematskih pregleda godinama ukazuju na prisutan problem, izostaje reakcija nadležnih službi u definisanju sistemskih mjera, prije svih, preventivnih programa u zaštiti zdravlja djece. Multidisciplinarnim pristupom, uz aktivno učešće stručnjaka iz ove oblasti, odgovornost moraju preuzeti resori i prosvjete i kulture, zdravlja i socijalne zaštite, porodice, omladine i sporta, ali i lokalne zajednice.

Podrška roditelja djetetu na bolničkom liječenju

Ombudsman za djecu je predhodnim izvještajima ukazivao na probleme u praksi koji dovode do povrede prava djeteta neadekvatnom primjenom Pravilnika o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu⁷⁶. Pravilnikom je u članu 46. utvrđeno da pravo na smještaj uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju ostvaruje majka djeteta pod uslovom da je jedina prehrana djeteta majčino mlijeko i jedan od roditelja ili staraoca djeteta sa smetnjama u razvoju koje o tome ima odgovarajuće rješenje nadležnog organa. Izuzetno, pravo na smještaj uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju ostvaruje jedan od roditelja ili staraoca djeteta mlađeg od šest godina života ukoliko za

⁷⁶ Pravilnik o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 102/11,117/11,128/11,101/12, 28/16, 83/16, 109/17, 115/17

isto postoje medicinske indikacije.⁷⁷ Prava po navedenom osnovu, tj. postojanje medicinske indikacije da pratilac bude smješten uz dijete na bolničkom liječenju, ostvaruju se na osnovu uputnice za pratioca, koja se izdaje na osnovu uputnice za bolničko liječenje djeteta, na kojoj doktor označava potrebu smještaja pratioca. Pravilnikom, članom 53, utvrđeno je i da su osigurana lica oslobođena participacije, pored ostalog i za pratioca osiguranog lica u slučaju iz člana 46. Međutim, u praksi, pratioci plaćaju participaciju i pored uputnice kojom se dokazuje postojanje medicinske indikacije za to.

Vezano za boravak roditelja u pratnji djeteta na bolničkom liječenju u zdravstvenim ustanovama navode da participaciju ne plaćaju roditelji djece do godinu dana starosti, majke dojilje, kao i roditelji djece sa smetnjama u razvoju.

Pored prava na smještaj uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju, Pravilnikom je utvrđeno i pravo na dnevni smještaj uz dijete, koje ostvaruje jedan od roditelja ili staraoca djeteta za dijete mlađe od 6 godina, za dijete sa smetnjama u razvoju i za dijete mlađe od 18 godina oboljelo od maligne bolesti.

Fond zdravstvenog osiguranja je izmjenom Pravilnika o ostvarivanju prava na naknadu plata za vrijeme privremene nesposobnosti za rad⁷⁸, pojednostavio proceduru na način da roditelji djeteta koje se nalazi na bolničkom liječenju imaju pravo na bolovanje u trajanju bolničkog liječenja djeteta, što ranije nije bio slučaj, a da za odobravanje nije potrebno komisijsko odlučivanje, već samo otpusno pismo iz bolnice za osiguranika čije se dijete nalazi na bolničkom liječenju. Inače, pravo na bolovanje ima jedan od roditelja ili staratelja djeteta koji u bolnici boravi na preporuku ljekara koji je dijete uputio u bolnicu.

Za djecu koja su dugotrajno hospitalizovana važno je omogućiti i kontinuitet obrazovanja. Na žalost, zakonska rješenja i za osnovnu⁷⁹ i srednju školu,⁸⁰ obrazovanje djece na dužem kućnom ili bolničkom liječenju, ne utvrđuju kao obavezu škola, već istima ostavljaju izbor, da u skladu sa svojim mogućnostima organizuju vaspitno-obrazovni rad.

Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju

Djeca sa smetnjama u razvoju, kao najranjivija kategorija djece, vrlo često su izložena preprekama u ostvarivanju njihovih prava prilikom korištenja usluga zdravstvene zaštite.

Konvencija o pravima djeteta (član 24. stav 1.) i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (član 25, tačke c) i d)) garantuju djeci sa smetnjama u razvoju uživanje najvećeg stepena zaštite mentalnog i fizičkog zdravlja.

⁷⁷ Pravilnik, član 53: *Zdravstvena zaštita koja se obezbeđuje iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja u cijelosti i za koju su osigurana lica oslobođena participacije obuhvata e) pratioce osiguranog lica u slučaju iz člana 46 ovog pravilnika, šifra osnova oslobođanja-20.*

⁷⁸ Pravilnik o ostvarivanju prava na naknadu plata za vrijeme privremene nesposobnosti za rad, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 63/2008, 38/2010, 61/2011, 87/2012, 100/2014, 4/2015, 8/2016. i 112/2018

⁷⁹ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 51.

⁸⁰ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 57. stav 4.

Zakonom o socijalnoj zaštiti uvedeno je pravo na dnevno zbrinjavanje djece sa smetnjama u razvoju, kao svojevrsna podrška ostanku djece sa smetnjama u razvoju u porodičnom okruženju/mjestu življenja djeteta i spriječavanju institucionalizacije djece i njihove stigmatizacije. Zahvaljujući mješovitom sistemu socijalne zaštite koji se ogleda u aktivnom učešću korisničkih udruženja u obezbjeđivanju socijalne zaštite djece s invaliditetom organizuju se dnevni centri.

Ombudsman za djecu je podržao otvaranje USZ Centra za specijalističke, socijalne usluge „Za majku i djete”, kao jedinstvene ustanove takve vrste u regionu, koji je namijenjen za pomoć djeci sa poteškoćama u razvoju i njihovim roditeljima. Centar radi na principu dnevnog zbrinjavanja djece sa poteškoćama i rane intervencije već od uzrasta beba.

Kao i kod svake bolesti najvažnija je rana dijagnostika, kako bi se blagovremenom terapijom i rehabilitacijom omogućilo djetetu, da u najvećoj mogućoj mjeri ostvari svoje potencijale. Nažalost rana dijagnostika vrlo često izostaje, a kada se dijagnoza i postavi, problem predstavlja nedostatak stručnjaka za kontinuiranu podršku djeci.

Roditelji najčešće ukazuju na nedostatak potrebne stručne podrške djetetu, posebno logopeda i defektologa, ali i na problem da stomatološke usluge najčešće nisu dostupne za ovu djecu. S obzirom da intervencija kod ovih pacijenata najčešće nije moguća u redovnim stomatološkim ordinacijama, djeca i roditelji su prinuđeni putovati u druge lokalne zajednice koje imaju specijalizovane institucije, odgovarajuću opremu i kadar da bi djeca dobila potrebnu uslugu. Putovanje u drugu lokalnu zajednicu, pored problema samog putovanja, zahtijeva i dodatna finansijska sredstva i brigu za drugu djecu u porodici.

Pod pokroviteljstvom predsjednice Republike, održano je deveto donatorsko veče „S ljubavlju hrabrim srcima”, koji je značajna podrška i pomoć djeci sa smetnjama u razvoju i teškim oboljenjima. Sredstva prikupljena u izveštajnom periodu usmjerena su za pomoć u nabavci robotike za oporavak djece sa poremećajima kretanja. U Republici Srpskoj godišnje od 150 do 200 djece ima potrebu za intenzivnim fizikalnim tretmanom uz korišćenje robotike. Direktan efekat primjene savremene robotike je znatno bolji ishod rehabilitacije i poboljšanje kvaliteta života djece s dijagnozama cerebralne paralize, spine bifide, kao i povredama glave i kičme.

Zaštita reproduktivnog zdravlja djece

Istraživanje koje je Ombudsman za djecu proveo još 2010. godine⁸¹ ukazalo je na potrebu sistemskih mjera različitih resora: obrazovanje, socijalna, zdravstvena i porodična zaštita, radi zaštite reproduktivnog zdravlja mladih. Istraživanjem je ukazano da je čutanje i porodice i škole o temama reproduktivnog zdravlja osnovni problem i prema mišljenju djece i stavovima stručnjaka. Posljedice neinformisanosti su vrlo teške i dugoročne, jer rani brakovi djece i rađanje djece dok su i sami još djeca, dovode do povrede njihovih osnovnih prava, prije svega prava na nesmetan psihofizički razvoj, prava na zaštitu

⁸¹ www.djeca.rs.ba, Publikacije, Problemi i rizici maloljetničkih brakova

zdravlja i prava na obrazovanje. Prisutan problem je, i da je broj namjernih prekida trudnoće kod maloljetnica nepoznat, jer zbog straha od roditelja, reakcije sredine, zbog činjenice da su trudnoće i neplanirane i neželjene, do njihovog prekida dolazi i u ustanovama koje ne ispunjavaju uslove za to.⁸²

UN Komitet za prava djeteta je izrazio zabrinutost činjenicom da rano sklapanje braka i rađanje predstavljaju značajne faktore u zdravstvenim problemima vezanim za seksualno i reproduktivno zdravlje, kao i činjenicom da djeca koja stupaju u brak često napuštaju školovanje i bivaju društveno marginalizovana.⁸³

Briga o reproduktivnom zdravlju odgovornost je pojedinca, porodice, ali svakako i zajednice. Edukacija mladih kroz primarnu i sekundarnu prevenciju nužna je za očuvanje reproduktivnog zdravlja i podizanje svijesti o zdravom polnom ponašanju kao i njegovim rizicima. Zbog posebno osjetljivog područja, o kome se nerado govori, zaštita reproduktivnog zdravlja mladih zahtijeva senzitivnost i odgovarajuću i pravovremenu zaštitu, naročito kada se radi o dodatno ranjivim kategorijama (npr. osobe koje su doživjele seksualno nasilje ili nasilje u vezi, mlade osobe s invaliditetom).

Jedan od strateških ciljeva, definisan Strategijom razvoja porodice 2009-2014. godine - Promocija reproduktivnog zdravlja mladih - institucionalizovati edukaciju iz oblasti reproduktivnog zdravlja, učiniti je obaveznom za škole i lokalne zajednice, nije realizovan, a nova strategija nije donesena.

Zaštita djece od bolesti ovisnosti

Zaštita djece od upotrebe alkohola, droga i duvana i njihovog učešća u igrama na sreću i drugih vrsta ovisnosti podrazumijeva brigu o djetetu u smislu prava na zdravstvenu zaštitu iz člana 24. Konvencije o pravima djeteta. Ova briga zahtijeva angažovanje brojnih subjekata zaštite na svim nivoima uz multisektoralni pristup koji mora biti planiran i koordinisan.

Da bi se obezbijedila zaštita, aktivnosti se moraju istovremeno odvijati u dva pravca:

- Edukacija djece o štetnim posljedicama uzimanja alkohola, droga i duvana te učešća u igrama na sreću. Ova edukacija mora početi u najranijem uzrastu, još od predškolskog doba, i mora biti dio obrazovnog sistema;
- Pravovremeno i adekvatno reagovanje prema svima koji u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja ne preduzimaju mjere da zaštite djecu kao i reagovanje prema onima koji suprotno interesu djeteta ne poštuju postojeće zakonske propise.

---

⁸² Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj: 34/08, član 14: *Prekid trudnoće obavlja se u zdravstvenoj ustanovi koja ima bolničku službu iz ginekologije i akušerstva, anesteziologije i reanimacije, operacionu salu i službu transfuzije krvi, ili u klinici i kliničkom centru; član 17. Zdravstvena ustanova u kojoj se vrši prekid trudnoće dužna je voditi evidenciju i medicinsku dokumentaciju i o tome dostaviti izvještaj Institutu za zaštitu zdravlja.*

⁸³ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata, tačka 21.

Praksa nažalost pokazuje da ne postoje jasno definisani programi edukacije u školama i da nema kontinuiranog djelovanja u vaspitno-obrazovnim institucijama koje bi doprinijelo jačanju prevencije od bolesti zavisnosti. Aktivnosti u školama se odvijaju kroz saradnju sa policijskim upravama i lokalnim domovima zdravlja i svode se na povremeno organizovanje edukativnih predavanja o štetnosti alkohola, duvanskih proizvoda i upotrebe droge, dok se učešće u igrama na sreću ne posvećuje adekvatna pažnja iako je ovaj problem jednako zastupljen u životu djece i omladine u Republici Srpskoj. Pored toga, izostaje istovremeno djelovanje prema djeci i roditeljima, odnosno roditelji nisu uključeni u aktivnosti vezane za prevenciju bolesti ovisnosti koje sprovode škole.

Takođe, u praksi izostaje reakcija prema onim koji suprotno interesima djeteta dozvoljavaju, ili ne spriječavaju upotrebu alkohola, duvana i droga te učešće djece u igrama na sreću. Izostaje stalni nadzor nad primjenama zakonskih propisa a kada se nadzor i izvrši nalazi ostaju na relaciji inspekcija-kontrolisani subjekt, odnosno nisu dostupni javnosti te nemaju preventivnu i upozoravajući ulogu prema ostalim subjektima.

U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu sproveo je istraživanje o načinima i praksama prevencije upotrebe alkohola i duvana među mladima. Istraživanje je uključilo analizu domaćeg i međunarodnog zakonskog okvira, intervjuje sa relevantnim akterima u zajednici i koristilo je rezultate aktivnosti koje je ranije sproveo Ombudsman za djecu kao i druge organizacije i institucije.⁸⁴

Ovim Posebnim izvještajem ukazuje se da se povećava broj djece korisnika alkohola i duvana, da se starosna granica pomjera na sve mlađu djecu i da su i alkohol i duvan djeci lako dostupni, te da se bez efikasnih preventivnih mjera i aktivnosti ne može osigurati efikasna zaštita djece.

Roditelji i porodica u cjelini imaju posebnu odgovornost. Zanemarivanje djece od strane roditelja uključuje i sve postupke kojima se podržava upotreba alkohola, ali i svako drugo nemarno postupanje, odnosno, propuštanje koje dovodi do ugrožavanja djetetovog zdravlja, fizičkog, mentalnog, duhovnog, moralnog i društvenog razvoja.

Iako Zakon o zabrani prodaje i upotrebe duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina⁸⁵ uspostavlja potreban normativni okvir: zabranjuje prodaju i poklanjanje duvana i duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina, maloljetnim licima zabranjuje i konzumiranje duvana i duvanskih proizvoda, upotrebu duvanskih proizvoda na mjestima definisanim zakonom kao i sankcije prema onima koji djeci to dozvoljavaju, te s tim u vezi propisuje obaveze vaspitno-obrazovnih institucija, praksa pokazuje da nadležni organi nisu posvetili dužnu pažnju nadzoru u primjeni zakona u ovoj oblasti.

Situacija je ista i kod upotrebe alkohola među djecom i maloljetnicima. Uredba o zabrani prodaje i upotrebe alkoholnih pića na javnim mjestima licima mlađim od 18 godina⁸⁶

⁸⁴ Poseban izvještaj o prevenciji upotrebe duvana i alkohola među djecom i mlađim, decembar 2018. godine

⁸⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 46/04

⁸⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 106/06

zabranjuje pravnim i fizičkim licima, ugostiteljskim i trgovinskim radnjama da prodaju i poklanjaju alkohol i alkoholna pića licima mlađim od 18 godina, a maloljetnim licima da konzumiraju alkohol, te obavezu vaspitno-obrazovnih ustanova da posvete dužnu pažnju prevenciji kroz informacije dostupne učenicima i edukativne programe. Međutim, i u ovoj oblasti izostaje adekvatan nadzor, te je pitanje da li se i zašto Uredba ne primjenjuje.

Podaci istraživanja potreba i stavova mladih u Republici Srpskoj koje je rađeno 2015.⁸⁷ pokazuju da skoro 37% anketiranih mladih priznaje da koristi duvan. Djelimično više gradskе omladine konzumira cigarete, dok su učenici i studenti većinski konzumenti. Oko 35% anketiranih mladih ljudi u Republici Srpskoj konzumira alkohol.

Imajući u vidu postojeći normativni okvir te obaveze i odgovornosti svih subjekata zaštite, Ombudsman za djecu je Poseban izvještaj sa preporukama uputio svim nadležnim subjektima zaštite, da svako u okviru svojih nadležnosti preduzme neophodne mjere da bi se obezbijedila zaštita zdravlja djece.⁸⁸

Narodna skupština Republike Srpske usvojila je Strategiju nadzora nad opojnim drogama i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj od 2016. do 2021. godine⁸⁹. Realizacija Strategije vrši se putem godišnjih operativnih planova koje predlaže Komisija za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Republike Srpske i planova realizacije koje usvaja Vlada Republike Srpske na godišnjem nivou. Nosioci aktivnosti predviđeni operativnim planom su brojne institucije i organizacije zadužene za oblast zdravlja, socijalne zaštite, policije, pravosuđa, obrazovanja, porodice, sporta, poljoprivrede.

Strategija i operativni planovi, između ostalog, su usmjereni i na praćenje, istraživanje i evaluacije u oblasti zloupotrebe opojnih droga, što treba da doprinese efikasnijem djelovanju nadležnih u polju prevencije, ali i spriječavanja distribucije i konzumiranja opojnih droga među stanovništvom, a naročito među mladima, ali i razvoj informacionih tehnologija koje se mogu koristiti u oblasti praćenja zloupotrebe opojnih supstanci i multisektorski pristup ovom problemu, odnosno povezivanje institucija na lokalnom nivou te bolju međuentitetsku saradnju.

Svake godine Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske u saradnji sa ostalim relevantnim akterima organizuje mjesec borbe protiv bolesti zavisnosti. U 2018. godini taj mjesec je obilježen pod motom „Igra u kojoj uvijek gubiš”, a centralna manifestacija je održana u Osnovnoj školi „Desanka Maksimović” u Prijedoru. Podaci Komisije za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Republike Srpske predstavljeni tokom ove manifestacije ukazuju da šest odsto petnaestogodišnjaka u Republici Srpskoj koristi opojne droge što je relativno manji procenat u odnosu na okruženje, ali ipak ukazuje na potrebu kontinuiranog praćenja i djelovanja u ovoj oblasti.

---

⁸⁷ Omladinska politika Republike Srpske 2016-2020.

⁸⁸ Poseban izvještaj, str. 23- 24

⁸⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 56/16

Učešće djece i omladine u igrama na sreću je problem kome još uvijek nije poklonjena dovoljna pažnja u smislu edukacije građanstva i djece o štetnim posljedicama koji učešće u ovim igrama sa sobom nosi. Kladionice, kao vrsta igara na sreću, su neizostavan dio kolorita svih mesta u Republici Srpskoj, a nerijetko se nalaze blizu školskih objekata te su vidljive i lako dostupne učenicima. Odredbe Zakona o igrama na sreću Republike Srpske⁹⁰ su jasne u smislu da je licima mlađim od osamnaest godina zabranjeno učešće u igrama na sreću te zabranjen ulazak u prostore u kojima se organizuju takve igre. Zakon reguliše da se provjera podataka o uzrastu vrši uvidom u lična dokumenta. Međutim, nema jasnih pokazatelja dostupnih javnosti da li se vrši inspekcijska kontrola sprovodenja ovih odredbi, koliko kontrola se vrši godišnje te kakvi su efekti inspekcijskog nadzora. Takođe, ne postoje nalazi da li su inspekcijska djelovanja bila preventivna odnosno da li utiču na smanjenje broja mlađih od 18 godina koji učestvuju u igrama na sreću.

Propisi i djelovanje nadležnih inspekcija samo su jedna od mjeru koja se može kao preventivna koristiti u ovoj oblasti. Njih trebaju pratiti edukativni programi namjenjeni i djeci, a prije svega roditeljima o tome koliko je štetno učešće djece u igrama na sreću. U naporima da to približe roditeljima a i djeci, zajednički moraju da djeluju pedagozi, psiholozi i zdravstveni radnici jer, učešće u ovim igrama, od najranijeg djetinjstva kreira poremećen sistem vrijednosti, nezdrav odnos prema obavezama i novcu i stvara zavisnost koja prerasta u hronično oboljenje. Pored toga, djeca borave u neadekvatnim prostorijama izložena duvanskom dimu, u okruženju koje nije podsticajno za njihov pishofizički razvoj. Stručnjaci upozoravaju da kockanje nikada ne dolazi kao izolovan problem, njega prate brojni drugi problemi, između ostalog, djeca gube zanimanja za druge aktivnosti, zanemaruju obaveze u porodici i školi, posuđuju novac i sl.

Zaštita djece sa problemima u ponašanju

Normalnim ponašanjem djece smatra se ponašanje koje ispoljava većina djece iste dobne grupe. Za razliku od tog ponašanja, u svakom uzrastu postoji i grupa djece koja ispoljavaju određene probleme u ponašanju. Ti problemi se manifestuju od najranijeg doba i u tom dobu se mogu i korigovati odnosno na njih reagovati.

Postoje različiti oblici poremećaja u ponašanju djece, a najčešće su u ranom dobu izraženi agresivnost, neposluh i prkos, laganje i poremećaji pažnje. U školskoj dobi ovi problemi u ponašanju se mogu manifestovati kroz izbjegavanje školskih obaveza, napuštanje školovanja, problemi u komunikaciji i funkcionisanju porodice, bježanje od kuće, zloupotreba alkohola i opojnih droga, nemogućnost razvijanja pravilnih odnosa sa vršnjacima. Oblici ispoljavanja ovakvih ponašanja su različiti po složenosti, trajanju i intenzitetu.

Da bi bilo moguće korigovati ovakva ponašanje, neophodna je stručna pomoć koja će u saradnji sa roditeljima i starateljima u najranijoj dobi djeteta otkriti uzroke ovakvog ponašanja i adekvatno reagovati. Nažalost, najčešće djeca sa ovim problemom bivaju etiketirana kao problematična, nevaspitana, „teška“. Reakcije se isključivo svode na

⁹⁰ Zakon o igrama na sreću, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 111/12, član 11: *Licu mlađem od 18 godina zabranjeno je učestvovanje u igrama na sreću.*

disciplinovanje odnosno sankcionisanje ponašanja i od strane roditelja i vaspitača i učitelja bez da se pruži stručna pomoć u otkrivanju uzroka.

Najčešće se na probleme u ponašanju kod djece ukazuje kada djeca postanu učenici srednjih škola, kada su postali nasilni u porodici, u razredu, prema nastavniku. Ovakvo stanje dodatno potvrđuje da je izostala pravovremena reakcija u prepoznavanju takvog ponašanja i uzroka koji su do toga doveli.

Uzroci poremećajima u ponašanju mogu biti vrlo različiti i tiču se i porodice i škole i same djece. Najčešće su situacije da istovremeno više faktora doprinosi takvom ponašanju. Ono što pokazuje i praksa, a i brojni stručni radovi vezani za ovu oblast, je da je za razvoj normalnog i društvenog prihvatljivog ponašanja kod djece najvažnija stabilnost i sigurnost koju dijete osjeća u porodici, a kasnije u vrtiću, školi, vršnjačkoj grupi. Iz tih razloga je za reakciju na ispoljavanje problematičnog ponašanja neophodna iskrena i kontinuirana saradnja roditelja, lječara (pedijatra i porodičnog lječara), vrtića i škole, koji mogu i trebaju da prepoznaju faktore rizika koji do takvih ponašanja dovode i odgovarajućim mjerama zaštite dijete i djeluju u njegovom najboljem interesu.

Republički pedagoški zavod i Društvo psihologa Republike Srpske, uz pomoć UNICEF-a BiH, sprovode aktivnosti na „Uspostavljanju referalnog mehanizma podrške djeci u riziku u školama Republike Srpske”. Ovaj projekat je proizašao iz programa Republičkog pedagoškog zavoda „Briga o djeci-zajednička odgovornost i obaveza”.

Cilj projekta je blagovremeno prepoznavanje djece u riziku, po različitim osnovama, te uvezivanje svih relevantnih subjekata u rješavanje ovog problema. U okviru projekta formirani su timovi sačinjeni od profesionalaca koji rade sa djecom i koji su na raspolaganju nastavnom osoblju i školama za savjetodavne i interventne aktivnosti u prepoznavanju i reagovanju na uočene poremećaje u ponašanju kod djece.

Vakcinacija djece

Program obavezne imunizacije djece i omladine u Republici Srpskoj se sprovodi u skladu sa kalendarom imunizacije koji se, za svaku kalendarsku godinu objavljuje u Službenom glasniku Republike Srpske. U izvještajnom periodu, a naročito u prvom kvartalu 2018. godine, pojavio se veći broj oboljelih u Republici Srpskoj i regionu od bolesti koje su posljedica nevakcinisanja vakcinom protiv malih boginja, zaušnjaka i rubeole MRP. Prema pomenutom Programu i Kalendaru, vakcinacija MRP vakcinom (malih boginja, zaušnjaka i rubeole) je obavezna u drugoj godini života, a revakcinacija pred polazak u školu.

Publikacija „Zdravstveno stanje stanovništva RS za 2016“ koju je objavio Institut za javno zdravstvo RS⁹¹, sadrži podatke o vakcinaciji i revakcinaciji stanovništva MRP vakcinom za 2016. specifikujući da je obuhvat vakcinom za područje regije Istočno Sarajevo 44,3%, Bijeljina 58,4%, Banjaluka 71,9%, Foča 88,6%, Trebinje 91,4%, Zvornik 88,2%, Doboj 91,1% što je ukupno 74,3% vakcinisane djece u drugoj godini tokom 2016. Postotak revakcinisanih u 6. godini života je nešto veći i iznosi 84,2%.

---

⁹¹ Publikacija „Zdravstveno stanje stanovništva RS za RS“, Institut za javno zdravstvo RS, str. 233-239

Poredeći sa podacima Instituta za javno zdravstvo koja se odnosi na 2015. godinu vidljivo je da postotak vakcinisane djece MRP vakcinom opada (u 2015. 85% djece je vakcinisano u drugoj godini života dok je 87,6% revakcinisano u šestoj godini). U nekim regionalnim centrima, Istočno Sarajevo npr. postotak vakcinisanih je opao drastično i to sa 73,7% u 2015. na 44,3% u 2016. godini. Navedeni podaci upozoravaju na ozbiljnost problema, jer postotak vakcinisanog stanovništva mora biti 93% - 95% da bi pokrivenost imunizacijom bila potpuna.

Pored upozorenja nadležnih domaćih institucija i Program za imunizaciju i bolesti koje se mogu spriječiti vakcinama Svjetske zdravstvene organizacije/SZO (World Health Organisation/WHO) za Evropu upozorio je da pad imunizacije u Bosni i Hercegovini može dovesti do neželjenih scenarija u kojoj se epidemije morbila završavaju i smrtnim ishodom te pozvao na aktivnije angažovanje svih relevantnih aktera.

Prepoznajući ovaj problem, UNICEF Bosne i Hercegovine pokrenuo je informativnu stranicu www.vakcina.ba⁹² namijenjenu javnosti, a prije svega roditeljima, koja pruža najvažnije informacije vezane za imunizaciju, na kojoj zainteresovani mogu da postave pitanja vezana za ovu oblast zdravstvene zaštite.

Medijski tekstovi i informacije o štetnosti vakcinacije koji su neprovjereni i neutemeljeni, stvaraju zabunu i nepovjerenje u postojeći sistem vakcinacije kod roditelja i staratelja. Takve informacije, naučno neutemeljene, a lako dostupne, izazivaju zabunu, te roditelji donose odluke o vakcinaciji ili nevakcinaciji raspolažući nepotpunim informacijima.

Uzimajući u obzir da je pravo na zdravstvenu zaštitu jedno od osnovnih prava djeteta regulisano članom 24. Konvencije o pravima djeteta i domaćom legislativom, te da je vakcinacija djece obaveza roditelja, a ne pitanje izbora, Ombudsman za djecu je predložio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite⁹³ da pokrene aktivnu informativnu kampanju u saradnji sa Institutom za javno zdravstvo i Udruženjem pedijatara koja treba da doprinese boljoj informisanosti roditelja i staratelja o štetnim posljedicama nevakcinisanja djece.

U svom odgovoru broj: 11/08-500-266/18 od 30.04.2018. godine Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite navodi planirane aktivnosti tokom Svjetske nedelje imunizacije „Zaštićeni zajedno, vakcine djeluju!” koja je obilježena od 24. do 30. aprila 2018., a koje su usmjerene na obavještavanje javnosti o štetnim posljedicama nevakcinisanja i medijske istupe stručnjaka iz ove oblasti u svrhu informisanja javnosti.

Pored kontinuiranog rada na edukaciji i informisanju javnosti, neophodno je kao i u primjeni drugih zakonskih propisa osigurati stalni nadzor i pravovremenom reakcijom ublažiti eventualne posljedice nevakcinisanja, a sve u cilju zdravstvene zaštite u najboljem interesu i djeteta i stanovništva.

---

⁹² [https://vakcine.ba/](http://vakcine.ba/)

⁹³ Preporuka broj: 59-33-1-PŽS/18 od 04.04.2018. godine

E) DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Zahtjev Konvencije o pravima djeteta⁹⁴ a i domaćih propisa, prije svega je ravnopravno učešće u društvu djece sa smetnjama u razvoju, u kojem treba da uživaju pun i dostojan život, u uslovima u kojima se obezbeđuje njihova samostalnost, dostojanstvo i olakšava aktivno učešće u zajednici.

Inkluzija je proces rješavanja i reagovanja na različitost i raznovrsnost potreba svih učenika i obuhvata promjene i izmjene sadržaja, pristupa, strategija; sa zajedničkom vizijom koja obuhvata svu djecu odgovarajuće starosne dobi i sa ubjedjenjem da je redovni obrazovni sistem odgovoran za obrazovanje sve djece.⁹⁵

Nažalost, praksa pokazuje da ovaj pristup nije dosljedno primjenjen, jer djeca sa smetnjama u razvoju svakodnevno nailaze na brojne prepreke u društvu koje dovode u pitanje ostvarivanje njihovih prava. Iako njihove potrebe nisu posebne, iste su kao i potrebe njihovih vršnjaka, a da bi ostvarili sve svoje potencijale, društvo mora stvoriti uslove u kojima će prepreke na koje nailaze biti otklonjene ili barem smanjene na najmanju moguću mjeru.

Iako je napredak u položaju i obrazovanju ove djece u Republici Srpskoj u zadnjih nekoliko godina vidljiv, prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao i u izvještajnom periodu ukazuju na povrede njihovih prava po različitom osnovu, a najčešće se odnose na obrazovanje.

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju⁹⁶ kojim je uređeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu, utvrđeno je između ostalog da djeca sa smetnjama u razvoju ne podliježu postupku bodovanja na osnovu definisanih kriterijuma za prijem u predškolsku ustanovu, a da se vaspitno-obrazovni rad ostvaruje prema individualnom vaspitno-obrazovnom programu, zavisno od potreba i mogućnosti djece. Vaspitna grupa koju pohađa dijete sa smetnjama u razvoju može da ima saradnika za vaspitača. Saradnik za vaspitača pruža tehničku pomoć vaspitaču i djetetu sa smetnjama u razvoju, a na čije posebnosti ukazuje roditelj ili staratelj.

Roditelji djece sa smetnjama u razvoju prijavama Ombudsmanu za djecu, između ostalog, ukazuju na probleme u ostvarivanju prava njihove djece na pristup-prijem u predškolske ustanove.

- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu⁹⁷ roditelja kojom se ukazuje na povredu prava djeteta zbog nemogućnosti prijema u predškolsku ustanovu, jer je djetetu zbog višestrukih smetnji koje ima potreban asistent. Razlozi zbog kojih je odbijen zahtjev za

⁹⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 23.

⁹⁵ UNESCO – Konferencija 1994.godine

⁹⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 79/15

⁹⁷ Predmet broj: 226-154-PŽ/18

prijem u vrtić je da opština nema sredstava za te namjene, a da predškolska ustanova, čiji je osnivač upravo ta opština „nema uslova“. Poslije intervencije Ombudsmana za djecu i obavljenog razgovora sa predstavnicima lokalne zajednice i predškolske ustanove postignut je dogovor i dijete je upisano u vrtić.

Problemi i prepreke u postupku ostvarivanja prava na predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju, a na osnovu zaprimljenih prijava Ombudsmanu za djecu ukazuju i na: **nedovoljnu pripremljenost i osposobljenost** vaspitno-obrazovnog osoblja za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju, odnosno ustanova nema zaposlena lica koja su posebno obučena i osposobljena za rad sa takvom djecom ili da je ustanova već popunjena i da više nema mjesta. Ovakvi stavovi su često posljedica i stigmatizacije kojom su dodatno opterećena djeca sa smetnjama u razvoju.

Pored toga, iako je potreba inkluzivnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja kao dugoročno opredjeljenje ugrađena u strateška dokumenta i zakone, u praksi **nema u potrebnoj mjeri razvijenih pratećih** akata ni druge pomoći u jačanju inkluzije (adekvatno inicialno obrazovanje i cjeloživotno učenje vaspitača, savremena paradigma o procjeni i tretmanu djece sa posebnim potrebama, standardi i normativi za rad ustanova itd).

U vrijeme pisanja ovog izvještaja, ministar prosvjete i kulture Republike Srpske je donio Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju⁹⁸.

Pravilnikom su propisani način i uslovi ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju, prema kojem se vaspitanje i obrazovanje može provoditi u predškolskim ustanovama i u specijalnim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju koje ostvaruju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju, između ostalog, predškolsku ustanovu obavezuje da kontinuirano radi na promovisanju inkluzivne prakse i stvaranju optimalnih uslova za uključivanje djece sa smetnjama u razvoju.

Radi ostvarivanja utvrđenih ciljeva aktivnosti se moraju usmjeriti i na:

- upoznavanje šire javnosti sa potrebama djece koja imaju smetnje u razvoju, na destigmatizaciju te djece;
- na uključivanje vaspitača, stručnih saradnika i direktora u obuke o inkluzivnom obrazovanju;
- na ostvarivanje individualnog i grupnog rada sa roditeljima radi podizanja njihovog samopouzdanja i
- na pružanje informacija roditeljima o raspoloživim i dostupnim programima za uključivanje njihove djece.

---

⁹⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 5/19

Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju propisano je da učenici s posebnim potrebama stiču osnovno vaspitanje i obrazovanje u redovnim školama uključivanjem u redovni nastavni proces (inkluzija) ili u osnovnim školama za djecu sa smetnjama u razvoju, a na osnovu preporuke stručnog tima.

U redovnim školama, učenici s posebnim potrebama se školuju u redovnim, kombinovanim ili posebnim odjeljenjima, a vaspitno-obrazovni rad se realizuje na osnovu prilagođenog nastavnog plana i programa.

Pravilnikom o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama⁹⁹ uređena je inkluzija učenika s posebnim obrazovnim potrebama njihovim uključivanjem u odjeljenja redovne osnovne i srednje škole na osnovu preporuka stručnog tima. Stručni tim u redovnoj osnovnoj školi čine: pedagog/psiholog ili pedagog, psiholog, defektolog, logoped i nastavnik i uloga stručnog tima u ovom procesu je izuzetno važna. Po potrebi, roditelj djeteta može da prisustvuje radu stručnog tima. Između ostalog, stručni tim u školi ima zadatak da izradi individualno prilagođeni plan i program za svako dijete s posebnim obrazovnim potrebama pojedinačno i da redovno vrši njegovu evaluaciju.

Prilagođeni plan i program treba da bude primijeren osnovnim karakteristikama poteškoća kod djeteta, a u pravilu predstavlja smanjivanje intenziteta i ekstenziteta pri izboru nastavnih sadržaja, obogaćen specifičnim metodama, sredstvima i pomagalima.

Djeca s posebnim obrazovnim potrebama se uključuju u redovno školovanje na osnovu nalaza i mišljenja prvostepene stručne komisije o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, a na osnovu mišljenja stručnog tima nakon perioda opservacije koja se obavlja u redovnoj školi. Period opservacije započinje na prijedlog nastavnika razredne ili predmetne nastave ili roditelja (staraoca) djeteta i traje najmanje tri mjeseca, a za učenike prvog razreda najmanje prvo polugodište. U proces opservacije aktivno su uključeni roditelj (staralac), nastavnik i članovi stručnog tima koji na osnovu stečenih saznanja o djetetu daju preporuke i predlažu tretman ukoliko je neophodan. Djeca sa većim i kombinovanim poteškoćama u razvoju obrazuju se u specijalizovanim ustanovama opremljenim za obrazovanje djece s ozbiljnim i kombinovanim poteškoćama u razvoju, ili u posebnim odjeljenjima za djecu s posebnim obrazovnim potrebama u redovnim školama.

Pravilnikom o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju¹⁰⁰ propisani su uslovi za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, sastav, uslovi i način rada prvostepene i drugostepene stručne komisije. Procjena sposobnosti ili nesposobnosti za samostalan život vrši se isključivo u cilju odlučivanja o pravu na podršku u izjednačavanju mogućnosti djece sa smetnjama u razvoju. Procjenu potreba i usmjeravanje lica sa smetnjama vrše stručne komisije, koje se formiraju kao prvostepene i drugostepene. Postupak procjene potreba i usmjeravanje lica sa smetnjama u razvoju vrši se:

⁹⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 85/04

¹⁰⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 117/12

- po zahtjevu lica, roditelja, odnosno, staraoca,
- po službenoj dužnosti centra/službe za socijalni rad, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja doktora porodične medicine, obrazovne, zdravstvene ili ustanove socijalne zaštite, kao i drugih pružalaca usluga socijalne zaštite.

Nalaz i mišljenje stručne komisije služi kao osnov i dokaz za ostvarivanje prava i usluga iz različitih oblasti usklađu sa potrebama lica sa smetnjama, a kod djece sa smetnjama u razvoju koja pohađaju školu često se u nalazu predlaže školovanje po individualno prilagođenom planu i programu ili školovanje uz podršku asistenta.

Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju propisano je da u slučaju da je nalazom i mišljenjem stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju predloženo angažovanje lica za podršku učeniku sa smetnjama u razvoju (asistent), škola će zatražiti saglasnost Ministarstva za angažovanje asistenta. Asistent može biti lice koje ima najmanje srednju stručnu spremu. Asistent pruža tehničku pomoć u: kretanju i obavljanju higijenskih potreba, komunikaciji i socijalnoj uključenosti i drugoj vrsti pomoći.

I u izvještajnom periodu najveći broj žalbi se odnosio upravo na **angažovanje asistenta u nastavi**. S obzirom da je davanje saglasnosti na angažovanje asistenta Zakonom uslovljeno obezbijeđenim finansijskim sredstvima,¹⁰¹ to za posljedicu ima da nema angažovanja asistenta ako sredstva nisu obezbijeđena, što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju na obrazovanje pod jednakim uslovima.

S obzirom da je Ustavni sud Republike Srpske svojom Odlukom broj: U-53/17 od 20.12.2018. godine utvrdio „da odredba člana 84. stav 6. Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju **nije u saglasnosti sa Ustavom Republike Srpske**“¹⁰² obaveza je resornog ministarstva da preduzme potrebne mjere i aktivnosti radi usklađivanja navedene odredbe sa Ustavom, a u cilju osiguranja jednakog pristupa obrazovanju, ostavljajući dovoljno prostora da se svaki pojedinačan slučaj riješi u najboljem interesu djeteta i bez ograničenja.

Problem u praksi predstavlja i činjenica da i pored preporuke prvostepene stručne komisije, **Ministarstvo nije dalo saglasnost za angažovanje asistenta jer „Na osnovu zaključka Vlade Republike Srpske Ministarstvo daje saglasnosti i finansira asistente za učenike sa autizmom/kombinovanim smetnjama sa elementima autizma i učenike sa tjelesnim oštećenjima (teško pokretne i nepokretne učenike), a koji pohađaju nastavu u redovnim školama.“**

Nažalost, u praksi su česti slučajevi djece sa poteškoćama u razvoju koji nisu u grupi smetnji autističnog spektra ili tjelesnih oštećenja, a koji, s obzirom na svoju kompleksnost, složenost i specifičnost konkretnog slučaja takođe zahtjevaju pomoć asistenta, a što izostaje zbog navedenog ograničenja.

---

¹⁰¹ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 84. stav 6.: *Ministarstvo može dati saglasnost za angažovanje asistenta ukoliko postoje obezbjeđena sredstva za finansiranje asistenta*

¹⁰² Odluka Ustavnog suda Republike Srpske broj: U-53/17 objavljena u „Službenom glasniku RS“, broj: 123/18

Neprihvatljivo je da djeca sa poteškoćama u razvoju budu administrativnim aktom podijeljena na one koji mogu da ostvare pravo na podršku asistenta u nastavi i na one koji to pravo ne mogu da ostvare.

Problem u praksi predstavlja i zaključivanje odgovarajućeg ugovora o radu sa angažovanim asistentima nakon date saglasnosti od strane Ministarstva, s obzirom na odredbu da asistent pruža tehničku pomoć u kretanju i obavljanju higijenskih potreba, komunikaciji i socijalnoj uključenosti i drugoj vrsti pomoći, zavisno od potreba učenika, te stav Ministarstva da je asistent tehnička pomoć učeniku i sa njim je dok traje nastava i ne može se miješati u rad nastavnika i remetiti rad nastavnika.

Rana identifikacija poteškoća kod djece i pravilno određen tretman je od ključne i višestruke važnosti za postizanje optimalnih rezultata kod djeteta sa smetnjama u razvoju. Veoma je važno da se svaki pojedinačni slučaj procjenjuje na osnovu svih elemenata i specifičnih okolnosti kako bi se u konačnom odredio najbolji interes djeteta u konkretnoj situaciji.

Radi efikasnije podrške djeci sa smetnjama u razvoju, neophodno je:

- Organizovati i podsticati obavezne i kontinuirane edukacije nastavnog osoblja i to kako o izradi, tako i o praktičnoj realizaciji nastavnih planova i programa, i to kroz redovne i obavezne programe, ali i kroz tematske seminare i treninge;
- Pokrenuti aktivnosti radi izrade obaveznog Protokola o saradnji koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući i razmjenu podataka između svih institucija koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju (centra/službi za socijalni rad kao koordinatora ovih komisija) i stučnih opservacionih timova u školama;
- Preduzeti konkretne aktivnosti da se u svim vaspitnim-obrazovnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonске barijere;
- Radi destigmatizacije djece sa poteškoćama u razvoju potrebno je stalno raditi i na edukaciji učenika u osnovnim i srednjim školama.

F) PRAVO NA OBRAZOVANJE

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Pravo na obrazovanje je osnovno ljudsko pravo i njegovo ostvarivanje direktno utiče na mogućnost pristupa i ostvarivanje brojnih drugih prava. U sistemu obrazovanja poseban značaj ima predškolsko vaspitanje i obrazovanje, a mnoga naučna istraživanja potvrđuju dugoročne pozitivne efekte ranog institucionalnog obuhvata djece sistemom predškolskog vaspitanja i obrazovanja, uključujući i povećanje obrazovnih rezultata u školi, manje napuštanja škole i procesa obrazovanja, značajno smanjenje socioekonomiske nejednakosti, poboljšanje govora, pismenosti, ponašanja, emotivnih vještina i sl., s naglaskom da je najveći efekat predškolskih programa za djecu od 3-5 godina u kognitivnom domenu.

U periodu od aprila do septembra 2018. godine, Ombudsman za djecu sproveo je istraživanje o stanju predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj, s ciljem da se izvrši analiza domaćeg zakonodavstva i usklađenost sa međunarodnim standardima u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, utvrdi primjena propisa koji se odnose na predškolsko vaspitanje i obrazovanje, te predstavi realno stanje u predškolskom vaspitanju i obrazovanju u Republici Srpskoj.

U svrhu dobijanja relevantnih podataka sačinjen je upitnik koji je dostavljen svim predškolskim ustanovama u Republici Srpskoj, a podaci traženi upitnikom su se odnosili na lica zaposlena u predškolskoj ustanovi, na djecu koja pohađaju predškolsku ustanovu, na vaspitne grupe u predškolskoj ustanovi i na listu čekanja na upis djece u predškolsku ustanovu, na dan 30.04.2018. godine.

Rezultati istraživanja prezentovani su na Okruglom stolu, koji je organizovan 3. oktobra 2018. godine pod nazivom „Pravo na predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Republici Srpskoj”.

Osnivanje predškolskih ustanova - Prema članu 12. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, predškolska ustanova može biti osnovana kao javna ili privatna ustanova. I javne i privatne ustanove osnivaju se pod jednakim uslovima.¹⁰³

Predškolsku ustanovu mogu osnovati: Republika, jedinica lokalne samouprave, vjerska zajednica i drugo pravno i fizičko lice, u skladu sa zakonom, a ukoliko je osnivač predškolske ustanove fizičko lice, to lice ne može biti lice protiv koga se vodi krivični postupak, niti lice koje je pravosnažno osuđeno na kaznu propisanu propisima kojima se reguliše krivično zakonodavstvo, a koje ga čini nedostojnim za rad u predškolskim ustanovama.

Oblik organizovanja predškolske ustanove - Predškolska ustanova se može organizovati kao dječiji vrtić ili klub za djecu.¹⁰⁴

---

¹⁰³Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, član 12.

Dječiji vrtić kao organizaciona jedinica predškolske ustanove osniva se u prostoru odgovarajuće namjene. Klub za djecu može se osnovati u prilagođenom porodičnom prostoru ili drugom odgovarajućem prostoru.

Takođe, predškolske ustanove mogu da imaju jednu ili više organizacionih jedinica, i one nemaju svojstvo samostalnog pravnog lica. Organizacione jedinice u okviru predškolske ustanove mogu imati nazive.

Prema dobijenim podacima, većina javnih predškolskih ustanova organizovane su kao vrtići (30 javnih i samo 2 privatna), dok su privatne predškolske ustanove organizovane kao klubovi za djecu (13 privatnih i 1 javna). 36 predškolskih ustanova ima samo jednu organizacionu jedinicu, 6 predškolskih ustanova ima dvije organizacione jedinice i 4 predškolske ustanove u svom sastavu imaju 4 i više organizacionih jedinica.

Većina predškolskih ustanova nalazi se u gradskim sredinama, dok je u ruralnim sredinama ovaj vid obrazovanja manje zastupljen; u pojedinim jedinicama lokalne samouprave (Rudo, Oštra Luka, Ribnik...) ne postoje predškolske ustanove, što je zabrinjavajuće i otežavajuća okolnost za sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja Republike Srpske.

Uslovi za osnivanje predškolske ustanove - Za osnivanje predškolske ustanove¹⁰⁵ potrebno je obezbijediti zakonom propisane uslove u pogledu objekta, opreme, materijala za učenje, programa rada te lica zaposlenih u predškolskoj ustanovi.

Nakon dostavljanja potpune dokumentacije, ministar imenuje komisiju koja utvrđuje ispunjenost uslova za osnivanje predškolske ustanove, na osnovu čijeg zapisnika ministar rješenjem utvrđuje ispunjenost uslova za osnivanje predškolske ustanove. Na osnovu rješenja ministra o ispunjenosti uslova vrši se upis u sudski registar, čime predškolska ustanova stiče svojstvo pravnog lica.

Po dostavljanju dokaza o upisu u sudski registar, ministar donosi rješenje o odobrenju za rad predškolske ustanove, te se predškolska ustanova upisuje u Registar predškolskih ustanova koju vodi Ministarstvo.

Prema podacima Ministarstva prosvjete i kulture, sa danom 31.12.2017. godine, od ukupno 106 predškolskih ustanova, 95 ustanova dobilo je odobrenje za rad, od čega 34 javne i 61 privatna ustanova, dok je na dan 31.12.2018. godine, ukupno 101 predškolska ustanova dobila rješenje o odobrenju za rad, od čega 34 javne i 67 privatnih predškolskih ustanova. Na navedenom spisku, kao što je Ombudsman za djecu ukazao u prethodnom godišnjem izvještaju, se i dalje ne nalaze javne ustanove za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luke, Bijeljine i Prijedora.

Ombudsman za djecu je u okviru Posebnog izvještaja o pravu na predškolsko vaspitanje i obrazovanje, Ministarstvu prosvjete i kulture predložio preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djeteta na

---

¹⁰⁴ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, član 18. stav 2.

¹⁰⁵ Pravilnik o postupku za osnivanje i prestanak rada predškolske ustanove,,Službeni glasnik Republike Srpske", broj:32/16, član 10.

način da, između ostalog, postupi po Preporuci Ombudsmana za djecu broj: 1158-21-PŽS-22/17 od 20.09.2017. godine vezano za ispunjenost uslova za rad predškolske ustanove.¹⁰⁶

Lica zaposlena u predškolskim ustanovama - Djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja, u smislu vaspitno-obrazovnog rada, njege, preventivno-zdravstvene i socijalne zaštite, ostvaruju vaspitači, stručni saradnici i medicinski tehničari. Vaspitno-obrazovni rad u jasličkim, odnosno vrtićkim grupama obavljaju vaspitači.

Broj potrebnih radnika u javnoj predškolskoj ustanovi definiše se aktom predškolske ustanove, kojim se detaljnije utvrđuju uslovi za rad i obavljanje djelatnosti, prema kome broj radnika zavisi od oblika rada i broja vaspitnih grupa u ustanovi, načina organizovanja ishrane, veličine i broja objekata, kao i građevinsko-tehničkih osobina i lokacija objekata.¹⁰⁷

Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja u jednoj vaspitnoj grupi obavezno realizuje tim vaspitno-obrazovnih radnika, odnosno najmanje dva vaspitača.¹⁰⁸ U predškolskoj ustanovi koja ima više od pet vaspitnih grupa može se angažovati jedan stručni saradnik, u zavisnosti od potrebe predškolske ustanove.

S obzirom da važećim propisima nisu definisani kriterijumi, odnosno standardi i normativi koji uređuju ovo pitanje, Ombudsman za djecu je još u martu 2017.godine dao preporuku da se izvrše izmjene i dopune Pravilnika o pedagoškim standardima i normativima za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja tako što će definisati standarde koji se odnose na zaposlena lica u predškolskim ustanovama, odnosno broj potrebnih radnika (vaspitača, stručnih saradnika i saradnika), zavisno od broja vaspitnih grupa, trajanju i vrsti programa te stvarnih uslova rada.¹⁰⁹

Posebnim izvještajem, Ombudsman za djecu podsjeća ministarstvo na obavezu da u skladu sa članom 106. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju doneše podzakonske akte iz oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Podaci o djeci koja pohađaju predškolsku ustanovu - Obuhvat institucionalnim predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem je u vrijeme usvajanja prethodne strategije razvoja predškolskog vaspitanja i obrazovanja (2005.) iznosio 8% ukupne predškolske populacije. Skoro deceniju kasnije svega 9,8% populacije je upisano u predškolske ustanove. Tom procentu treba dodati 4,46% populacije petogodišnjaka koji pohađaju programe pred polazak u školu. Dakle, ukupan obuhvat u svim vidovima predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini iznosi 14,26% populacije od 0-6 godina (u

¹⁰⁶ Preporukom se predlaže resornom ministarstvu da za sve javne ustanove – centre za predškolsko vaspitanje i obrazovanje doneše rješenje o odobrenju za rad u skladu sa zakonom, što znači da JU Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje dobija odobrenje za rad za one organizacione dijelove-vrtiće koji ispunjavaju zakonom utvrđene uslove, te da postupi u skladu sa zakonom za one organizacione dijelove koji te uslove ne ispunjavaju.

¹⁰⁷ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, član 61.

¹⁰⁸ Pravilnik o radnom vremenu vaspitača, stručnih saradnika i medicinskih tehničara u predškolskoj ustanovi, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 66/16

¹⁰⁹ Preporuka - Pedagoški standardi i normativi za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja, broj: 145-1-UP-4/17 od 1.3.2017. godine

čemu djeca ispod 3 godine starosti učestvuju sa 9,5% od ukupnog broja obuhvaćene djece).

U pogledu socijalne strukture, ustanove predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini uglavnom pohađaju djeca iz urbanih sredina, najčešće sa oba zaposlena roditelja. Ta djeca čine 75,5% ukupnog broja djece u predškolskim ustanovama, dok su djeца nezaposlenih roditelja zastupljena sa manje od 2%.¹¹⁰

Ukupan broj djece koja su prema dobijenim podacima, na dan 30.04.2018. godine, uključena u predškolsko vaspitanje i obrazovanje je 7264.

Grupa	Broj grupa	Broj djece	Djece po grupi
Jaslička 6 – 12 mjeseci	0	0	0
Jaslička 1 – 2 god.	18	266	14.7
Jaslička 2 - 3 god.	23	449	19.5
Mješovita jaslička	47	772	16.4
Vrtička grupa 3 – 4 god.	53	1254	23.6
Vrtička grupa 4 – 5 god.	48	1285	26.7
Vrtička grupa 5 – 6 god.	54	1473	27.2
Mješovita vrtička	71	1765	24.8
Ukupno		7264	

Djeca sa smetnjama u razvoju - Vaspitno-obrazovni rad sa djecom sa smetnjama u razvoju ostvaruje se prema individualizovanom vaspitno-obrazovnom programu, zavisno od potreba i mogućnosti djece.

Ministar donosi Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju.

Vaspitno-obrazovni rad za djecu sa smetnjama u razvoju uključenu u redovne uzrasne grupe u predškolskoj ustanovi obavljaju vaspitači uz stručnu podršku defektologa, u zavisnosti od vrste smetnje.¹¹¹

Vaspitna grupa koju pohađa dijete sa smetnjama u razvoju može da ima saradnika za vaspitača. Saradnik za vaspitača pruža tehničku pomoć vaspitaču i djetetu sa smetnjama u razvoju, a na čije posebnosti ukazuje roditelj ili staratelj. Tehnička pomoć podrazumijeva pružanje podrške djetetu pri obavljanju lične higijene, asistenciju djetetu pri korišćenju toaleta, podršku u kretanju djeteta i podršku prilikom ručavanja i odijevanja. Poslove

¹¹⁰ Platforma za razvoj predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2017-2022.godine, „Službeni glasnik BiH”, broj: 2/18

¹¹¹ Pravilnik o vrsti stručne spreme zaposlenih u predškolskoj ustanovi, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj:36/16, član 2. stav 3.

saradnika za vaspitača mogu da obavljaju lica sa najmanje završenom srednjom školom u četverogodišnjem trajanju ili studenti fakulteta za obrazovanje pedagoškog kadra i medicinskih fakulteta, u okviru studentske prakse ili volonterski.

Prema dobijenim podacima, u 19 ustanova (14 javnih i 5 privatnih) uključena su i djeca sa smetnjama u razvoju, dok u 27 predškolskih ustanova nisu uključena djeca sa smetnjama u razvoju. U svega devet slučajeva ta djeca imaju stručnu/tehničku pomoć.

Takođe, kada je u pitanju broj djece uključen u vaspitno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama, potrebno je napomenuti da pojedine predškolske ustanove ne vrše upis djece sa smetnjama u razvoju, čak i u slučaju kada je takvoj djeci preporučen boravak u vršnjačkoj grupi u cilju socijalizacije, uz obrazloženje da nemaju odgovarajući stručni kadar za rad sa ovom kategorijom djece.¹¹²

Kriterijumi za upis djece, cijena boravka i kolektivno osiguranje djece - Rezultati istraživanja do kojih je došao Ombudsman za djecu ukazuju da predškolske ustanove u Republici Srbiji nemaju ujednačene kriterijume za upis odnosno prijem djece u predškolsku ustanovu.

Zakonom je propisano da se način i postupak upisa djece u predškolsku ustanovu uređuje statutom i opštim aktom predškolske ustanove.

Dodatni problem predstavljaju i takozvane „liste čekanja“, što je posebno izraženo u gradskim sredinama gdje veliki broj djece čeka na upis i po godinu dana i više.

Nema usaglašenosti ni kada su u pitanju određene povlastice koje se odnose na boravak djece u predškolskim ustanovama, a koje se uglavnom odnose na smanjenu cijenu ili besplatan boravak ukoliko predškolsku ustanovu pohađa dvoje ili više djece iz iste porodice.

Značajne razlike postoje i u samoj cijeni boravka, pa tako imamo situaciju da je u pojedinim predškolskim ustanovama cijena boravka djeteta različita u različitim organizacionim jedinicama iste predškolske ustanove.

Takođe, podaci pokazuju da je cijena niža u ruralnim i prigradskim područjima, kao i u javnim predškolskim ustanovama u odnosu na privatne, što je s obzirom na način finansiranja ovog tipa ustanova i očekivano.

Ono što je posebno zabrinjavajuće jeste da, iako je zakonom propisano da je tokom boravka u ustanovi, predškolska ustanova dužna kolektivno osigurati svu djecu od povreda i nesretnog slučaja (troškovi osiguranja djece padaju na teret roditelja, i ne ulaze u cijenu mjesечnog boravka djeteta u predškolskoj ustanovi), prema dobijenim rezultatima, pojedine predškolske ustanove nisu kolektivno osigurate dječu.

---

¹¹²Predmet broj: 883-82-2-PŽ/18

Nejednaki uslovi za prijem i boravak djece u predškolskoj ustanovi direktno utiče na ostvarivanje prava djeteta na predškolsko vaspitanje i obrazovanje, zbog čega je Ombudsman za djecu dao preporuke resornom ministarstvu da:

- u skladu sa članom 37. Zakona osigura da zakonom utvrđeni obavezni kriterijumi za upis, odnosno prijem djece u predškolsku ustanovu budu dosljedno ispoštovani;
- utvrdi ekonomsku cijenu boravka djeteta u predškolskoj ustanovi.

Usaglašenost opštih akata sa zakonom - Predškolske ustanove osnovane u skladu sa ranije važećim zakonom dužne su da rad, organizaciju i opšte akte usklade sa Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Takođe, predškolske ustanove osnovane u skladu sa ranije važećim zakonom dužne su da usklade broj djece u vaspitnim grupama propisan ovim zakonom u roku od dvije godine od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Prema dobijenim podacima 40 predškolskih ustanova je uskladilo akte predškolske ustanove sa zakonom, što ukazuje na činjenicu da još uvijek ima predškolskih ustanova koje nisu uskladile svoje akte sa zakonom iako je prošao zakonom propisani rok. S obzirom da se neke od tih ustanova nalaze na spisku ustanova koje imaju odobrenje za rad, Ombudsman za djecu je resornom ministarstvu uputio preporuku da u skladu sa članom 107. Zakona izvrši nadzor u predškolskim ustanovama o usklađenosti opštih akata predškolskih ustanova sa Zakonom.

Osnovno vaspitanje i obrazovanje

Kada je u pitanju osnovno obrazovanje, prijavama/žalbama koje je Ombudsman za djecu zaprimio u izvještajnom periodu, uglavnom se kao i u prethodnim periodima ukazuje na povrede prava djece u pogledu izricanja vaspitno disciplinskih mjer, prilagođenosti nastavnog plana i programa, organizaciju nastave te prevozu učenika, odnosno sufinansiranju troškova prevoza učenika od strane resornog ministarstva.

Disciplinska odgovornost učenika - Zaprimljene prijave/žalbe u izvještajnom periodu ukazuju da su u praksi i dalje prisutni propusti u vezi sa izricanjem vaspitno-disciplinskih mjer, a najčešće se radi o:

- Izricanju vaspitno-disciplinskih mjer iako škola nema pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika, pravilnici nisu doneseni po zakonskoj proceduri, ili nisu javno objavljeni,
- Pravilnici ne definisu način i proceduru vođenja disciplinskog postupka, niti postupak utvrđivanja odgovornosti učenika i učešće djeteta u postupku,
- Pravilnicima su definisane nove disciplinske mjeru koje zakon ne poznaje,
- U postupku utvrđivanja disciplinske odgovornosti ne učestvuju roditelji,
- Škole ne donose odluke o izrečenim mjerama u pisanoj formi,
- Odluke o izrečenoj mjeri ne dostavljaju se roditeljima ili staraocima učenika.

Iako je, resorno ministarstvo prihvatio preporuku Ombudsmana za djecu¹¹³, te je Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju utvrđeno da će pitanje disciplinske odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu biti uređeno jedinstvenim pravilnikom, navedeni pravilnik još uvijek nije donesen iako je rok za donošenje bio maj 2018. godine.

Pitanje školske discipline izuzetno je važno za obrazovni sistem i pretpostavka je za kvalitetno funkcionisanje istog, jer samo uz odgovarajuću disciplinu moguće je nesmetano izvođenje procesa nastave, a samim tim i ostvarivanje svih ciljeva obrazovanja.

Iz tog razloga veoma je važno jasno definisati pitanje disciplinske odgovornosti učenika, budući da izrečena mjera treba da ima ne samo korektivni nego i preventivni karakter, stoga ona prije svega treba da bude vaspitna, pa tek onda disciplinska. Osnovna svrha disciplinske mjere jeste, između ostalog, da djeluje preventivno, da spriječi učenika da vrši nove povrede njegovih obaveza, ali i da kod učenika razvija svijest da pravila školske discipline treba da se poštuju.

U izricanju vaspitno-disciplinske mjere veoma je važna i uloga roditelja, koji treba da budu upoznati kako sa pravima, obavezama i odgovornostima u školi, tako i sa posljedicama propuštanja odgovornosti, što uključuje i obaveznu saradnju sa školom.

S druge strane škola je obavezna da o svakoj povredi obaveza učenika i pokretanju disciplinskog postupka obavijesti roditelje, kao i da odluke o izrečenim disciplinskim mjerama dostavi roditeljima.

Nastavni plan i program - Izvještajima iz predhodnih godina, Ombudsman za djecu je ukazivao na preopterećene nastavne planove i programe, veliki broj predmeta i puno nastavnih sadržaja, uz slabiju zastupljenost tema i problema koji su više životni i sastavni su dio dječjeg odrastanja.

U izvještajnom periodu, prijavama Ombudsmanu za djecu uglavnom se postavljalo pitanje da li su određene teme koje su obrađivane u okviru pojedinih predmeta prilagođene uzrastu djece.

Dakle, od izuzetnog je značaja da nastavni planovi i programi budu prilagođeni uzrastu djeteta i njihovim mogućnostima, da dijete razumije gradivo koje usvaja, da rješava probleme i samostalno zaključuje, jer je to jedini način ostvarivanja ciljeva obrazovanja definisanih zakonom.

Organizacija nastave - Kada je pitanju organizacija nastave, prijave-žalbe upućene Ombudsmanu za djecu odnosile su se na organizaciju nastave u osnovnim i srednjim školama.

- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu roditelja¹¹⁴ učenika jedne osnovne škole koji između ostalog navode da je nastava u toj školi organizovana u tri smjene, što remeti vannastavne i ostale aktivnosti djece, jer roditelji nisu u mogućnosti da organizuju odvođenje i dovođenje djece u školu, odlaske kod logopeda i uopšte slobodno vrijeme djece.

¹¹³ Preporuka br: 1129-20-PŽS/12 od 24.12.2012. godine

¹¹⁴ Predmet broj: 1031-88-PŽ/18

Problemi vezani za organizaciju nastave su bili tehničke prirode, odnosno nedostatak prostora, a rješavanje ovog problema najavljeno je za naredni period s obzirom da je u toku izgradnja novih i adaptacija postojećih objekata škole.

- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu¹¹⁵ učenika srednje škole kojom se navodi da su teoretska i praktična nastava organizovane tako „da praktična nastava završava u 11, a teoretska počinje u 14 časova, te da za to vrijeme učenici nemaju gdje biti jer su mnogi od njih „putnici“ pa se ne mogu vratiti kući, te da im takva organizacija nastave ne ostavlja vrijeme za učenje niti za neke druge aktivnosti zbog čega su učenici pod velikim pritiskom...“

Nadležni organi su uvažili navode učenika, te su posebno organizovali dane za izvođenje praktične nastave i dane za izvođenje teroetske nastave.

Prevoz učenika - Ombudsman za djecu podnio je inicijativu¹¹⁶ Ustavnom суду за pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju i to člana 168, stav 2. tačka 6. koja glasi: „Vlada obezbeđuje troškove finansiranja prevoza učenika koji do škole putuju sa udaljenosti veće od četiri kilometra, izuzev učenika iz člana 32. stav 5. i člana 90. stav 3. ovog zakona“.

Članom 32. utvrđeno je da nadležna služba jedinica lokalne samouprave u saradnji sa školama može, na zahtjev roditelja, u opravdanim slučajevima, dati saglasnost da dijete bude upisano u školu kojoj ne pripada po upisnom području.

Članom 90. stav 3. utvrđeno je da jedinica lokalne samouprave na čijoj teritoriji roditelj učenika iz stava 1. ovog člana ima prebivalište snosi troškove servisnih usluga, što uključuje i prevoz učenika.

Normativno uređenje prava na prevoz učenika koji od škole putuju više od četiri kilometra, po mišljenju Ombudsmana za djecu nije u skladu sa članom 38, 48. i 49. Ustava Republike Srpske, protivno je ciljevima obrazovanja definisanim zakonom, odredbama zakona kojima se zabranjuje svaki vid diskriminacije učenika i osnovnom pravu djeteta-pravu na najbolji interes.

Postojećom zakonskom odredbom dovodi se u pitanje ostvarivanja prava na prevoz za učenike koji putuju više od četiri kilometra do škole čijem upisnom području ne pripadaju, jer prema članu 168. Vlada ne obezbeđuje finansiranje troškova prevoza za ove učenike.

Istovremeno Zakonom nije uređeno ko obezbeđuje finansiranje troškova prevoza za učenike iz člana 32. stav 5. Zakona, za razliku od učenika iz člana 90. stav 3. Zakona (za koje Vlada ne obezbeđuje sredstva) u kojem je jasno rečeno da jedinica lokalne samouprave na čijoj teritoriji roditelj učenika iz stava 1. ovog člana ima prebivalište snosi troškove prevoza učenika.

Vlada ne snosi troškove prevoza učenika iz člana 32. stav 5. Zakona izričita je zakonska odredba. Međutim, Zakon ne utvrđuje da je, nadležna služba jedinica lokalne samouprave, koja u opravdanim slučajevima može dati saglasnost da dijete bude upisano

---

¹¹⁵ Predmet broj: 291-27-PŽ/18

¹¹⁶ Predmet broj: 515-2-UP/18

u školu kojoj ne pripada po upisnom području, dužna osigurati i prevoz za učenike koji su takvu saglasnost dobili, iz čega proizilazi da troškove prevoza za ove učenike ne snosi ni Vlada ni jedinica lokalne samouprave.

Dovodeći u pitanje prava na prevoz jednog broja učenika, koji nesporno do škole putuju četiri ili više kilometara, i koji zbog opravdanih razloga, u svakom pojedinačnom slučaju imaju saglasnost nadležnog organa da pohađaju školu čijem upisnom području ne pripadaju (djeca sa poteškoćama u razvoju zbog potrebe za stalnim tretmanima, zbog toga što škola ima psihologa čiji je tretman djetetu neophodan, ili škola ima mogućnost dnevnog zbrinjavanja, zbog toga što starija djeca već idu u tu školu), dovodi ih u neravnopravan položaj u odnosu na njihove vršnjake koji se nalaze u istoj ili sličnoj situaciji, koji do škole putuju četiri kilometra, samo zato što pripadaju drugom upisnom području; dovodi u pitanje ustavnu odredbu da je osnovno obrazovanje obavezno i besplatno, član 38, te ustavnu odredbu, član 48. i 49. jer Zakon nije utvrdio način ostvarivanja prava na prevoz, čime je onemogućio ostvarivanje prava za prevoz za učenike koji pripadaju drugom upisnom području.

S obzirom da je Zakonom utvrđeno da je pohađanje škole drugog upisnog područja moguće, ali samo izuzetno i u opravdanim slučajevima, to ih ove izuzetne i opravdane situacije, na koje nisu mogli uticati, niti su istima doprinijeli, ne bi smjeli dovoditi u druge teže situacije po različitom osnovu, između ostalog i u dijelu prava na prevoz do škole.

G) PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME

Pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, učešće u igri i rekreativnim aktivnostima koje odgovaraju njegovoj dobi, mogućnostima i sposobnostima je definisano članom 31. Konvencije o pravima djeteta, a države potpisnice se obavezuju da osiguraju svakom djetetu ostvarivanje ovog prava bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Igra i rekreacija su neophodne za zdravlje djece i unaprijeđuju razvoj kreativnosti, imaginacije, samopouzdanja, lične efikasnosti, kao i fizičke, društvene, kognitivne i emotivne snage i vještina¹¹⁷.

Dosljedna primjena Konvencije zahtijeva uključivanje djece svih uzrasta, i djece sa smetnjama u razvoju i talentovane djece.

Nažalost, djeca sa poteškoćama u razvoju su vrlo često uskraćena u ostvarivanju ovog prava, jer nemaju mogućnost pristupa sadržajima u sredinama gdje oni i postoje, i nemaju mogućnost izbora. Pitanje dostupnosti je problematično i za talentovanu djecu, jer kad se njihovi talenti i prepoznaju na vrijeme oni nemaju mogućnost pristupa određenim sadržajima ili je to zavisno od finansijske mogućnosti roditelja.

Fizičkoj aktivnosti djece predškolskog uzrasta, zbog izuzetnog značaja koju igra, rekreativne aktivnosti i sport imaju na pravilan rast i razvoj djeteta u ovoj uzrasnoj dobi, mora se posvetiti posebna pažnja.

Da bi slobodno vrijeme odgovorilo na potrebe djece, neophodno je da isto bude kvalitetno organizovano i u skladu sa uzrastom djeteta i njegovim potrebama i mogućnostima. Uz brojne prednosti koje doprinose razvoju i odrastanju djeteta, ostvarivanje prava djeteta na igru i slobodno vrijeme istovremeno ima i preventivno djelovanje u smanjenju rizika kojima su djeca izložena u vremenu kada ne znaju šta da rade.

Djeca školskog uzrasta svoje slobodne vrijeme, nažalost, najčešće provode na internetu, raznim društvenim mrežama i eventualno u gledanju televizije. Ovakav način korištenja slobodnog vremena smanjuje nivo fizičke aktivnosti među djecom u razvoju, stvara loše životne navike u ishrani, spavanju, ugrožava njihovu kičmu, vid, smanjuje kvalitet direktnih socijalnih kontakata sa vršnjacima... Pored toga djeca se i u sopstvenoj porodici sve manje socijalizuju, otuđuju od ostalih članova porodice, jer su zatvoreni u svijet virtuelnih prijatelja.

Ombudsman za djecu ukazuje u svim svojim izvještajima na neophodnost sistemskih mjera i aktivnosti kojima će se sport i fizičke aktivnosti učiniti dostupnim za svako dijete, nezavisno od mogućnosti roditelja da te aktivnosti finansiraju.

Ombudsman za djecu je 2017.godine Ministarstvu porodice, omladine i sporta dostavio preporuku¹¹⁸ o potrebi donošenja Novog zakona o sportu i Pravilnika o organizovanju školskog sporta. Nažalost, još uvijek nije došlo do realizacije preporuka Ombudsmana za djecu.

¹¹⁷ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 17: O pravu djeteta na odmor, slobodno vrijeme, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život, član 9.

¹¹⁸ Preporuka broj 312-2-UP-5/17 od 7.3.2017. godine

H) DJECA U SAOBRAĆAJU

Broj djece koja svake godine stradaju u saobraćaju je zabrinjavajući, zato se pitanju bezbjednosti djece u saobraćaju mora posvetiti posebna pažnja.

Svi učesnici u saobraćaju moraju se pridržavati zakonom određenih pravila, bez obzira da li u saobraćaju učestvuju kao pješaci, putnici ili biciklisti, jer je samo na taj način moguće osigurati određeni nivo bezbjednosti učesnika u saobraćaju.

Djeca putnici - Istraživanja pokazuju da najveći broj djece strada prevozeći se kao putnik u vozilu, a do toga dolazi iz sljedećih razloga razloga:

- nepostojanje, odnosno nekorišćenje odgovarajućih sredstava zaštite (dječije autosjedalice, zaštitini pojasevi i sl.);
- neadekvatno korišćenje odgovarajućih sredstava zaštite (nepravilno postavljanje autosjedalica, neadekvatno vezivanje pojasa i sl.);
- prevoz djece na neadekvatan način (na prednjem sjedištu, u naručju vozača, suvozača i sl.).

U cilju mjerjenja indikatora performansi bezbjednosti saobraćaja u Republici Srpskoj je izvršeno terensko istraživanje: „Metodologija za mjerjenje i praćenje indikatora bezbjednosti saobraćaja u Republici Srpskoj i njihov značaj za strateško upravljanje bezbjednošću saobraćaja”.¹¹⁹

Rezultati navedenog istraživanja pokazuju da su u Republici Srpskoj djeca do 3 godine koristila zaštitne sisteme u 76% slučajeva, dok je van naselja taj procenat još manji i iznosi 66%. Najveći broj vozila u kojima djeца do 3 godine nisu bila prevožena na pravilan način nije ni imao sjedište za djecu u vozilu što ukazuje na činjenicu da u Republici Srpskoj postoji i problem broja vozila opremljenih dječijim sjedištima.

Ukupan procenat djece koja se ispravno prevoze iznosi svega 12%, što ukazuje na veoma nizak nivo bezbjednosti djece u saobraćaju u Republici Srpskoj.

Rezultati upotrebe zaštitnih sistema za djecu putnike u vozilu od 0-12 godina, pokazuju takođe visok procenat nepravilno prevožene djece, i to 65% u naselju i 73% van naselja.

Navedena istraživanja ukazuju na veoma nizak nivo bezbjednosti djece u saobraćaju, a jedan od razloga je nepostojanje odgovarajuće svijesti roditelja o opasnostima kojima su djeца izložena kada se prevoze na neadekvatan način. Iz tog razloga neophodno je preduzeti dodatne mjere za zaštitu djece putnika, a kao prijedlog mjera navodi se sprovođenje kampanja s ciljem edukacije svih učesnika u saobraćaju s akcentom na upotrebu zaštitnih sistema za djecu, sponzorisanje kupovine dječijih sjedalica i sl.

Djeca pješaci - Kada je u pitanju ova kategorija djece, učesnika u saobraćaju, postoji nekoliko faktora koji utiču na njihovu bezbjednost, a to su između ostalog:

- nepostojanje pješačkih staza, odnosno trotoara na putu od kuće do škole,

¹¹⁹ VII Međunarodna konferencija – Bezbjednost saobraćaja u lokalnoj zajednici, Zbornik radova, Ministarstvo saobraćaja i veza, Agencija za bezbjednost saobraćaja Republike Srpske, Banja Luka, 25-26. oktobar, 2018. godine, str. 85-93

- nepostojanje ili neadekvatna signalizacija (semafori, saobraćajni znakovi i sl.),
- nepostojanje ili neadekvatni pješački prelazi, nadvožnjaci i sl., ali i
- neadekvatno i neodgovorno ponašanje učesnika u saobraćaju (prelazak ulica na nepropisnim mjestima, kretanje duž saobraćajnica i sl.).

Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima Republike Srpske¹²⁰ propisuje da su učesnici u saobraćaju dužni da obrate naročitu pažnju na djecu u saobraćaju.

Članom 84. i 85. Zakona propisano je da dijete do 6 godina starosti može da učestvuje u saobraćaju kao pješak na kolovozu samo ako ima kao neposrednog pratioca lice starije od 6 godina, dok noću kao i prilikom smanjene vidljivosti tokom kretanja po kolovozu neosvijetljenog ili slabo osvijetljenog puta dijete mora imati na vidnom mjestu obilježje sa retroreflektivnim karakteristikama.

Takođe, škola je obavezna da organizuje i sprovodi dodatne mjere bezbjednosti na mjestu i u vrijeme na kome se očekuje veći broj djece koja samostalno učestvuju u saobraćaju.

Konačno, Zakonom je istaknuta i odgovornost organa za saobraćaj za unaprijeđenje saobraćajnog okruženja u zonama škola i u zonama povećanog prisustva ranjivih učesnika u saobraćaju (prilagođavanje okoline djeci i ranjivim učesnicima u saobraćaju), kao i organizovanje školskih saobraćajnih patrola.

Djeca biciklisti - Za zaštitu ove kategorije učesnika u saobraćaju potrebno je takođe preduzeti odgovarajuće mjere zaštite, ali i pridržavati se određenih pravila kako bi se obezbijedio odgovarajući nivo bezbjednosti.

Prije svega neophodno je:

- Povećati vidljivost djece u saobraćaju što podrazumijeva nošenje odgovarajuće (reflektujuće) odjeće ili obilježja, obavezna upotreba svjetala na biciklima, te adekvatno osvjetljenje saobraćajnica.
- Osigurati odgovarajuću cestovnu infrastrukturu što podrazumijeva postavljanje odgovarajućih saobraćajnih znakova, svjetala, signalizacije, pješačkih prijelaza, izgradnju trotoara, biciklističkih staza i sl.

Saobraćajno obrazovanje i vaspitanje je shvaćeno kao cjeloživotni proces čiji su najvažniji ciljevi sticanje znanja, vještina i navika neophodnih za bezbjedno učešće u saobraćaju, unaprijeđenje i učvršćivanje pozitivnih stavova i ponašanja u saobraćaju. Ovaj proces treba da se odvija u porodici, predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, autoškolama itd. Sistemski pristup stvara realnu osnovu za unaprijeđenje saobraćajnog obrazovanja i vaspitanja, i to je dugoročno jedna od najznačajnijih mjeru bezbjednosti saobraćaja koja bi trebalo da omogući trajno unaprijeđenje ponašanja u saobraćaju.¹²¹

U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu je po službenoj dužnosti, a nakon saznanja da na području Doboja u blizini jedne osnovne škole ne postoji pješački prelaz zbog čega su djeca primorana da prelaze magistralni put na neobilježenim mjestima, o navedenom

---

¹²⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 63/11

¹²¹ Zbornik, str. 56

obavijestio nadležne organe sa ciljem da se preduzmu odgovarajuće mjere kako bi se povećala bezbjednost djece na putu od kuće do škole.¹²²

Nadležni organ u odgovoru Ombudsmanu za djecu navodi da su svjesni navedenog problema, da trenutno nema raspoloživih novčanih sredstava za realizaciju izgradnje pješačkog prelaza i odgovarajuće signalizacije, te da će nastojati da u što skorijem periodu obezbijede potrebna sredstva.

---

¹²² Predmet broj: 62-35-2-PŽ/18

I) SOCIJALNO-EKONOMSKA PRAVA

Iako su zakonom utvrđena prava korisnika socijalne zaštite, u njihovom ostvarivanju, u praksi su prisutni problemi po različitim osnovama, a na šta se ukazuje prijavama po kojima je Ombudsman za djecu postupao i u izvještajnom periodu.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu zaprimio je 75 prijava kojima se ukazuje na povrede socijalno-ekonomskih prava djece.

Zaprimljenim prijavama ukazuje se između ostalog:

- na tešku materijalnu situaciju i stambeno zbrinjavanje samohrane majke djeteta sa posebnim potrebama¹²³,
- na nedovoljnu informisanost o pravima koje imaju višečlane porodice koje su socijalno ugrožene,¹²⁴
- na probleme u obezbjeđenju sredstava za školske udžbenike,¹²⁵
- na tešku materijalnu situaciju višečlane porodice,¹²⁶
- kojim se traži informacija na koji način roditelji djece i omladine sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na ličnu invalidninu u skladu sa Odlukom Vlade Republike Srbije o odobrenju plasmana sredstava za unaprijeđenje položaja lica sa invaliditetom naknadom za ličnu invalidninu,¹²⁷
- na poziv građanima za prikupljanje novčanih sredstava za pomoć maturantima osnovnih i srednjih škola a koji su šticieni JU Dom „Rada Vranješević“¹²⁸.

Za ostvarivanje prava djeteta iz oblasti socijalne zaštite država uvažava pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje i preuzimanje svih mjera neophodnih za puno ostvarivanje ovog prava u skladu sa nacionalnim zakonima. Ove mjere treba da se sprovode uzimajući u obzir sredstva i položaj djeteta i osoba koje su odgovorne za izdržavanje djeteta, kao i sve druge bitne okolnosti vezane za takve zahtjeve koje je dijete ili neko u njegovo ime podnijelo.¹²⁹

Države članice priznaju pravo svakog djeteta na životni standard primeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta. Roditelj(i) ili druga lica koja su odgovorna za dijete imaju prvenstveno odgovornost da, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, obezbijede životne uslove potrebne za razvoj djeteta.

Države članice, u skladu s nacionalnim uslovima i svojim mogućnostima, preuzimaju odgovarajuće mjere za pomoć roditeljima i drugim licima odgovornim za dijete, radi

¹²³ Predmet broj: 1091-93-2-PŽ/18

¹²⁴ Predmet broj: 1215-107-2-PŽ/18

¹²⁵ Predmet broj: 1223-109-2-PŽ/18

¹²⁶ Predmet broj: 1219-108-2-PŽ/18

¹²⁷ Predmet broj: 831-78-PŽ/18

¹²⁸ Predmet broj: 394-4-PŽS/18

¹²⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 26.

ostvarivanja ovog prava i, u slučaju potrebe, obezbjeđuju materijalnu pomoć i programe podrške, posebno u pogledu ishrane, odjeće i stanovanja.

Države članice preduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile da dijete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete, kako u okviru države članice tako i iz inostranstva. Posebno, ako lice koje je finansijski odgovorno za dijete ne živi u istoj državi u kojoj i dijete, države članice podstiču pristupanje međunarodnim sporazumima, odnosno zaključenje takvih sporazuma, kao i drugih odgovarajućih aranžmana.¹³⁰

Zakonom o socijalnoj zaštiti uređen je sistem socijalne zaštite, prava u sistemu socijalne zaštite i korisnike tih prava, postupak i uslove za ostvarivanje prava, djelatnost ustanova socijalne zaštite, samostalno obavljanje poslova u oblasti socijalne zaštite, finansiranje, nadzor i druga pitanja značajna za funkcionisanje i ostvarivanje socijalne zaštite građana.

Zakonom su uređene kategorije lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe, a kada je riječ o maloljetnim licima to su djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca žrtve nasilja i trgovine, djeca sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, djeca izložena socijalno rizičnim ponašanjem i djeca kome je zbog posebnih okolnosti potrebna posebna zaštita.¹³¹

Pružanje socijalne zaštite djeci zahtijeva adekvatno angažovanje socijalnih službi i odgovarajuće mjere i aktivnosti prvenstveno nadležnih službi socijalne zaštite, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba i razloga koji su dijete doveli u stanje socijalne potrebe. Pored službi socijalne zaštite, adekvatna reakcija zahtijeva cijeli niz aktivnosti različitih sektora i njihovo koordinisano djelovanje, kako bi se utvrdilo stvarno stanje i adekvatnim rješenjima zaštitila djeca i njihovi interesi. Neprihvatljivo je da i jedan roditelj zbog nemogućnosti nabavke udžbenika djetetu obilazi institucije i da svaki put prolazi tu mučnu situaciju objašnjavajući zašto je to tako, a da škola to nije vidjela i nije prepoznala potrebu da se angažuje.

Socijalna zaštita nije samo finansijska pomoć, već cijeli niz mjera i aktivnosti-usluga socijalne zaštite koje imaju preventivnu ulogu, i koje treba da umanju ili otklone zavisnost pojedinca i porodice od socijalnih službi. Nažalost, programi prevencije u socijalnim službama nisu zastupljeni u mjeri u kojoj to potrebe u lokalnim zajednicama zahtijevaju. Istovremeno, službe socijalne zaštite ne vode odgovarajuće evidencije o korisnicima, a za to nisu potrebna finansijska sredstva, a tamo gdje se evidencije i vode one ne uključuju sve elemente koji su vrlo važni da bi se pojava mogla pratiti, da bi se analizom tih podataka tražila rješenja za one dijelove u sistemu koji su se pokazali nedovoljno efikasnim.

---

¹³⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

¹³¹ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 17, st. a)

Eksplotacije djece – prosjačenje

UN Konvencija o pravima djeteta obavezuje države da priznaju pravo djeteta da bude zaštićeno od ekonomске eksplotacije i od bilo kakvog rada koji je vjerovatno opasan, koji može ometati dječije obrazovanje, ili naškoditi dječijem zdravlju ili fizičkom, mentalnom ili društvenom razvoju. Države ugovornice će poduzeti zakonske, upravne, društvene i obrazovne mjere da bi se obezbjedilo provođenje ovog člana.

Istovremeno, Konvencija obavezuje države da preduzmu sve potrebne zakonodavne, obrazovne i druge mjere radi zaštite djeteta od svakog oblika nasilja, zlostavljanja, eksplotacije i zanemarivanja.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja obavezuje sve subjekte zaštite, da po prijavi ili saznanju da je dijete izloženo bilo kom obliku nasilja preduzmu potrebne mjere radi njegove zaštite.

Djeca koja „rade“ na ulici su najčešće žrtve i nasilja i zanemarivanja i eksplotacije, što ozbiljno ugrožava njihova osnovna prava, prije svega pravo na zaštitu zdravlja, na adekvatnu roditeljsku brigu, pravo na obrazovanje. Ugrožavanje njihovih prava danas ostavlja dugoročne posljedice, zato se aktivnosti moraju usmjeriti na otklanjanje uzroka koji djecu dovode na ulicu, ali i adekvatnu reakciju prema onima koji organizovano rade na dječijem prosjačenju, bilo da su to sami roditelji ili treća lica, što, nažalost, najčešće izostaje.

U izvještajnom periodu Gradska uprava Bijeljina, Policijska uprava Bijeljina, Centar za socijalni rad Bijeljina i Udruženje građana za promociju prava obrazovanja Roma „Otaharin“ Bijeljina, promovišući princip kordinisanog djelovanja i saradanje svih subjekata na lokalnom nivou, potpisali su Protokol o postupanju i saradnji nadležnih subjekata na zaštiti i zbrinjavanju djece zatećene u prosjačenju na području Grada Bijeljina.

VI SARADNJA SA DJECOM

U skladu sa Zakonom utvrđenim ovlaštenjima da Ombudsman za djecu upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interes, Ombudsman za djecu kontinuirano i kroz različite vidove sarađuje sa djecom, upoznaje ih sa njihovim pravima i podstiče ih na iznošenje mišljenja i stavova u vezi sa pitanjima ili problemima sa kojima se susreću.

Ovakav način rada i saradnja sa djecom različitih uzrasta, istovremeno predstavlja i primjenu jedne od Preporuka UN Komiteta za prava djeteta iz 2012. godine kojom se preporučuje državi da preduzima mjere i provodi aktivnosti radi podizanja društvene svijesti o Konvenciji na način koji je prilagođen djeci, sa naglaskom na veću upotrebu štampe, radija, televizije, interneta i drugih medija, kao i kroz aktivno učešće djece u javnim terenskim aktivnostima.

U izvještajnom periodu nastavljena je praksa direktnе saradnje sa djecom, ali i saradnja sa drugim institucijama i organizacijama radi njihovog angažovanja u upoznavanju i obrazovanju djece o njihovim pravima ali i o dužnostima.

Saradnja sa djecom najčešće je realizovana kroz održavanje redovnih radionica o pravima djece, radionica po pozivu, kroz organizovanje okruglih stolova na kojima su učestvovala i djeca, posjete manifestacijama koje su organizovala djece.

Radionice za djecu - Redovne radionice Ombudsmana za djecu „*O tvojim pravima u tvojoj školi*“ naziv je ciklusa radionica koji Ombudsman za djecu realizuje već devet godina za učenike osnovnih i srednjih škola, koje provodi po unaprijed utvrđenom planu i uz saglasnost Ministarstva prosvjete i kulture. Radionice se svake godine održavaju u drugoj školi te se na taj način pokušava doći do što većeg broja djece, a s ciljem njihovog obrazovanja o njihovim pravima.

Teme radionica bile su različite, a cilj im je bio upoznavanje djece s pravima, obavezama i odgovornostima, Konvencijom o pravima djeteta i njenim principima, Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, vrstama nasilja i njegovoј prevenciji, pravom na zaštitu zdravlja, participacijom, prednostima i rizicima interneta, a sve radionice i obrađivane teme su bile prilagođene djeci, njihovom uzrastu i njihovim potrebama.

U proteklih devet godina, u osnovnim u srednjim školama širom Republike Srpske organizovano je i realizovano ukupno 235 redovnih radionica, kojima je, prema procjeni, prisustvovalo oko 5800 đaka, s obzirom da je u prosjeku na radionicama bilo između 25 i 30 đaka.

Svake godine Ombudsman za djecu organizuje i dodatne radionice po pozivu zainteresovanih škola, institucija, nevladinih organizacija ili grupe djece zainteresovanih za određenu temu. Od potpisivanja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, koji obavezuje i na edukaciju i prevenciju nasilja, Ombudsman za djecu je redovne radionice iz programa „O tvojim pravima u tvojoj školi“ organizovao i provodio pod nazivom „*Da li znamo šta je nasilje?*“.

Iako je na inicijativu Ombudsmana za djecu, od školske 2013/2014. godine prevencija nasilja nad djecom i među djecom, sastavni dio školskog programa i obavezno se obrađuje na časovima odjeljenjske zajednice u svim razredima, Ombudsman za djecu svake godine daje svoj doprinos prevenciji nasilja realizacijom navedenih radionica.

U radu sa djecom na radionicama se posebno insistira da djeca ne budu pasivni posmatrači nego da aktivno učestvuju u radu i da iznesu svoje stavove i mišljenje o pojavi i problemu nasilja. Podsticanje i motivisanje djece da aktivno učestvuju na radionicama je osnovni princip kojim se rukovodi Institucija prilikom rada sa djecom.

U izvještajnom periodu radionice „*Da li znamo šta je nasilje?*“ realizovane su od septembra do 20. novembra – Međunarodnog dana prava djeteta. Radionice su realizovane u 28 škola, i to u 21 osnovnoj i u 7 srednjih škola, u 18 opština, čime su edukacijom o nasilju obuhvaćena djeca iz svih dijelova Republike Srpske. U 2018. godini održane su radionice u školama:

- 24.09.2018. godine - OŠ „Jovan Dučić“, Bijeljina
- 25.09.2018. godine - OŠ „Petar Kočić“, Mrkonjić Grad
- 26.09.2018. godine - OŠ „Vuk Karadžić“, Trebinje
- 27.09.2018. godine - OŠ „Sveti Sava“, Modriča
- 01.10.2018. godine - OŠ „Čirilo i Metodije“ Glavičice, Bijeljina
- 02.10.2018. godine - OŠ „Vojislav Ilić“, Krupa na Vrbasu
- 04.10.2018. godine - OŠ „Šamac“, Šamac
- 08.10.2018. godine - OŠ „Meša Selimović“ Janja, Bijeljina
- 09.10.2018. godine - OŠ „Ivo Andrić“, Prnjavor
- 11.10.2018. godine - Srednja škola „Nikola Tesla“, Brod
- 15.10.2018. godine - Ekonomski fakultet, Bijeljina
- 16.10.2018. godine - Gimnazija, Gradiška
- 18.10.2018. godine - OŠ „Vuk Karadžić“, Teslić
- 22.10.2018. godine - OŠ „Sveti Sava“, Bijeljina
- 23.10.2018. godine - Srednja škola, Čelinac
- 24.10.2018. godine - OŠ „Sveti Sava“, Foča
- 25.10.2018. godine - OŠ „Sutjeska“, Modriča
- 29.10.2018. godine - OŠ „Stevan Nemanja“, Dragaljevac, Bijeljina
- 30.10.2018. godine - Medicinska škola, Banja Luka
- 01.11.2018. godine - OŠ „Ivo Andrić“, Đulići, Teslić
- 05.11.2018. godine - Gimnazija, Bijeljina
- 06.11.2018. godine - OŠ „Jovan Dučić“, Zalužani, Banja Luka
- 07.11.2018. godine - OŠ „Veselin Masleša“, Foča

- 08.11.2018. godine - Stručna škola za radnička zanimanja, Derventa
- 12.11.2018. godine - OŠ „Vuk Karadžić”, Bijeljina
- 13.11.2018. godine - OŠ „Vuk Karadžić”, Banja Luka
- 14.11.2018. godine - OŠ „Petar Petrović Njegoš”, Istočno Sarajevo, Ilidža
- 15.11.2018. godine - OŠ „Obudovac”, Obudovac

Posjete navedenim školama i održane radionice unaprijed su bile dogovorene, vodeći računa da se njihovim odvijanjem ne remeti nastavni plan u školama i da djeca ne odsustvuju sa redovne nastave. U svakoj školi prije održavanja radionice održan je i sastanak sa rukovodstvom škole koje je upoznato sa ulogom i nadležnostima Ombudsmana za djecu te je razgovarano i o tekućim problemima u školi. Radionice su najčešće održavane na časovima odjeljenske zajednice i u trajanju od 45 minuta, a zainteresovanost učenika za temu i njihovo aktivno učestvovanje u radu ovakve radionice pokazuju da to vrijeme nije dovoljno.

Stavovi djece o nasilju - Radionice koje su realizovane pokazale su da se u školama radi na obrazovanju djece o prepoznavanju različitih vrsta nasilja, prepoznavanju ponašanja kod djece koja su žrtve nasilja, mogućoj prevenciji i o potrebi prijavljivanja nasilja. Učenici su tokom radionica, na kojima su simulirane neke situacije u kojima se djeca mogu naći, potvrdili da o nasilju razgovaraju uglavnom na časovima odjeljenske zajednice, časovima demokratije, a u nekim školama su kroz saradnju sa policijom imali i dodatne radionice. Učenici su uspješno određivali sve vrste nasilja i njihove manifestacije, posljedice i probleme sa kojima se susreću žrtve nasilja, a i ove godine su, i u osnovnim i u srednjim školama, označili verbalno nasilje kao najprisutniji oblik nasilja sa kojim se susreću.

Verbalno nasilje, prema mišljenju učenika je najčešći oblik nasilja, a primjećuju ga i u svakodnevnim međusobnim odnosima i u komunikaciji putem interneta, gdje se broj poruka uvredljivog ili omalovažavajućeg sadržaja umnožava svakim dijeljenjem i lajkovanjem istih. Zabrinjava činjenica da, iako svjesni da i verbalno nasilje ostavlja posljedice na razvoj i odrastanje, **djeca ga često prikazuju kao svakodnevno, uobičajeno i prihvatljivo ponašanje**.

Učenici su posebno naglasili prisutnost nasilja putem društvenih mreža i interneta. Iznosili su svoja iskustva o tome da su imali provale u profil, da njihovi vršnjaci postavljaju fotografije neprimjereno sadržaja, da veoma često ne poznaju osobe koje prihvataju za prijatelje putem društvenih mreža i slično. Primjetno je da sve veći broj djece ima mobilne telefone sa mogućnošću korišćenja interneta te da im savremena tehnologija omogućava nesmetan pristup informacijama različitog sadržaja, pa i onim koje nisu primjerene njihovom uzrastu.

O pitanju da li i kako pomoći djetetu koje je žrtva nasilja, učesnici radionica vrlo različito razmišljaju. Dok jedan broj djece ističe da to treba ignorisati, samo proći pored njih (ako su svjedoci nekog oblika nasilja među djecom), drugi misle da se moraju umiješati i pokušati to spriječiti ili da moraju tražiti pomoć odrasle osobe da to nasilje spriječi.

Zašto je važno da prijave svaki oblik nasilja, djeca uglavnom znaju i smatraju to važnim, ali nerado govore zbog čega nasilje ipak i ne prijavljuju. Kao razloge zbog kojih se tako ponašaju navode strah, nesigurnost i nepovjerenje da će nakon prijave doći do neke promjene u pozitivnom smislu, mada i te razloge nerado dodatno objašnjavaju. Mišljenja su, vrlo često da bi prijavili nasilje, ali da ostanu anonimni.

Razgovori sa upravama škola - Iz razgovora sa predstavnicima iz uprava škola, jasno je da zaposleni u školama, sa svakom godinom imaju sve jasniji stav o obavezi škole da adekvatno interveniše u slučaju nasilja nad djetetom u skladu sa svojim ovlaštenjima i procedurom definisanom Protokolom.

U najvećem broju škola, posebno osnovnih, uprave i stručne službe otvoreno iznose probleme koje su imali, mjere koje su oni preduzeli, istraživanja koja su u školi obavljali, o saradnji sa roditeljima, o podršci drugih institucija, posebno centra za socijalni rad. Pedagozi i psiholozi jednog broja škola, uglavnom osnovnih, iznosili su podatke o radionicama koje su realizovali u odjeljenskim zajednicama ili o provedenim istraživanjima nakon kojih su ciljano odabirali teme vezano za nasilje koje su obrađivali u pojedinim odjeljenjima ili cijeloj školi.

U školama navode da vode urednu evidenciju o svim slučajevima nasilja nad djecom i među djecom, i da, shodno odredbama iz Protokola izvještaje o tome dostavljaju u predviđenom roku.

Protokol obavezuje i na edukaciju, koja pored učenika i zaposlenih u obrazovnom sistemu treba da uključi i roditelje. Rukovodioci škola su često naglašavali problem nedovoljne saradnje sa roditeljima, navodeći da nije rijetka pojava da se roditelji prezaštitnički odnose prema djeci, nekritički ili da veoma malo svog vremena posvećuju djeci u njihovoj najosjetljivijoj životnoj dobi. Edukacija nastavnog osoblja, provodi se češće u osnovnim školama, nažalost, još uvijek nije prisutna jednaka posvećenost ovim pitanjima u svim školama.

Nakon održanih radionica, na osnovu stavova i iznesenog mišljenja djece koja su prisustvovala radionicama, kao i stavova koje su iznijeli predstavnici škola u vezi sa temom nasilja, jasno je da prisutnost vršnjačkog nasilja upozorava, posebno što su akteri sve češće djeca u mlađoj životnoj dobi, da institucije moraju koristiti sve svoje mogućnosti i svaki dan, da osiguraju bezbjednu sredinu za razvoj i odrastanje djece.

Radionice po pozivu - I u izvještajnom periodu, iz nekoliko škola, po završetku redovnih radionica iz programa „Da li znamo šta je nasilje“ Ombudsmanu za djecu su uputili poziv da održi dodatne radionice, jer su škole procijenile da je ova tema učenicima interesantna i da im nedostaje više informacija iz ove oblasti.

Zainteresovanost i aktivno učestvovanje djece u radionicama iz programa „O tvojim pravima u tvojoj školi“, ali i pozivi koje je Ombudsman za djecu primio od škola da održi dodatne radionice, najbolji su pokazatelj da je korist od ovakvog načina rada sa djecom

višestruka. Ovakvim radionicama, u jednom broju škola pored djece prisustvovali su i pedagozi, psiholozi ili neko od nastavnog osoblja.

Pozivi škola za održavanje dodatnih radionica uglavnom su se odnosili na probleme u vezi sa nasiljem putem interneta te na potrebu dodatne promocije sigurnog i odgovornog korištenja interneta i mobilnih telefona. U saradnji sa mladim savjetnicima, a u skladu sa temom „Stvaraj, poštuj i poveži se: Bolji internet počinje sa tobom“ održane radionice imale su za cilj promociju bezbjedne i odgovorne upotrebe interneta i mobilnih telefona, prednosti interneta, ali i upozorenja na opasnosti, te kako da se djeca nose sa izazovima sa kojima se svakodnevno susreću i zašto je važno da o tome moraju razgovarati sa odraslima.

Program socijalizacije djece - U okviru projekta Socijalizacija djece Republike Srpske, koji se u organizaciji Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite i Javnog fonda za dječiju zaštitu uspješno realizuje još od 2002. godine, u odmaralištu u Bećićima organizovan je boravak za 1800 djece u 14 smjena u periodu od 20. maja do 21. septembra. U odmaralištu su boravila djeca iz svih krajeva Republike Srpske, prvenstveno iz socijalno ugroženih porodica - korisnika prava iz socijalne i dječje zaštite, djeca iz višečlanih porodica, djeca iz populacije porodica boraca, djeca sa posebnim potrebama kao i posebno nadarena djeca, talentovani sportisti, koja se druže deset dana, uz bogat program edukacije, zabave, sportskih aktivnosti.

Boravak djece u odmaralištu je organizovan kroz smjene u trajanju od deset dana, o djeci su brinuli stručni timovi, a svaka smjena ima koordinatora i stručnog saradnika koji imaju veliku obavezu i odgovornost da boravak djece bude bezbjedan i ispunjen brojnim aktivnostima. O zdravlju djece brine medicinski tim, a za sportske aktivnosti anagažovani su sportski stručnjaci, dok su vaspitači i studenti volonteri bili zaduženi da zajedno sa djecom planiraju kreativne radionice i druge zabavno-rekreativne aktivnosti kako bi djeca na najbolji način ispoljila sve svoje potencijale. Do sada je, u okviru Projekta u proteklih 17 godina realizacije, bilo obuhvaćeno preko 30.200 lica, od čega gotovo 25.000 djece najosjetljivijih kategorija iz svih gradova i opština Srpske¹³².

Ombudsman za djecu je organizovao jednodnevnu posjetu djeci u drugoj polovini mjeseca avgusta tokom jedanaeste smjene. U toj smjeni je boravilo 126 djece različitih kategorija iz Zvornika, Kalinovika, Kozarske Dubice, Novog Grada, Stanara i Petrova. Tokom posjete, u društvu koordinatora smjene i upravnika odmarališta, izvršen je obilazak odmarališta, smještajnog prostora, sportskih terena, kuhinje, restorana i plaže koju koriste djeca. Uočeno je i konstatovano da su uslovi u odmaralištu veoma dobri, da odmaralište i prostor u kojem djeca borave omogućava realizaciju projektnih ciljeva, na zadovoljstvo svih učesnika, a posebno djece koja su tu boravila.

Tokom ove posjete odmaralištu, sa djecom su u popodnevним časovima organizovane i održane dvije radionice. Tom prilikom sa djecom je razgovarano o raznim temama, o dječijim pravima u školi i u porodici, sa posebnim naglaskom na njihov utisak o boravku u

---

¹³² Izvor podataka Vlada Republike Srpske www.vladars.net 207. sjednica od 6.12.2018. godine

odmaralištu. U interaktivnoj komunikaciji, djeca su bila vrlo otvorena i izražavali su veliko zadovoljstvo učešćem u projektu i nadu da će opet doći.

Pored radionice sa djecom, održana je radionica sa roditeljima, pratiocima djece sa smetnjama u razvoju. Oni su naveli da je ovaj projekat i program socijalizacije višestruko koristan za njihovu djecu u podsticajno-razvojnog segmentu, ali i za njih kao roditelje radi jačanja njihovih roditeljskih kapaciteta. Istakli su i posebno naglasili za njih veoma značajnu činjenicu da je to njihovim porodicama velika pomoć i podrška, s obzirom na to Fond obezbjeđuje sva neophodna finansijska sredstva.

U okviru ove posjete obavljen je razgovor sa pratećim, stručnim osobljem, a svi sagovornici su iskazali veliko zadovoljstvo učestvovanjem u projektu, naglasili značaj istog za djecu i njihove porodice i iskazali nadu da će se ovaj projekat realizovati i u sljedećim godinama.

S obzirom da ovaj projekat ima razvojni karakter i da se svake godine od strane Fonda i resornog Ministarstva čine napor u njegovom daljem poboljšanju, Ombudsman za djecu je nakon posjete odmaralištu u 2018. godini sačinio Poseban izvještaj u kome su, između ostalog, date i preporuke u cilju daljeg, kontinuiranog razvoja i unapređenje ovog projekta.

Dosadašnji rezultati i ostvareni ciljevi ovog programa su ogromno zadovoljstvo i sreća djece korisnika projekta, ali i njihovih roditelja. Takođe činjenica da djeca i njihovi roditelji, angažovano osoblje, volonteri i lokalne zajednice iz kojih djeca dolaze nemaju primjedbe ni na jedan segment u realizaciji projekta, od prijevoza djece, njihovog smještaja i ishrane, boravka u odmaralištu, je za svaku pohvalu i poštovanje.

Dječija nedjelja - Ombudsman za djecu od osnivanja svake godine u „Dječijoj nedjelji“ realizuje niz aktivnosti na području cijele Republike radi promocije prava djeteta i ukazivanja na potrebu široke pažnje javnosti na potrebe i probleme koji se tiču djece i njihovog odrastanja. Obilježavanje dječije nedjelje je prilika da se kroz dodatne aktivnosti svih institucija i službi ukaže na važnost prepoznavanja potreba svakog djeteta i adekvatnog reagovanja u svim situacijama u kojima se u društvenoj zajednici djeca nađu - u kući, školi, lokalnoj zajednici, medijima.

Obilježavanje Dječije nedjelje se odvija prema Programu koji donosi ministar zdravlja i socijalne zaštite, a na čijoj realizaciji zajednički rade sve institucije koje se bave brigom o djeci.

U okviru obilježavanja Dječije nedjelje, u organizaciji Ombudsmana za djecu, u Banjaluci je održan okrugli sto pod nazivom „*Pravo na predškolsko obrazovanje i vaspitanje u Republici Srpskoj*“, s ciljem da se kroz pregled rezultata istraživanja kojim su obuhvaćene predškolske ustanove u Republici Srpskoj iz privatnog i javnog sektora, utvrdi realno stanje u predškolskom vaspitanju i obrazovanju. U radu okruglog stola učestvovali su predstavnici resornih ministarstava, Republičkog pedagoškog zavoda, prosvjetne

inspekcije, predstavnici predškolskih ustanova iz privatnog i javnog sektora, predstavnici gradske uprave Grada Banja Luka, Doma Rada Vranješević, Centra za obrazovanje, vaspitanje i rehabilitaciju sluha i govora. Analizirano je domaće zakonodavstvo i usklađenost sa međunarodnim standardima u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, kao i primjena propisa koji se odnose na predškolsko vaspitanje i obrazovanje.

Takođe, u okviru manifestacije Dječija nedjelja, Ombudsman za djecu je u saradnji sa Muzejom Republike Srpske i Osnovnom školom „Ivo Andrić“ Banja Luka, organizovao edukativnu radionicu „Komunikacijske vještine“, za đake četvrtih razreda Osnovne škole „Ivo Andrić“. Kroz rad i razgovor sa djecom ukazano im je na njihova prava, ali i njihove obaveze i odgovornosti, sa posebnim naglaskom da svaka nedjelja treba da bude u znaku zaštite dječijih prava. Radionica je bila edukativna i ukazala na značaj saradnje, te imala za cilj da upozna đake da im je stalno na raspolaganju nekoliko načina i mogućnosti komunikacije. Učenici su bili kreativni i kroz igru uloga pokazali da je vježbu bilo nemoguće izvesti bez njihove saradnje.

Obilježavajući Dječiju nedjelu Ombudsman za djecu je na poziv Gradskog menadžera, posjetio Gradsku upravu grada Bijeljina i tom prilikom je razgovarano sa Gradskim menadžerom i njegovim saradnicima o mogućim pravcima međusobne saradnje na unaprijeđenju položaja djece u Bijeljini. Posebno je naglašena potreba podrške talentovanoj djeci. Istim povodom na Trgu u Bijeljini organizovana je prodajna izložba dječijih radova mališana iz vrtića „Čika Jova Zmaj“, a prikupljena sredstva su namijenjena za pomoć djeci sa smetnjama u razvoju, te je obavljena posjeta Dnevnom centru za djecu u riziku.

Predstavnici Ombudsmena za djecu, u okviru obilježavanja Dječije nedjelje posjetili su i Centar za socijalni rad i Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju u Modrići i sa rukovodstvom ustanova razgovarali o manifestaciji, značaju obilježavanja Dječije nedjelje i mogućnostima unaprijeđenja položaja djece u socijalno ugroženim porodicama.

Međunarodni dan prava djeteta - Generalna skupština UN-a je 20. novembra 1959. godine usvojila „Deklaraciju o pravima djeteta“, a trideset godina poslije, 20.novembra 1989.godine, usvojila je „Konvenciju o pravima djeteta“ kao univerzalni međunarodni dokument, i taj dan je proglašen Međunarodnim danom prava djeteta i obilježava se širom svijeta.

U Republici Srpskoj brojne institucije i organizacije, a svake godine ih je sve više, obilježavaju ovaj dan, a to je povod i da odrasli koji rade s djecom dodatno pokažu razumijevanje prava djeteta i njihovo doslovno poštovanje.

Već tradicionalno, na inicijativu Ombudsmena za djecu, Centralna manifestacija obilježavanja Međunarodnog dana prava djeteta se realizuje u školi u kojoj đaci prema podacima Ministarstva prosvjete i kulture i Republičkog pedagoškog zavoda ostvare najbolje rezultate u učenju i vladanju. Cilj izbora škole domaćina je, dakle, da se škole

dodatno motivišu u unaprijeđenju vaspitno-obrazovnog rada i postizanja što boljih rezultata. Ove godine Centralna manifestacija održana je u Osnovoj školi „Vuk Stefanović Karadžić“ u Banjoj Luci. Brojne goste, pozdravila je direktorica škole, a potom su učenici izveli bogat kulturno umjetnički program. Članovi dramske sekcije, na šaljiv i interesantan način pokazali su da nasilje u školi nije primjereno niti dozvoljeno. Nastupio je i školski hor, članovi folklorne sekcije, te plesne i umjetničke grupe, koji su pokazali svoje talente i umijeća, a njihove nastupe prisutni su pozdravili i nagradili aplauzom. Manifestacija je završena pjesmom, kojoj su se pridružili i najmlađi, učenici iz nižih razreda.

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana prava djeteta obavljena je posjeta Osnovnoj školi „Vuk Karadžić“ u Bijeljini, koja je jedina škola u regiji Bijeljina i Semberija, koja ima odjeljenje za djecu sa smetnjama u razvoju, koje pohađa ukupno 25 učenika. Direktor škole je istakao visoku senzibilnost škole za potrebe ovih učenika, u smislu stalnog prilagođavanja objekta, a naročito dodatne edukacije zaposlenih. U školi su dvije učionice namjenski opremljene za potrebe nastave ovih učenika.

Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama iz Doboja, kao i mnogo puta do sada, obilježilo je Međunarodni dan prava djeteta, kojoj su prisustvovali i predstavnici Ombudsmana za djecu. Ovogodišnja proslava protekla je u veseloj i razigrananoj atmosferi. Mališanima su se u „Kutku za djecu“ pridružili i đaci prvaci iz Osnovne škole „Vuk Stefanović Karadžić“.

Međunarodni dan prava djeteta, prilika je da se podsjetimo na obaveze odraslih da djeci omoguće uslove za nesmetan i pravilan psihofizički razvoj, za srećno i bezbrižno djetinjstvo u okruženju, u kojem mogu da ostvare sve svoje potencijale.

Međunarodni dan prevencije vršnjačkog nasilja - obilježava se posljednje srijede u mjesecu februaru s ciljem da se ukaže na prisutnost problema vršnjačkog nasilja i njegove posljedice na razvoj i odrastanje djeteta, te potrebu neophodne saradnje škola i roditelja u prepoznavanju nasilnog ponašanja kod djece i blagovremene reakcije u svakom pojedinačnom slučaju. Ove godine Međunarodni dan prevencije vršnjačkog nasilja obilježen je u Srednjoškolskom centru „Pero Slijepčević“ u Gacku. Učenici su, u saradnji sa profesorima, pripremili bogat program manifestacije, a pridružili su im se i drugari iz Osnovne škole „Sveti Sava“ Gacko, kao i najmlađi iz Dječijeg vrtića Gacko, kako bi svako na svoj način pokazao kako prepoznaje vršnjačko nasilje, kako se bori protiv njega i kako bi na taj način skrenuli pažnju na ovaj sve prisutniji problem. Manifestacija je bila puna emocija i poslala je snažnu poruku da se igrom, pjesmom i plesom, u dobroj prijateljskoj atmosferi u školi, može boriti protiv svake vrste nasilja. Manifestaciji su, pored Ombudsmana za djecu, prisustvovali brojni gosti, predstavnici opštine, centra za socijalni rad, prosvjetni radnici, roditelji i đaci.

Međunarodni dan ljudskih prava - svake godine je prilika da se podsjetimo da su i prava djeteta ljudska prava. UN Konvencija o pravima djeteta je, promovišući ideju da i djeca imaju svoja ljudska prava, postavila temelje novog odnosa prema djeci. Ulažući u

djelu danas, društvo zaista ulaže u svoju budućnost, u kojoj će današnja djeca preuzeti odgovornosti u onoj mjeri i na onaj način kako smo ih tome danas naučili.

Međunarodni dan bezbjednog interneta - Tema ovogodišnjeg obilježavanja Međunarodnog dana bezbjednog interneta bila je „*Stvaraj, poštuj i poveži se: Bolji internet počinje sa tobom*“. U Republici Srpskoj, na inicijativu Ombudsmana za djecu, ovaj dan se obilježavao u proteklih sedam godina. I ove godine Ombudsman za djecu je, u saradnji sa mladim savjetnicima, održao radionice u školama s ciljem promovisanja bezbjedne i odgovorne upotrebe interneta i mobilnih uređaja među djecom i upozorenja na opasnosti koje vrebaju na internetu, i skretanjem pažnje na to da internet može biti korisno sredstvo za razmjenu informacija i sadržaja, ukoliko se sigurno i pametno koristi. Međunarodni dan bezbjednog interneta je prilika da zajedno ukažemo na prisutnost modernih tehnologija u odrastanju naše djece, ali i da djeci pomognemo da se u ovom svijetu pravilno orijentisu, da izbjegnu opasnosti i rizike kojima mogu biti izloženi, da zaštite svoja prava i interesu i da uživaju u realnom svijetu. Međunarodni dan bezbjednog interneta istovremeno je još jedan apel da se tema prednosti, ali i opasnosti interneta drži stalno aktuelnom.

Ombudsman na manifestacijama dječijeg znanja i stvaralaštva - Ombudsman za djecu, svjestan značaja dječijeg znanja i stvaralaštva s posebnom pažnjom stalno prati i podržava sve društvene manifestacije na kojima se predstavlja i podržava dječije znanje i stvaralaštvo. S tim u vezi potrebno je naglasiti da već tradicionalno Vlada Republike Srpske organizuje prijem za učenike osnovnih i srednjih škola koji su ostvarili najbolje rezultate na takmičenjima koje organizuje Republički pedagoški zavod, Malim olimpijskim igrama Republike Srpske i takmičenjima muzičkih škola. Ova manifestacija okuplja veliki broj osnovaca i srednjoškolaca kojima se šalje jasna poruka da njihov rad i postignuti rezultati moraju biti zapaženi i nagrađeni jer su oni budući uspješni naučnici, olimpijci, akademski građani.

Republički pedagoški zavod, već tradicionalno, organizuje manifestaciju u okviru koje učenici osnovnih i srednjih škola, svojim stvaralaštvom, likovnim i literarnim radovima, daruju svojoj Republici najljepše čestitke za rođendan. Na ovim manifestacijama važno je i motivisati djecu i nagraditi ih, ali i odrasle, prije svih njihove nastavnike koji sa njima rade, kako bi im to bio dodatni podsticaj u angažovanju, usmjeravanju i pomaganju djeci kojima je potrebna dodatna stručna pomoć u razvijanju njihovih talenata.

Tradicionalno svake godine povodom školske slave Sveti Sava Grad Banja Luka nagrađuje najbolje učenike osnovnih i srednjih škola, koji su učenjem i vladanjem, ali i vannastavnim aktivnostima, prepoznati od strane nastavničkih vijeća u njihovim školama kao najbolji. Svečanosti, koja je organizovana u Banskom dvoru, prisustvovali su učenici, nastavnici i profesori iz 29 osnovnih i 17 srednjih škola, koji su prigodnim programom predstavili svoje znanje, vještine i talenat. Nagrađenim učenicima uručene su i nagrade kao priznanje za njihov rad, trud i zalaganje. Odjeljenje za obrazovno pedagoški rad Muzeja Republike Srpske već dvanaest godinu, u saradnji sa osnovnim školama iz Republike Srpske organizuje likovne radionice na temu „Muzejski eksponat kao inspiracija“.

U Muzeju Republike Srpske je u periodu od 10-27. aprila 2018. godine održano 30 likovnih radionica u čijem radu je učestvovalo 150 učenika osnovnih škola Republike Srpske. Manifestacija „Proljeće u Muzeju“ omogućila je velikom broju učenika da crtajući u Muzeju iskažu svoj talenat, a u isto vrijeme upoznaju veoma bogatu kulturnu baštinu Muzeja. U Muzeju su bili izloženi najuspješniji učenički radovi, a najtalentovanijoj djeci su uručene zahvalnice. Cilj ovakvih manifestacija i druženja s djecom je poklanjanje dužne pažnje dječijim uspjesima u raznim oblastima umjetnosti, nauke, sporta i ukazivanje na posebnu važnost razvijanja i motivisanja kreativnosti kod djece.

Razvijanje i stalno motivisanje kreativnosti kod djece, blagovremeno pomaganje i podsticanje razvoja dječijeg talenta u različitim oblastima kulture, umjetnosti, sporta, istraživanja, pronalazaštva, treba da bude podržano od nadležnih ustanova, ali i pojedinaca u društvenoj zajednici.

VII SARADNJA SA NEVLADINIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

Uloga nevladinog sektora usmjerenog je, prije svega, na podizanje svijesti građana o ljudskim pravima uopšte i posebno prava djeteta, njihovom ostvarivanju i zaštiti. Za Ombudsmana za djecu aktivnosti ovih organizacija su vrlo važan izvor informacija o povredi prava djeteta, posebno marginalizovanih grupa i uopšte o stepenu funkcionisanja sistema zaštite prava djece.

Partnerstvo javnog sektora sa nevladnim organizacijama je veoma koristan instrument za prepoznavanje funkcionisanja sistema zaštite, potreba izmjena postojećih zakonskih rješenja ili davanja zajedničih inicijativa za donošenje novih zakona i drugih propisa kojima se reguliše oblast zaštite prava djece i uopšte unaprijeđenja sistema zaštite prava djece.

Ombudsman za djecu podsjeća i da je jedna od preporuka UN Komiteta za prava djeteta da se poveća stepen saradnje sa nevladnim sektorom.

Ombudsman za djecu je i tokom 2018. godine učestvovao na brojnim događajima (radionicama, javnim tribinama, okruglim stolovima, konferencijama, manifestacijama, i sl.) koje su organizovala razna udruženja s ciljem usmjeravanja pažnje javnosti na probleme s kojima se susreću djeца.

U izvještajnom periodu nastavljena je saradnja sa:

- UNICEF je fondacija Ujedinjenih nacija koja u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini sarađuje sa brojnim institucijama i nevladnim organizacijama, s ciljem unaprijeđenja brige i podrške za djecu u različitim resorima. Ombudsman za djecu i UNICEF, direktno ili putem saradnje s nevladnim organizacijama, aktivno sarađuju već godinama, o brojnim temama. Ombudsman za djecu posebno ističe da je izvještajnom periodu, Kancelarija UNICEF-a u Bosni i Hercegovini pokrenula „U-Report BiH”, onlajn platformu koja se koristi u četrdeset zemalja svijeta, kako bi podržali angažovanje i učestvovanje mladih u procesima donošenja odluka i time unaprijedili pravo djece na mišljenje i participaciju zagarantovano Konvencijom o pravima djeteta. Zvanična prezentacija onlajn platforme održana je u Sarajevu, 3.12.2018. godine. Takođe, u Sarajevu je 13. i 14.09.2018. godine održana regionalna konferencija: „Djeca u medijskom prostoru” s ciljem razmjene znanja i iskustava u stvaranju medijskih sadržaja u najboljem interesu djeteta.
- UG „Otaharin”, Bijeljina - Saradnja koja je započela istraživanjem o prosjačenju djece u Republici Srpskoj, nastavljena je i tokom 2018. godine kroz razmjenu mišljenja sa predstavnicima udruženja i dobijanja dodatnih informacija o mjerama koje preduzimaju u zaštiti ove posebno osjetljive kategorije djece. U toku 2018. godine, za

roditelje koji su članovi ovog udruženja Ombudsman za djecu je organizovao posebnu radionicu na kojoj se razgovaralo o najznačajnijim problemima koji se tiču njihove djece. Prije svega tema je bila neredovno pohađanje nastave, tj. razlozi izostajanja iz škole ili uopšte neupisivanje u školu. Prisutnim roditeljima ukazano je na važnost obrazovanja i njihovu odgovornost, kao i o problemima i posljedicama prosjačenja kojoj su izložena njihova djeca.

- WORLD VISION - U 2018. godini nastavljena je saradnja sa ovom međunarodnom nevladinom organizacijom. World Vision je u izvještajnom periodu izvršio istraživanje „*Zanemarivanje djece, kao oblik nasilja nad djecom, znanje stavovi i ponašanja u BiH*“ čiji rezultati su prezentovani na konferenciji u Sarajevu 21.10.2018. godine. U cilju mobilizacije svih subjekata zaštite u zaštiti djece od različitih oblika zanemarivanja, na konferenciji je pokrenuta i kampanja „*Vrijedni pažnje*“ kojoj su svoj doprinos dali i predstavnici Ombudsmana za djecu.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je imao stalne i povremene aktivnosti i kontakte sa brojnim drugim nevladnim organizacijama koje djeluju u raznim oblastima zaštite ljudskih prava i sloboda, uključujući i omladinske organizacije, kao npr:

- Udruženje građana „Budućnost“, Modriča,
- Udruženje građana djece s posebnim potrebama „Mala kuća“, Dobojski,
- Udruženje djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Tračak nade“, Foča,
- Udruženje građana za edukaciju „Tvoja riječ“, Banja Luka,
- Dječiji edukativni centar „Svjetlice“, Banja Luka,
- Udruženje „Djeca svjetlosti“, Banja Luka,
- Udruženje „Zdravo da ste“, Banja Luka,
- Humanitarna organizacija „Savez za djecu, mlađe i porodicu RS“, Bijeljina,
- Udruženje „Iskra“, Banja Luka,
- „Udružene žene“, Banja Luka,
- Fondacija „Lara“, Bijeljina,
- In Fondacija, Banja Luka
- Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja „Ženski centar“, Trebinje,
- Udruženje „Nova Generacija“, Banja Luka,
- Fondacija centar za pomoć djeci sa smetnjama u razvoju Dobojski i dr.

VIII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu ukazuju na povrede prava djeteta po različitim osnovama i odnose se na gotovo sve oblasti odrastanja djeteta. Reakcija Ombudsmana za djecu po zaprimljenoj prijavi dobrim dijelom je uslovljena prepoznavanjem problema i adekvatnim reagovanjem odgovorne strane - službe ili institucije na koju se prijavom ukazuje. Ako se traženi odgovor ne dostavi uopšte ili se ne dostavi u ostavljenom roku ili, što je vrlo često prisutno, dostavljeni odgovor nije odgovor na navode o povredi prava djeteta, postupanje Ombudsmana za djecu se prolongira, a time i nezadovoljstvo podnosioca prijave pojačava.

S obzirom da najveći broj žalbi po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu ukazuju na povrede prava djeteta koje su u nadležnosti centara za socijalni rad, to Ministarstvo zdravljia i socijalne zaštite spada u red onih ministarstava kojem se Ombudsman za djecu vrlo često obraća, po različitim osnovama.

Iako najveći broj centara/službi za socijalni rad dostavljaju Ombudsmanu za djecu tražene odgovore u ostavljenom roku, problem je kada ti odgovori nisu potpuni i kada jasno ne definišu koje mjere i radnje su preduzeli u zaštiti prava djeteta, a što se od njih i najčešće traži. U takvim situacijama Ombudsman za djecu se ponovo obraća centru za socijalni rad sa istim zahtjevom, a sve to dodatno usporava postupke koji su u toku. Centri vrlo često u svojim odgovorima ističu brojne probleme u primjeni Porodičnog zakona, ali i problem nedefinisanih procedura postupanja u različitim segmentima, što dovodi do različitog pristupa u istim situacijama. Različit pristup dovodi do povrede prava djeteta i resorno ministarstvo mora preduzeti dodatne mjere i aktivnosti kako bi se obezbijedio jednak pristup u ostvarivanju prava djece, posebno djece bez roditeljskog staranja i njihovog zbrinjavanja.

Pored Ministarstva zdravljia i socijalne zaštite, sve veći broj prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u obrazovnom sistemu, doveo je i do većeg broja obraćanja Ombudsmana za djecu Ministarstvu prosvjete i kulture, po različitim osnovama, najčešće vezano za sistemsko definisanje određenih pitanja.

Jedan od problema na koji se ukazuje su i česte izmjene zakona, a koje ne prate i potrebni podzakonski akti. Tako npr. u 2017.godini donesen je Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, koji obavezuje na donošenje Pravilnika o disciplinskoj odgovornosti učenika, ali taj pravilnik nije donesen ni do kraja 2018.godine. Pored toga izostaje potreban nadzor u obavezi vaspitnoobrazovnih ustanova na donošenju odgovarajućih opštih akata i posebno njihovo usklađivanje sa izmjenama zakona.

U zaštiti prava i interesa djece, u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, Ombudsman za djecu se i u izvještajnom periodu obraćao inspekcijskim službama, najčešće Prosvjetnoj inspekciji. I ovim izvještajem, kao i predhodnim, posebno se ukazuje da blagovremeno djelovanje inspekcijskih službi u pojedinačnim slučajevima, treba da preventivno djeluje ne samo na kontrolisani organ, već i na sve druge. Zato se aktivnosti

u jačanju inspekcijskih službi moraju usmjeriti na njihovo preventivno djelovanje, na način da su njihovi nalazi, koji ne uključuju podatke o školi i posebno ne o učeniku, već o prisutnosti problema, o pojavi, dostupni ne samo školi u kojoj su vršili nadzor već i svim drugim školama. Takvi pokazatelji nisu sadržani ni u njihovim godišnjim izvještajima, jer se istima ukazuje samo na broj izvršenih nadzora, ali ne i na prisutan problem i odnos inspekcije prema utvrđenim propustima.

Ombudsman za djecu je i u izvještajnom periodu ostvario saradnju sa jednim brojem predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola koje su bile obuhvaćene planiranim aktivnostima Ombudsmana za djecu vezano za edukaciju djece o njihovim pravima i promociju dječijeg znanja i stvaralaštva, ali i po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u vaspitno obrazovnim ustanovama. Saradnja sa vaspitno obrazovnim ustanovama može se ocijeniti kao zadovoljavajuća - škole dostavljaju tražene odgovore, spremne su na saradnju, međutim i same vrlo često ukazuju na probleme postojećeg normativnog okvira i nedostatak definisanih jasnih pravila i procedura u mnogim oblastima, a što za posledicu ima povredu prava i interesa djeteta.

Saradnja sa školama za Ombudsmana za djecu je posebno važna jer doprinosi boljem razumijevanju uloge Ombudsmana za djecu i poboljšava ne samo komunikaciju Ombudsmana za djecu sa djecom u školama, već i komunikaciju učenika i nastavnika, stručnih službi i uprava škole i doprinosi boljom saradnjom roditelja i nastavnika, koja, nažalost, nije na potrebnom nivou.

Ombudsman za djecu je kao i svih prethodnih godina ostvario posebno dobru saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po različitim pitanjima zaštite prava djece.

Saradnju sa Javnim fondom dječije zaštite Ombudsman za djecu je ostvario od samog početka svoga rada. Ta saradnja nije vezana za prijave o povredi prava djeteta - Ombudsman za djecu nije primio prijave o povredi prava djeteta koje se odnose na Javni fond za dječiju zaštitu, već na realizaciju projekta socijalizacije djece u Republici Srpskoj koji se godinama uspješno odvija na zadovoljstvo i djece i njihovih roditelja i sigurno je jedan od najuspješnijih projekata u Republici Srpskoj.

Saradnja Ombudsmana za djecu je nastavljena i sa Muzejem Republike Srpske, koji je ove godine bio inicijator zajedničkog djelovanja u promociji prava djeteta na čemu njegova Pedagoška služba radi već deset godina i svake je godine sve vidljivija.

Zakonom o ombudsmanu za djecu, član 7. utvrđeno je da je Ombudsman za djecu ovlašten da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge ne samo zakona već i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta. Nažalost, ova ovlaštenja Ombudsman za djecu u izvještajnom periodu nije koristio, iz prostog razloga što u postupku pripreme propisa i donošenju podzakonskih akata nije ni obavješten ni pozvan za dostavljanje mišljenja.

S obzirom da je u maju 2018.godine otvorena kancelarije Ombudsmana za djecu u Bijeljini, to je u izvještajnom periodu intenzivirana saradnja sa lokalnim zajednicama Bijeljina, Zvornik i Ugljevik sa ciljem približavanja Ombudsmana za djecu i njenih ovlaštenja kako nadležnim opštinskim službama, vaspitno obrazovnim ustanovama i ustanovama socijalnog staranja, tako i djeci, njihovim roditeljima i nevladinim organizacijama. Načelnici ovih lokalnih zajednica izrazili su punu spremnost na saradnju i podršku Ombudsmanu za djecu u njegovom radu.

U izvještajnom periodu, poslije dugogodišnje i uspješne saradnje sa opštinom Modriča, Ombudsman za djecu organizuje i uredovne dane u Modriči, jednom mjesечно u prostorijama Centra za socijalni rad.

IX ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Mediji su, i tokom izvještajnog perioda, pokazali veliko zanimanje za aktivnosti Ombudsmana za djecu koji je, s ciljem da svoje djelovanje učini što vidljivijim i bližim onima zbog kojih je i uspostavljen, na prvom mjestu djeca i zaštita njihovih prava, bio otvoren za medije i nastavio sa praksom dobre saradnje.

Ombudsman za djecu ima zakonom utvrđenu nadležnost da obavještava javnost o stanju prava djeteta, da ukaže na sistemske nedorečenosti u prepoznavanju osnovnih zahtjeva i principa Konvencije u ostvarivanju prava djeteta i njegovo zaštiti, da ukaže na propuste u radu institucija i službi i sprečavanje budućih sličnih pojava, ali i edukaciji, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i posebno zaštite prava djeteta.

Mediji doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama. Primjetna je sve veća prisutnost djece u sredstvima javnog informisanja, kao i napredak u izvještavanju, posebno kada se radi o djeci žrtvama nasilja i zlostavljanja.

Vrlo je važno izvještavati o svim temama i problemima koji se tiču djece, ali na način da dijete ne bude dodatno povrijeđeno.

Iзвještavanje na način koji nije u najboljem interesu djeteta: opisivanje pojedinačnih događaja sa podacima iz kojih se dijete može lako prepoznati (inicijali djeteta, ime roditelja, objavljivanje fotografije, škola koju ide, podataka o porodičnim prilikama), dodatno ugrožava dijete - prije svega njegovo pravo na zaštitu privatnosti.

To istovremeno može obeshrabriti prijavljivanje različitih oblika nasilja nad djecom, jer i roditelji i djeca poučeni nekim iskustvima, žele se zaštитiti od situacije da su povjerljivi podaci iz njihovog života sada javno objavljeni.

Da su mediji prepoznali ulogu i važnost Ombudsmana za djecu u promociji prava djeteta i njegovo zaštiti pokazuju i zahtjevi upućeni Ombudsmanu za djecu i teme koje su obrađivali. U izvještajnom periodu ostvarena su učešća Ombudsmana za djecu u radio i televizijskim emisijama, štampanim medijima, a za informisanje javnosti korištena su različita sredstva, intervju po pozivu medija kroz odgovore na razne teme, saopštenja za javnost, okrugli stolovi i ostali načini komunikacije.

Prema evidenciji, u izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je zaprimio 84 zahtjeva novinara kojima se traži stav Ombudsmana za djecu o različitim pitanjima dječijeg odrastanja.

Najčešće je interesovanje medija bilo usmjereni na probleme u oblasti obrazovanja, nasilje u porodici nad maloljetnom djecom, vršnjačko nasilje, zabranu fizičkog kažnjavanja djece, slučajeve seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djece, zloupotrebe djece na

internetu. Ombudsman za djecu je putem medija upozorio i na moguće zloupotrebe djece u političke svrhe u predizbornoj kampanji i maloljetnickoj delinkvenciji.

Mediji su bili zainteresovani za slučaj zabrane pohađanja nastave dječaku sa posebnim potrebama kojem nije dozvoljeno da nastavi školovanje u Srednjoškolskom centru Rudo. Novinari su postavljali i pitanja vezana za skup „Pravda za Davida” u Banjaluci o čemu se Ombudsman za djecu oglasio i posebnim saopštenjem za javnost.

Novinare je zanimalo i zašto djeца sa poteškocama u razvoju nemaju udžbenike u inkluzivnoj nastavi u školskom sistemu, uvodjenje vjeronauke u srednje škole, predškolskom vaspitanju i korišćenju kamera u vrtićima u bezbednosne svrhe i da li to narušava pravo na privatnost mališana, obavljanje društveno - korisnog rada maloljetničkih delikvenata, kao i pitanja hraniteljskih porodica i problema sa kojima se susreću. Interes medija bio je usmjeren i na registar pedofila, usvajanje djece, dječiji dodatak, javne kuhinje, maloljetničke brakove, siromaštvo djece i šta preduzeti da se popravi njihov položaj, alimentaciji i osnivanju Alimentacionog fonda.

Izvještavanje medija o povredi prava djeteta je bio osnov i za postupanje Ombudsmana za djecu i traženje odgovora od odgovorne strane o mjerama koje su preduzeli ili moraju preduzeti u zaštiti prava i interesa djeteta. Istovremeno, izvještavanja medija o povredi prava djeteta u pojedinačnim slučajevima, bili su razlog za obraćanje Ombudsmansu za djecu od strane nadležnih službi i trećih lica.

Za informisanje javnosti Ombudsman za djecu je koristio i lične kontakte sa različitim ciljnim grupama (savjeti učenika, posjete školama, vrtićima, roditeljski sastanci, savjeti roditelja, saradnja sa institucijama...), ali i kontakte sa nevladinim organizacijama koje rade u oblasti zaštite prava djeteta, što je za Ombudsmansa za djecu posebno važno.

Ombudsman za djecu je i u izvještajnom periodu nastavio kontakt sa nadležnim ustanovama i službama, prije svega sa školama i centrima za socijalni rad, kako u radu na pojedinačnim predmetima, tako i u predlaganju sistemskih rješenja.

Ombudsman za djecu će i u narednom periodu nastaviti dobru saradnju sa medijima zbog jačanja sistema dječje zaštite, a što između ostalog zahtijeva i izvještavanje o svim pitanjima dječijeg odrastanja. Ali podsticaće i druge subjekte zaštite da svoj rad sa djeecom učine dostupnim javnosti, te dodatnim aktivnostima podsticati veću ulogu struke i stručnjaka različitih profila koji se bave brojnim pitanjima dječijeg odrastanja.

X OSTALE AKTIVNOSTI

Ombudsman za djecu je u protekloj godini ostvario saradnju sa drugim institucijama, organizacijama, sa osnovnim i srednjim školama, nevladinim organizacijama, vrtićima i ostalim organizacijama i ustanovama. Pitanja i problemi prava djece, zakonska rješenja u oblastima koje se tiču djece i dugogodišnje iskustvo stručnjaka, doprinijelo je međusobnoj saradnji i okupljanju, kroz različite manifestacije, okrugle stolove, konferencije, posjete ustanovama i organizacijama.

Međunarodne konferencije – Ombudsman za djecu je učestvovao na sljedećim konferencijama:

- Sarajevo, 13-14.09.2018. godine - Regionalna konferencija „Djeca u medijskom prostoru”, u organizaciji UNICEF-a,
- Pariz, 19-21.09.2018. godine - Godišnja konferencija i Generalna skupština mreže evropskih ombudsmena - ENOC, na temu „Mentalno zdravlje djece: dobrobit i prava djeteta”. Domaćin konferencije je bila kancelarija francuskog Zaštitnika prava, koju je predstavljala g-đa Geneviève Avenard, zamjenik zaštitnika za djecu,
- Banja Luka, 25-26.10.2018. godine - VII Međunarodna konferencija „Bezbjednost saobraćaja u lokalnoj zajednici”, u organizaciji Ministarstva saobraćaja i veza i Agencije za bezbjednost saobraćaja, pod pokroviteljstvom Savjeta za bezbjednost saobraćaja,
- Sarajevo, 20.11.2018. godine - Regionalna konferencija „Inkluzivno obrazovanje i aktivne politike za najbolji interes djeteta”, u organizaciji Vijeća za djecu BiH, koje djeluje pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH,
- Sarajevo, 10.12.2018. godine - Konferencija „Međuvršnjačko nasilje na osnovu različitosti – razmjena iskustava i razgovor o strategijama borbe protiv vršnjačkog nasilja”, u organizaciji Sarajevskog otvorenog centra.

Po pozivu organizatora - Ombudsman za djecu je učestvovao na sljedećim događajima u toku 2018. godine:

- Banja Luka, 25.01.2018. godine, Okrugli sto „Djeca u medijima” u organizaciji Radio-televizije Republike Srpske,
- Banja Luka, 26.01.2018. godine, Svetosavske svečanosti, dodjela nagrada učenicima osnovnih i srednjih škola – Grad Banja Luka
- Banja Luka, 07.02.2018. godine, Promocija knjige „Predškolski program i dječiji razvoj”, u organizaciji Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske,
- Banja Luka, 28.02.2018. godine, Međunarodni dan prevencije vršnjačkog nasilja „Prijatelji se stiču, a ne dodaju” u organizaciji NVO „Genesis Project”,
- Gacko, 28.02.2018. obilježavanje Međunarodnog dana prevencije vršnjačkog nasilja u Srednjoškolskom centru „Pero Slijepčević”, Gacko,
- Banja Luka, 21.03.2018. godine, Međunarodni dan osoba sa Daun sindromom, manifestacija „Ja, sličan tebi, postojim” u organizaciji „Dajte nam šansu-Zvjezdice”,

- Banja Luka, 27.03.2018. godine, Okrugli sto o prevenciji nasilja u školama, u organizaciji Udruženja za razvoj društva „Kap”,
- Banja Luka, 02.04.2018. godine, Svjetski dan svjesnosti o autizmu, tribina „Autizam govori srcem” u organizaciji Udruženja građana Centar za edukaciju „Tvoja riječ”,
- Banja Luka, 17.04.2018. godine, Memorijalna akademija „Svako dijete-nebo na zemlji” u organizaciji Republičkog centra za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica,
- Foča, 15.05.2018. godine, Međunarodni dan porodice „Porodica je mjesto gdje počinje život i gdje se ljubav nikad ne završava”, u organizaciji Ministarstva porodice, omladine i sporta Republike Srpske u saradnji sa JU Dječiji vrtić „Čika Jova Zmaj”,
- Banja Luka, 15.05.2018. godine, radionica „Muzejski eksponat kao inspiracija” u saradnji sa osnovnim školama Republike Srpske, u okviru tradicionalne manifestacije „Proljeće u muzeju”, izložba učeničkih likovnih radova,
- Doboj, 15.05.2018. Međunarodni dan porodice „Dome slatki dome” izložba u Narodnoj biblioteci,
- Bijeljina, 14-15.05.2018. godine, Međunarodni dan porodice, Dječiji festival „Radost Bijeljine” u organizaciji Udruženja građana „Mama M”,
- Banja Luka, 15-16.05.2018. godine, Radionica o povredama djece i bezbjednosti u saobraćaju u organizaciji Kancelarije Svjetske zdravstvene organizacije za BiH,
- Doboj, 17.05.2018. godine, Međunarodni dan porodice, Manifestacija „Dječiji život je poput komada papira na koji svako ostavlja bilješku” u organizaciji Udruženja porodica sa četvoro i više djece „Budućnost 4” Doboj,
- Bihać, 23-24.05.2018. godine, Četvrta godišnja konferencija o stanju ljudskih prava i sloboda u BiH u organizaciji Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH uz podršku misije OSCE-a u BiH,
- Bijeljina, 23-25.05.2018. godine, Dani socijalne, porodične i dječje zaštite „Procjena i tretman korisnika socijalne zaštite” u organizaciji Saveza udruženja stručnik radnika socijalne djelatnosti Republike Srpske,
- Donji Podgradci, 26-27.05.2018. godine, Prvo međunarodno druženje djece sa posebnim potrebama „Svi smo dio vas” u organizaciji Udruženja za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim licima Gradiška,
- Banja Luka, 04.06.2018. godine, Međunarodni dan nedužne djece žrtava nasilja, Savjet za djecu Republike Srpske „Niko ne smije da toleriše nasilje nad djecom” u organizaciji Ministarstva porodice, omladine i sporta Republike Srpske,
- Banja Luka, 04.06.2018. godine, Međunarodni dan nedužne djece žrtava nasilja, manifestacija u Osnovnoj školi „Sveti Sava”,
- Istočno Sarajevo, 04.06.2018. godine, Međunarodni dan nedužne djece žrtava nasilja, tribina „Premostimo tišinu” u organizaciji Udruženja građana „Ženski interaktivni ruralni centar”,
- Bijeljina, 01.10.2018. godine, obilježavanje dječje nedelje „Vjerujem u sebe” Centar za socijalni rad Bijeljina,
- Banja Luka, 31.10.2018. godine, Okrugli sto „Prijedlog dopune Porodičnog zakona Republike Srpske” u organizaciji Fondacije „Ženski centar Trebinje”,
- Bijeljina, 16.11.2018. godine, Okrugli sto u okviru projekta „BRIGHTTALL” – Osnovno pravo na obrazovanje za svu djecu u BiH, u organizaciji omladinskog centra „Remont”,

- Bijeljina, 19.11.2018. godine, Međunarodni dan prava djeteta u Osnovnoj školi „Vuk Karadžić“ Bijeljina,
- Banja Luka, 20.11.2018. godine, Centralna manifestacija Dječije nedelje u Osnovnoj školi „Vuk Stefanović Karadžić“ Banja Luka,
- Doboј, 20.11.2018. godine, Međunarodni dan prava djeteta u Osnovnoj školi „Vuk Stefanović Karadžić“ Doboј,
- Bijeljina, 03.12.2018. godine, Međunarodni dan osoba sa invaliditetom, grad Bijeljina
- Doboј, 03.12.2018. godine, Međunarodni dan osoba sa invaliditetom, Manifestacija „Rastimo kao jedno, bolji smo zajedno“,
- Banja Luka, 07.12.2018. godine, Konferencija „Razvoj hraniteljstva u Republici Srpskoj“, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite uz podršku UNICEF-a BiH,
- Banja Luka, 14.12.2018. godine, Nikoljdanska svečanost u JU Dom „Rada Vranješević“,
- Banja Luka, 14.12.2018. godine, Nikoljdanska svečanost „Dr Miroslav Zotović“.

Ombudsman za djecu je organizovao:

- Banja Luka, 02.10.2018. godine - edukativna radionica djeci Osnovne škole „Ivo Andrić“ Banja Luka u saradnji sa Muzejom Republike Srpske,
- Banja Luka, 03.10. 2018. godine - Okrugli sto „Pravo na predškolsko obrazovanje i vaspitanje u Republici Srpskoj“ povodom obilježavanja Dječije nedelje,
- Foča, 10.10.2018. godine - Okrugli sto „Zaštita prava djece i borba protiv nasilja“, u saradnji sa JZU Univerzitetska bolnica Foča i Centrom za zlostavljanu i zanemarenju djecu,
- Doboј, 11.12.2018. godine - Okrugli sto „Prevencija upotrebe duvana i alkohola među djecom i omladinom“.

XI IZVRŠENJE BUDŽETA

RB	Analitički konto	NAZIV KONTA	IZNOS U KM
	4111	Rashodi za lična primanja zaposlenih	656,837.17
I	411100	Rashodi za bruto plate	613,093.05
1	4111-11	Rashodi za osnovnu platu	350,492.92
2	4111-12	Rashodi za osnovnu platu-porez na dohodak	32,718.39
3	4111-31	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada	27,292.97
4	4111-36	Rashodi za uvećanje osnovne plate-porez na dohodak	1,100.73
6	4111-92	Rashodi za doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje	112,823.35
7	4111-95	Rashodi za doprinose zdravstveno osiguranje	73,418.36
8	4111-97	Rashodi za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti	4,845.56
9	4111-98	Rashodi za doprinose za dječiju zaštitu	10,400.77
II	4112	Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih po osnovu rada	6,829.95
1	4112-11	Rashodi za naknade za prevoz na posao i s posla	4,453.00
2	4112-61	Rashodi po osnovu dnevničica za službena putovanja u zemlji(neto)	1,720.00
3	4112-62	Rashodi po osnovu dnevničica za službena putovanja u inostranstvu(neto)	656.95
III	4113	Rashodi po osnovu plata zaposlenih za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i istalih naknada plata	18,699.79
1	4113-11	Rashodi za naknadu plata za vrijeme bolovanja koji se ne refundiraju	5,661.56
2	4113-12	Rashodi za naknadu plata za vrijeme porodiljskog odsustva koji se ne refundiraju	868.12
3	4113-17	Rashodi za naknadu plata za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i istalih naknada plata koje se ne refundiraju-porez na dohodak	1,867.66
4	4113-18	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada za vrijeme bolovanja	283.23
6	4113-92	Rashodi za doprinose na naknadu plata za penzijsko i invalidsko osiguranje za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i istalih naknada koje se ne refundiraju	5,776.32
7	4113-93	Rashodi za doprinose na naknadu plata za zdravstveno osiguranje za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i istalih naknada koje se ne refundiraju	3,511.32
8	4113-94	Rashodi za doprinose na naknadu plata za osiguranje od nezaposlenosti za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i istalih naknada koje se ne refundiraju	234.13
9	4113-95	Rashodi za doprinose na naknadu plata za dječiju zaštitu za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i istalih naknada koje se ne refundiraju	497.45
IV	4114	Rashodi za otpremnine i jednokratne pomoći (bruto)	1,699.00
1	4114-12	Rashodi za novčane pomoći prilikom rođenja djeteta	1,699.00
V	4121	Rashodi po osnovu zakupa	42,780.96
1	4121-12	Rashodi za zakup poslovnih objekata i prostora	42,780.96
VI	4122	Rashodi po osnovu utroška energije, komunalnih, komunikacionih i transportnih usluga	28,393.64

1	4122-11	Rashodi po osnovu utroška električne energije	3,558.63
2	4122-12	Rashodi za centralno grijanja	8,004.17
3	4122-21	Rashodi za uslugu vodovoda i kanalizacije	410.38
4	4122-22	Rashodi za usluge odvoza smeća	807.54
5	4122-23	Rashodi za usluge deratizacije	35.10
6	4122-24	Rashodi za usluge održavanja čistoće	2,346.99
7	4122-31	Rashodi za usluge korišćenja usluga fiksнog telefona	5,189.25
8	4122-32	Rashodi za usluge korišćenja usluga mobilnog telefona	2,043.46
9	4122-33	Rashodi za usluge korišćenja interneta	2,078.03
10	4122-34	Rashodi za poštanske usluge	1,791.85
11	4122-39	Rashodi za ostale komunikacione usluge-iznajmljena linija	2,128.24
VII	4123	Rashodi za režijski materijal	2,964.42
1	4123-11	Rashodi za kompjuterski materijal	514.14
2	4123-12	Rashodi za obrazce i papir	461.36
3	4123-13-	Rashodi za registratore, fascikle i omote	72.85
4	4123-19	Rashodi za ostali kancelarijski materijal	0.00
5	4123-29	Rashodi za ostali materijal za održavanje čistoće	1,136.07
6	4123-31	Rashodi za dnevnu štampu	195.00
7	4123-32	Rashodi za službena glasila	290.00
8	4123-33	Rashodi za stručne časopise	295.00
VIII	4125	Rashodi za tekuće održavanje	3,743.95
1	4125-14	Rashodi za molerske radove	408.99
2	4125-29	Rashodi za ostale usluge i materijal za tekuće popravke i održavanje ostalig građevnskih objekata	36.90
3	4125-31	Rashodi za tekuće održavanje prevoznih sredstava	2,046.21
4	4125-32	Rashodi za tekuće održavanje kancelarijske opreme	796.99
5	4125-33	Rashodi za tekuće održavanje komunikacione opreme	402.16
6	4125-39	Rashodi a ostale usluge i materijal za tekuće popravke i održavanje opreme	52.70
IX	4126	Rashodi po osnovu putovanja i smještaja	8,469.77
1	4126-12	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u zemlji	622.80
2	4126-13	Rashodi po osnovu javnog prevoza na službenim putovanjima u zemlji	70.50
3	4126-14	Rashodi po osnovu prevoza ličnim vozilima na službenim putovanjima u zemlji	147.20
4	4126-19	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u zemlji	365.50
5	4126-22	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u inostrastvu	837.00
6	4126-23	Rashodi po osnovu javnog prevoza na službenim putovanjima u inostranstvu	1,653.35
7	4126-31	Rashodi po osnovu utroška benzina	4,773.42
X	4127	Rashodi za stručne usluge	5,158.95
1	4127-21	Rashodi za osiguranje vozila	976.05
2	4127-25	Rashodi za osiguranje zaposlenih	485.50
3	4127-31	Rashodi za usluge štampanja, grafičke obrade, kopiranja i sl.	1,846.75
4	4127-32	Rashodi za usluge objavlјivanja tendera, oglasa i informativnih tekstova	52.50
5	4127-39	Rashodi za ostale usluge informisanja	209.43
6	4127-62	Rashodi za usluge vještačenja	50.00

7	4127-73	Rashodi za usluge održavanja licenci	720.72
8	4127-99	Rashodi za ostale stručne usluge	818.00
XI	4129	Ostali nekласификовани rashodi	8,526.79
1	4129-22	Rashodi po osnovu kotizacija za seminare, savjetovanja i simp. za zaposlene	927.00
2	4129-41	Rashodi po osnovu reprezentacije u zemlji	487.47
3	4129-43	Rashodi po osnovu organizacije prijema, manifestacija i sl.	1,161.23
4	4129-44	Rashodi za poklone(novogodišnji paketići)	450.68
5	4129-72	Rashodi po osnovu doprinosa za profesionalnu rehabilitaciju invalida	1,287.90
6	4129-73	Rashodi za takse i naknade za registraciju vozila	1,657.13
7	4129-92	Rashodi po osnovu članarina	2,181.41
8	4129-99	Ostali nepomenuti rashodi	373.97
XII	5113	Izdaci za nabavku postrojenja i opreme	2,910.00
1	5113-27	Izdaci za nabavku ostale kancelarijske opreme	465.28
2	5113-35	Izdaci za nabavku računarske opreme	2,444.72
XIII	5161	Izdaci za zalihe sitnog inventara, auto-guma, odjeće, obuće i sl.	372.00
1	5161-42	Izdaci za zalihe auto-guma	372.00
XIV	6381	Ostali izdaci iz transakcija sa drugim jedinicama vlasti	16,515.38
1	6381-11	Izdaci za naknade plata za porodiljsko odsustvo koje se refundira od fonda obaveznog socijalnog osiguranja	16,515.38
1	ODOBREN BUDŽET ZA 2018.GODINU		763,100.00
2	UKUPNO REALIZOVANO U 2018.GODINI		760,157.65
3	OSTALO OD UKUPNO ODOBRENIH SREDSTAVA		2,942.35

XII PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2019. GODINU

Kao i u dosadašnjem radu, Ombudsman za djecu će i u 2019. godini preuzimati sve potrebne aktivnosti u skladu sa svojim zakonom utvrđenim ovlaštenjima, a naročito:

- Pratiti usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djece sa Ustavom Republike Srpske, UN Konvencijom o pravima djeteta i drugim međunarodnim dokumentima.
- Pratiti primjenu zakona i drugih propisa u oblasti zaštite prave i interesa djece od strane nadležnih organa, ustanova, službi i svih drugih subjekta i predlagati mjere i aktivnosti na otklanjanju uočenih povreda, odnosno, opštem unaprijeđenju sistema zaštite.
- Zauzimati mišljenja i stavove o nacrtima, odnosno, prijedlozima zakona i drugih propisa u oblasti promocije i zaštite prava i interesa djece.
- Sprovesti sveobuhvatno istraživanje u oblasti ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu djece i na osnovu utvrđenih rezultata zauzeti stav i uputiti potrebne preporuke.
- Preuzimati i podržati aktivnosti za promociju redovne vakcinacije djece.
- Insistirati na donošenju i objavljivanju Godišnjeg izvještaja o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju djece u skladu sa Preporukom broj: 126-3-PŽS-3/17 od 01.03.2017. godine i posebnim izvještajem Ombudsmana, a na koje se ukazuje i ovim izvještajem.
- Podsticati sve subjekte koji na bilo koji način vode brigu o djeci da svoj rad sa djecom učine transparentnim, uključujući i svoja unutrašnja opšta akta.
- Preuzimati i sve druge potrebne aktivnosti u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja s ciljem unaprijeđenja sistema zaštite i promocije dječijih prava.

Ombudsman za djecu će u toku 2019. godine pokrenuti nove i ponovo insistirati na već ranije upućenim inicijativama, odnosno, preporukama, a naročito za:

- Izmjene i dopune Porodičnog zakona na koje se ovim izvještajem ukazuje.
- Donošenje Zakona o alimentacionom fondu za djecu.
- Donošenje novog Zakona o sportu na što se ukazuje i ovim i ranijim izvještajima Ombudsmana za djecu.
- Izradu i donošenje Pravilnika o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje talentovane djece.
- Donošenju dugoročnog strateškog dokumenta za unaprijeđenje društvene brige o djeci u Republici Srpskoj.
- Izradu obavezujućeg Protokola ili Upustva o načinu koordinacij i saradnje svih organa, ustanova i službi nadležnih za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju (centra/službi za socijalni rad kao koordinatora ovih komisija) i stučnih opservacionih timova u školama.
- Da se odgovarajućim izmjenama i dopunama podzakonskih akata proširi propisani krug zanimanja koje mogu da pohađaju djeca s posebnim obrazovnim potrebama.

- Da se utvrde obavezne mjere za ranu identifikaciju i tretman djece sa smetnjama u razvoju u cilju njihovog uključivanja u predškolske ustanove.
- Donošenje odgovarajućih sistemskih preventivnih programa o štetnom uticaju alkohola, duvana, droge i igara na sreću na djecu i njihovo odrastanje, ali i svih drugih oblika zavisnosti, na šta se ukazuje ovim izvještajem, ali i Posebnim izvještajem Ombudsmana za djecu iz 2018. godine.
- Da se u Nastavni plan i program u školama uključe i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece i edukacije o seksualnom reproduktivnom zdravlju djece i mladih.
- Pokrenu aktivnosti na izradi udžbenika za utvrđene posebne programe za učenike određene vrste i stepena ometenosti.

Kao i u prethodom periodu, Ombudsman za djecu će posvetiti pažnju obilježavanju svih značajnih datuma s ciljem promocije dječijih prava i jačanja aktivnije uloge pojedinaca i svih subjekata zaštite djece i njihovih prava i interesa, a naročito: Dječije nedjelje, Dana prava djeteta, Dana sigurnog interneta, Međunarodnog dana prevencije zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, Međunarodnog dana djece žrtava nasilja i sl.

Ombudsman za djecu nastaviće i dalje saradnju sa svim organima, ustanovama, službama i institucijama, a naročito sa nevladinim sektorom o svim zajedničkim pitanjima promocije i zaštite dječijih prava.

Kao punopravan član Evropske mreže ombudsmana za djecu – ENOC, Ombudsman za djecu će biti aktivno uključen u rad ove mreže i promovisati prava djece u Republici Srpskoj.

Ombudsman za djecu će i u narednom periodu aktivno sarađivati sa medijima u cilju redovnog obavještavanja javnosti o svom radu i stanju dječijih prava u Republici Srpskoj.